MONTHERLANT

Îndurare pentru femei

HENRY DE MONTHERLANT

Îndurare pentru femei

Traducere din limba franceză de
ANGELA CISMAŞ

EDITURA RAO
— 2001 —

ÎNŞTIINŢARE

Autorul aminteşte şi aici, aşa cum a făcut-o şi la începutul *Fetelor,* că a zugrăvit în Costals un personaj pe care în mod deliberat l-a voit neliniştitor, ba uneori chiar odios. Părerile şi faptele acestui personaj n-ar putea fi atribuite celui care l-a conceput decât printr-o nedreptate.

Autorul a făcut din personajul central al cărţii *Roza de nisip,* locotenentul Auligny, un om înzestrat cu cele mai înalte calităţi

morale: patriotism, generozitate, oroare faţă de violenţă, simţ împătimit al dreptăţii şi suferinţă în faţa nedreptăţii (o suferinţă ce-l poate îmbolnăvi), sensibilitate şi scrupule aproape excesive, simţ al solidarităţii umane, o grijă – mergând până la manie – de-a nu voi să-i stingherească pe ceilalţi şi de-a nu greşi faţă de ei etc.

Personajul acesta, la fel de central pe cât este Costals în aceste pagini, ocupă cea mai mare parte dintr-o operă de mai bine de opt sute de pagini, iar nenumărate detalii îi dăruiesc aceeaşi aparenţă „autobiografică" pe care unii vor s-o vadă în Costals.

Ne întrebăm dacă publicul şi critica, citind *Roza de nisip,* i-ar atribui autorului multitudine de virtuţi, aşa cum din belşug i-au atribuit sumedenie de vicii după ce au citit *Fetele.*

H.M.

Toate le-a făcut Dumnezeu spre bucuria omului.
Orice ai face, nu-i păcat.
Ia pildă de la dobitoace.
Trăiesc şi în stuful tătăresc şi într-al nostru.
Unde se duc, acolo li-e culcuşul.
Ce a dat Dumnezeu, aia mănâncă.

TOLSTOI, *Cazacii*
(Sunt spusele unui ţăran cecen. Cecenii se războiesc cu tătarii.)

Exista la N..., în 1918, o fetiţă de doisprezece ani, despre care familia ei spunea: o „fetiţă liniştită". Nu avea prietene şi se juca singură, tăcută, acasă, ore întregi; după cum, atunci când mânca, se

întâmpla ca de la începutul până la sfârşitul mesei să nu scoată nicio vorbă. Se spunea că-i băieţoasă din cauză că pornea de una singură în lungi raite pe jos sau pe bicicletă, dar şi pentru că nu se simţea atrasă de ceea ce trezeşte interesul fetelor de vârsta ei. Şi pentru că era curajoasă: în barcă, sau pe întuneric, sau dacă era lăsată singură într-un loc izolat, niciodată nu manifesta strop de teamă. Timidă totuşi. Dacă slujnica, în timpul cinei, uita să-i dea dintr-un anume fel de mâncare, ea nu cerea, rămânea flămândă.

La liceu, o elevă destul de bună, acest „destul de" trebuind a fi lămurit printr-acest amănunt: că era în urmă cu o clasă pentru vârsta ei. Între doisprezece şi paisprezece ani, au încercat s-o înveţe pianul, fără succes. De la paisprezece la şaisprezece, s-au străduit să-i dea lecţii de vioară: trudă zadarnică. După cei patru ani şi după miile de franci prăpădite, familia a înţeles în cele din urmă că fata aceea a tăcerii nu avea nicio predispoziţie să facă zgomot; mai târziu, au trebuit să renunţe la un aparat de radio, într-atât de mult maşinăria aceea o scotea din sărite. Atunci tatăl ei, care desena binişor, a vrut s-o înveţe desenul: curând însă s-a dat bătut. Adevărul e că fata nu se simţea atrasă şi nu avea înclinare pentru nimic. Domnul Dandillot s-a neliniştit. Pentru a o face să „dobândească personalitate", o lăsa o oră întreagă, cu obrajii în flăcări, *căznindu-se* să încropească o scrisoare către vreun unchi bătrân sau către naşul ei: fusese sfătuită să compună o scrisoare „originală".

„Originală"... Domnul Dandillot, într-adevăr, trecea drept un original. Fiu al unui procuror general, după un an de barou, părăsise lumea paşilor pierduţi şi, odată cu asta, şi grija de-a câştiga bani, cu toate că averea lui era modestă. Încă de la primele manifestări ale sportului atletic în Franţa (avea douăzeci şi unu de ani în 1887), se pasionase pentru aceste lucruri, creând la N... un

club sportiv; îl interesa mai cu seamă natația, făcând operă de apostolat în favoarea ei. Ajungând la maturitate, cum nu era lipsit nici de inteligență, nici de cultură, părăsise sportul propriu-zis pentru probleme de educație fizică și, renunțând la președinția clubului său, pe care de atunci începu s-o socoată o erezie, s-a dăruit trup și suflet „metodei naturale", ce se înfiripa în Franța: o fotografie făcută la Colegiul atleților din Reims și apărută în *Illustration* pe la 1910, ni-l arată pe domnul Dandillot, pe atunci mustăcios nu glumă, înveșmântat ca un păstor grec. A rupt-o solemn cu viața mondenă, și-a vândut chiar și fracul, simbol al tuturor pângăririlor Babilonului, nemaiocupându-se de viața în aer liber, de soare, de regimuri alimentare, de măsurătorile privind raportul înălțime-greutate, cufundat în tablouri sinoptice aiuritoare, tot ceea ce omul trebuie și nu trebuie să facă pentru a rămâne „natural", și în ceea ce s-ar putea numi munca silnică a vieții „naturale", în sfârșit, sporovăind întruna despre natură, la care nu putea ajunge decât prin artificiile cele mai deplasate, care-ar fi otrăvit viața oricărui om cu scaun la cap, presupunând că ar fi putut împăca cerințele acestea cu îndatoririle unei vieți normale, lucru altminteri imposibil. Continuând să înainteze în „puritate", domnul Dandillot, pe la vreo cincizeci de ani, a tolstoizat: omul, pentru a fi cu adevărat „natural", se cădea să fie și cast, după cum trebuia să-și iubească și aproapele; ura pe care domnul Dandillot o nutrise dintotdeauna pentru tatăl lui, care nu era decât o simplă ură filială, a ajuns astfel sanctificată întrucâtva, procurorul contribuind la căderea câtorva capete. Spirit pătrunzător, fals, încăpățânat, naiv, împestrițat, ca blana de panteră, cu pete de inteligență luminoasă și cu pete de cea mai neagră prostie, celibatar din vocație, deși era tată de familie, dăruit cu calitățile și ciudățeniile celibatului, în sfârșit un spirit straniu de puțin creator,

într-atât încât la şaizeci de ani nu putuse „să ouă” nici măcar bietul şi micuţul tratat de „viaţă naturală” pe care-l concepuse încă dinainte de război, deşi nu era decât o simplă compilaţie a maeştrilor săi favoriţi. Dar nu-l vom mai descrie pe domnul Dandillot; se va zugrăvi singur în continuarea povestirii.

În 1923, fratele mai mare al Solangei a murit în Madagascar, unde se dusese să se ocupe de-o exploatare, iar familia s-a mutat la Paris. Pe Solange au dat-o să urmeze un curs de artă menajeră.

Nubilă la cincisprezece ani şi trei luni, copila trecuse prin pubertate fără a resimţi nicio tulburare, nimic din senzaţia aceea de pângărire fizică, nici de tristeţe, nici de indignare, nici nevoia de-a se ascunde, de-a le arunca părinţilor priviri furişe, anxioase, nici graba de-a fugi de ei când erau împreună, nici jurământul de-a renunţa la dragoste „pentru totdeauna”, manifestări caracteristice fetelor pure şi sensibile ajunse la această vârstă. Când îşi întrebase mama cum se nasc bebeluşii, o făcuse din plictis; n-o interesa. Acum, părul ei odinioară auriu, se închisese la culoare până la a ajunge negru. Ochii ei căpătaseră câteva cute şi-o nuanţă albăstruie care, prin desimea genelor negre, se zăreau ca Mediterana de după o perdea de pini. Era atât de drăguţă că aproape în fiecare zi auzea cum exclamă bărbaţii care-o întâlneau pe stradă. La Toulon, doi lucrători: „Priveşte! – Ce? – Ia zi, nu-i frumos?” Se întâmpla ca muncitorii meridionali să se oprească din lucru unul după altul, pe măsură ce fata trecea pe lângă ei. Căci mai cu seamă în sud atrăgea atenţia: pentru parizieni, era prea plină de naturaleţe, lor nu le plac decât femeile grotesc de „aranjate”. Solange însă nu se simţea mai vanitoasă din cauza asta. La biserică, totdeauna stătea în ultimul rând; la ceremoniile de familie, totdeauna un pic cam retrasă. Şi era de necrezut să vezi cum, dimineaţa, fata asta încântătoare ieşea în oraş cu o rochie veche, demodată şi uzată. În viaţa ei nu cumpărase

o revistă de modă; totuşi, de se-ntâmpla să-i cadă în mână vreuna, o citea aparent cu interes. Nu că n-ar fi vrut să-i placă, dar gândul ăsta nu era de-ajuns ca să-şi dea atât de multă osteneală; socotea că a făcut destul dacă-şi netezea sprâncenele cu degetul muiat în gură şi dacă-şi umezea buzele cu limba. Nu se ducea niciodată la coafor, nu purta giuvaere, nu se parfuma, nu-şi dădea cu ruj; doar pudră folosea, dar se pudra prost. Şi toate astea nu dintr-o afectare ce-ar fi fost tot una cu orgoliul, sau din convingere, căci i se întâmpla uneori să poarte bijuterii sau, pentru câteva zile să-şi traseze cu ruj un alt contur al buzelor, sau să-şi petreacă o după-amiază întreagă făcându-şi unghiile şi adunând cu grijă tot ce trebuia, ca pe urmă, de îndată ce termina, să se ducă în pod să scotocească prin cuierele vechi, de i se lua tot lacul şi-şi strica mâinile. Totdeauna se îmbrăca în albastru-azuriu; nu renunţa în ruptul capului la culoarea asta; lumea o lăuda că-i stă bine. Într-o zi însă, s-a înverşunat să-şi pună o rochie grena.

La liceul din N... domnea disciplina. În ultima clasă, numai a şasea parte dintre fete aveau amanţi. Solange nu deprinsese obiceiurile solitare şi a ajuns la douăzeci şi unu de ani fără ca măcar să ştie ce înseamnă asta. Fete care puseseră ochii pe unele dintre colegele lor nu erau decât vreo două-trei, şi toate, fără excepţie, proveneau din aşezămintele religioase. În ziua în care Solange, la cincisprezece ani, fusese surprinsă în timp ce o colegă o săruta în neştire, exclamaţia ei: „Bine, Doamnă, dar între fete nu-i nimic rău!", fusese însuşi strigătul nevinovăţiei ei. După ce a aflat, a respins-o pe camarada aceea. Era o confidenta ideală pentru toate prietenele ei, pe care le împăca prin placiditatea şi sfaturile pe care le dădea, ascultând totul de la alţii şi nespunând niciodată nimic despre sine. La drept vorbind, nici nu era mare lucru de spus.

Cât despre bărbaţi, nimic. Îi trimitea la plimbare pe cei care-i spuneau dulcegării, deseori chiar jignindu-i. Îi plăcea să danseze, dar pe bărbaţii care o ţineau în braţe nu-i considera decât nişte obiecte ce-i îngăduiau distracţia aceea: ar fi putut tot atât de bine să danseze singură. Într-un caiet cu scoarţe de un roz gingaş, înscria casele unde fusese invitată la bal, însă nu şi numele celor cu care dansase, nici măcar pe cei de la cotilion. Se mulţumea să însemneze doar numele băieţilor şi fetelor pe care-i cunoştea şi-i întâlnea pe la serate. În ziua în care un confesor, pe urmă încă unul, la Paris (cei din provincie fuseseră corecţi), i-au pus întrebări care i-au displăcut, a încetat să se mai confeseze. Religia ei a devenit religia celor mai mulţi dintre catolici: consta în a se duce duminica la liturghie. Nu era credincioasă şi nu se călăuzea în nimic prin religie; totuşi, dacă ar fi lipsit într-o duminică de la slujba, s-ar fi necăjit şi ar fi intrat o clipă în biserică. Obiceiul de-a nu se mai confesa a sporit şi mai mult forţa pe care-o avea de-a păstra pentru sine tot ce privea viaţa ei lăuntrică şi, de asemenea, de-a se gândi la cele ce făcea; în loc să azvârle toate acestea într-un hău întunecat, le reţinea şi le prefira în minte. Începând de-atunci (de când a încetat să se confeseze) mintea i s-a ascuţit şi-a devenit mai conştiincioasă. Lucru ce poate părea straniu, şi-a dat şi ea seama de asta.

Tatăl şi mama ei o iubeau cu duioşie şi cu o anume înţelegere. Ea îi iubea în felul ei, cu care s-au obişnuit oarecum greu. Niciodată un gest spontan spre ei, niciodată un cuvânt drăgălaş, niciodată „o atenţie". Chiar şi „atenţiile" lor faţă de ea o nemulţumeau. „Atenţiile nu-mi fac niciodată plăcere." Şi-şi încreţea şi mai mult ochii şi se încrunta, atunci când mama o mângâia pe cap. „Nu"-urile ei erau la fel de celebre ca şi tăcerile; noaptea se trezea din vis strigând „Nu! Nu! Nu!" Când era mică de

tot, dacă cineva îşi oprea numai privirea asupra ei, fără să spună nimic, începea să ţipe; „Nu!" şi făcea o scenă de cum ajungea pe strada unde locuia bunica ei, o bătrână ce-o giugiulea cu o afecţiune nestăvilită. La liceu, n-au putut s-o lase la internat pentru că tânjea prea mult după părinţi. Dar când mama ei venea s-o viziteze în parloar, fetiţa stătea aşezată lângă ea o jumătate de oră, fără să scoată o vorbă; era felul ei de a-i dovedi dragostea. Tatăl ei o botează *Domnişoara Tăcere,* sau numai *Tăcere.* „Dar spune-mi, în parloar de ce nu-mi spuneai nici măcar o vorbă drăguţa? – Nu m-am gândit." Într-o zi, când fratele ei a chinuit de faţa cu ea un pisoiaş şi l-a strâns de gât până l-a lăsat fără suflare, fetiţa se uita la el cu ochii ieşindu-i din orbite, dar fără a încerca să salveze animalul. „Dar îl iubeai aşa de mult pe Mişti! De ce n-ai strigat după cineva? – Nu m-am gândit." E-adevărat, nu se gândea la asemenea eventualităţi. Dar de îndată ce-i înţelegeai răceala, nu mai aveai motiv să te plângi de ea. „E rece, dar e blândeţea întruchipată, spunea mama ei, şi niciodată nu mi-a pricinuit nici cea mai mica neplăcere." Şi era adevărat, nu că nu şi-ar fi iubit părinţii dar, în timp ce faţă de cei indiferenţi se simţea la largul ei, era timida cu cei pe care-i iubea! Şi dacă, după ce tatăl ei o pedepsea, stătea într-un colţ, bosumflata, în sinea ei ardea de dorinţa de-a se duce să-l sărute. Dar ceva o *împiedica.*

A fost într-adevăr „fetiţa liniştita" până în ziua când fratele ei a pălmuit-o şi când a făcut cea dintâi criză de nervi adevărată (paisprezece ani). Cu toate astea, n-a vărsat nicio lacrimă.

— Dacă ai fi plâns, te-ai fi uşurat, i-a spus doctorul.

— Dar nu pot să plâng!

— Nu poţi să plângi când se uită cineva la tine sau nu poţi să plângi indiferent când şi cum?

— Nu pot să plâng indiferent când şi cum.

La examenul medical la care fusese supusă cu această ocazie (din cauza crizei nervoase ce-o făcuse pe nepusă masă), au aflat că bătăile inimii ei erau anormale ca număr şi ca intensitate. Trei ani mai târziu, cu prilejul unei radiografii, în clipa când lumina electrică a fost stinsă în laborator, Solange a făcut încă o criză de nervi. Toposul familial a fost schimbat. Nu s-a mai spus despre ea că e o „fetiţă liniştită", ci că e o „nervoasă înăbuşită". Comparaţia nu era chiar atât de rea: tot ceea ce venea de la ea ajungea atenuat, ca un zgomot înăbuşit de plută, ori de vată.

Oricâtă experienţă ar avea în privinţa contrariului, oamenii continuă să creadă că orice caracter e făcut dintr-o bucată. Pe când, în realitate, nu există unitate de caracter decât la fiinţele fabricate în serie; tot ceea ce e natural e inconsecvent. Trăsătura principală a domnişoarei Dandillot era să fie de-o mare naturaleţe. Familia a fost foarte mirată atunci când un tânăr bătrân a cerut-o în căsătorie, iar Solange s-a arătat mândră şi încântată: cu firea pe care i-o ştiau, ai casei îşi închipuiau că aveau să-l trimită la plimbare. Aşa a şi făcut, de altfel, dar numai după două întrevederi. Pe urmă a mai refuzat încă alte două partide. Nu voia să ia în căsătorie decât pe cineva care să-i placă: descoperise lucrul ăsta! Nefericirea e că niciunul dintre ei nu-i plăcea. Părinţii nu voiau s-o silească. Şi nu greşeau; numai că fata ar fi trebuit scoasă în lume. Lor însă nu le plăcea viaţa de societate, iar Solange nu frecventa destulă lume. Aşa că toţi trei începură să aştepte un soţ picat din cer. Faptul că domnişoara Dandillot refuzase cu hotărâre şi energie trei partide avantajoase, n-a schimbat cu nimic toposul familial, după care „Solange era lipsită de voinţă". După cum, indiferent de averea frumuşică pe care fratele fetei era pe cale s-o încropească în Madagascar, toposul familial rămânea acelaşi în ceea ce-l privea, şi-anume, că nu avea „simţ practic". Niciodată nu fusese în stare să

repare prizele, când se stricau: prin urmare, nu avea „simţ practic". Domnişoara Dandillot în unele împrejurări dădea dovadă de voinţă, iar în alte împrejurări era fatalistă. Totdeauna sunt uitate aceste „alte împrejurări". Şi totuşi, auzind de-atâtea ori că nu avea voinţă, ajunsese şi ea să creadă că-i adevărat. Dar dacă îşi manifesta atât de rar voinţa e poate din cauză că nu jinduia mare lucru.

Tocmai împlinise douăzeci şi unu de ani, când şi-a făcut apariţia în povestirea noastră. Minunată când era vorba de ţinut o casă, dându-le cu tifla tapiţerului şi electricianului, expert în bucate gustoase, care-i plăceau să fie şi alese, strânsă la pungă când era vorba de casă, dar cheltuitoare când era vorba de ea, i se dădeau bani puţini, pe care-i cheltuia pe prostii, care nu-i făceau nicio plăcere, de i se întâmpla să se pomenească la celălalt capăt al Parisului, fără bani de întoarcere. Dar copilăroasă, se bătea cu fratele ei, se căţăra în copaci, cobora scările câte patru. Nu-i plăceau câinii – agitaţi, nici păsările – zgomotoase, dar îi plăceau pisicile, cât se poate de pisică ea însăşi, dar mai cu seamă peştii de acvariu, poate fiindcă erau la fel de tăcuţi ca şi ea, şi reci, cu reflexele lor de nevropaţi (vezi când virează). Îi schimba în permanenţă, căci după o săptămână se întorceau cu burta-n sus; uita să le dea de mâncare. Puţină lectură, abia câteva picături, printre cele vreo patruzeci de volume ce-i alcătuiau mica bibliotecă nu se aflau decât trei romane, şi-acelea din întâmplare; cât despre poezie, să nu mai vorbim, n-o putea suferi, ca şi muzica. Şi încă era departe de-a fi citit toate cărţile pe care le-avea, deşi le tăiase foile la toate, învelindu-le minuţios în hârtie transparentă. Cam un bal pe lună. Dar trebuia să-şi calce pe inimă ca să se ducă, o ucidea gândul să se-mbrace, şovăind până-n ultima clipă dacă să nu se scuze; şi-apoi, când ajungea, foarte mulţumită, era invitată întruna

la dans şi pleca ultima dintre toţi: sa moara mama de necaz, nu alta. În timp ce în zilele când nu ieşea seara, se culca la nouă şi jumătate. În societate, se spunea uneori despre ea că e fudula, asta pentru că-şi ţinea bărbia un pic în vânt (din cauza cocului foarte greu, care-i trăgea capul pe spate).

În timp ce fratele ei, la cincisprezece ani, aruncase nerăbdător tot ce-i amintea de copilărie, nemaitrăind decât cu gândul la viitor, Solange nu se gândea deloc la viitorul ei, ci-l aştepta cu pasivitate, refugiindu-se mai curând în trecut, păstrându-şi caietele de şcoliriţă, coroniţele de premiu, volumele din colecţia Biblioteca Roz, toată copilăria ei frumos ordonată, şi pe care-ar fi păstrat-o în întregime chiar la ea în cameră, dacă din când în când tatăl ei n-ar fi luat cu de-a sila cine ştie ce iepuraş de pluş (adorat[1]), ori vreun prunc Iisus din porţelan şi nu i-ar fi dus în pod. Ceea ce-i o plăcere să afli, deoarece o femeie fără copilărie e un monstru *îngrozitor.* Şi totuşi, oricât de aproape ar fi rămas de copilărie, Solange nu se pricepea să stea de vorbă cu copiii, cum de regulă ştiu s-o facă fetele de vârsta ei şi nu încerca decât plictis şi-o stinghereală penibilă în tovărăşia lor. În starea de singurătate sentimentala în care se afla, Solange se simţea liniştită şi fericită. Se gândea ea că va veni o zi când toate astea se vor schimba (deoarece, încă o dată, Solange nu se călăuzea după principii, iar în răceala ei nu exista nicio „idee"), dar nu dorea ca ziua asta să sosească şi nici nu-şi închipuia deloc ce-ar putea să însemne această schimbare. „Nu trebuie să-ţi organizezi viaţa, aduce ghinion", spunea ea. Dacă ar fi avut un sentiment limpede în legătură cu viitorul ei ar fi fost mai curând de teamă, teamă de a nu mai fi la fel de fericită ca astăzi –

[1] „Dar nu vorbeai niciodată cu iepuraşul! – Vorbeam în sinea mea."

teama de-a fi, cum se gândea ea în limbajul clasic de fetiţă, „dezamăgită”.

Aşa trăia domnişoara Dandillot, într-o gama placidă, pe care ne-am străduit s-o imităm în timp ce-am vorbit despre ea.

(Am omis să spunem că încă de la şaisprezece ani, adică cu douăzeci de ani mai înaintea vârstei la care un bărbat, şi încă un bărbat cu mintea coaptă, începe să aibă câteva noţiuni despre felul de-a se cârmui pe sine, domnişoara Dandillot ştia cum trebuie cârmuit statul. Nefiind destul de inteligentă pentru a avea toate convingerile politice în acelaşi timp, nu avea decât una: era cu înfocare de dreapta. Făcea chiar parte dintr-o grupare de extremă dreaptă şi avusese intenţia să lucreze în atelierul ei; dar nu se dusese decât de două ori, fiind prea de dreapta ca să poată fi sârguincioasă. Nu vom spune în ce grupare se înscrisese domnişoara Dandillot, de vreme ce s-a dăruit unui domn.)

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

7 iunie 1927

Dragă Costals,

Statu quo. E prea cald, n-am curajul să sufăr, cel puţin nu cu acuitate. Nefericita, desigur, dar prefer sa fiu nefericita din cauza dumitale decât să mă înfurii sârguincios împotriva dumitale; dar nefericită, şi asta, nu din cauza unei nefericiri sfâşietoare, ci a unei nefericiri inerte, mereu aceeaşi. Starea sufletească a unei persoane

cloroformizate, după o operaţie, a unei convalescente desprinse de lume, ca Lazăr întorcându-se din adâncuri, un soi de indiferenţă şi de îngăduinţă faţă de lume: „N-au decât sa facă ce-or pofti, la urma urmei. Pentru mine, toate astea s-au sfârşit." Să nu-ţi închipui, totuşi, că îngăduinţă asta înseamnă bunătate. Nu mai am chef să fiu sinceră, nici să le fac plăcere altora. Datorita dumitale, am devenit asemeni dumitale.

Ce ciudat! Dar n-am încotro şi trebuie s-o recunosc: se poate întâmpla ca eşecul să aducă satisfacţie, sau cel puţin o senzaţie de tihna, nu foarte diferita, desigur, de cea pe care-ar aduce-o împlinirea. Am făcut pasul decisiv, mi-am măsurat puterile cu obstacolul, am fost curajoasă. Dar n-a mers. Mi-ai refuzat singurul lucru care mi-l doream pe lume. Şi totuşi, în ciuda a tot şi a toate, ceva tot am *obţinut.* Iar acum, totul se resoarbe... Ce diferenţa e, la urma urmei, între un trup care a juisat şi unul care n-a juisat. Să renunţi! Calmul femeii care a renunţat. Dacă ai şti cât e de simplu, când toată viaţa n-ai făcut altceva decât să renunţi. Cât de repede ne obişnuim, la urma urmei. Dragostea mea pentru dumneata a însemnat totdeauna inversul renunţării, a pr*iori. Sin*gura mea greşeală a fost să cred că dragostea asta imposibilă era posibilă, să cred că tandreţea şi mila erau de ajuns pentru a înclina un bărbat spre dorinţă, să cred că trezeşti dragostea într-o fiinţă aşa cum, răsucind robinetul, apa începe să curgă. Sacrificiul meu totdeauna a fost făcut cu anticipaţie. Şi durerea pe care ne-o impunem nouă înşine e aproape juisare, în comparaţie cu cea care ne este impusă. Şi-apoi (deşi n-am rămas de pe urma dumitale cu cantitatea de amintiri pe care le-aş fi voit), mi-am însuşit de la dumneata atâtea lucruri, încât toate astea mă ajută să renunţ.

Adaug că cele două luni de plenitudine pe care mi le-am dorit, dacă astăzi mi le-ai propune, mi-ar fi teamă să accept. Am preferat

pătimaş să te pierd după, decât să te pierd înainte. Dar astăzi mi-e teamă. Era nevoie de imboldul dumitale. Şi să obţii lucrul ăsta ca pe o corvoadă...

Mi-ai dat de înţeles: cel mai mare dar pe care mi l-ar putea face dragostea dumitale e să nu-mi dăruiască nimic altceva decât ce mi-aş dori şi aş cere chiar eu. Şi totuşi uneori cred că dragostea mea nu era atât dragoste, cât dorinţa unei exaltări a personalităţii mele; te consideram, cu alte cuvinte, ca pe un instrument al plăcerii şi al fericirii mele. Dragostea adevărată ar fi fost să caut nu ceea ce-mi era mie pe plac, ci ceea ce ţi-ar fi fost dumitale: aşadar, să renunţ de bunăvoie la ceea ce voiam. Neîndoielnic că te iubeam tare rău, de vreme ce nu mă puteam resemna la acest sacrificiu. Poate că dumneata mă iubeai mai frumos decât te iubeam eu, neiubindu-te în mine. Şi poate ca acum îţi dărui tot ce-i mai bun în dragostea mea. Dar dumneata prea puţin te sinchiseşti de toate astea, nu-i aşa...

Pentru prima oară, îţi spun: inutil să-mi răspunzi. Cu siguranţă că m-ai răni, cu geniul frazelor dumitale sadice. În timp, prin tăcerea dumitale, te recreez şi te regăsesc, aşa cum te-am iubit.

A dumitale,

A.H.

Şi-aş mai vrea să-ţi pun şi o întrebare dificilă, delicată. Aş vrea să ştiu dacă ţi-a dat vreodată prin minte că mi-ai putea perpetua dragostea, punând câte ceva din ea în vreuna din cărţile dumitale. Dorinţa asta a mea n-are nimic de-a face cu vanitatea. Aş avea însă, mă înţelegi? sentimentul că atâta suferinţă nu s-a irosit în zadar.

(Scrisoarea a rămas fără răspuns.)

Când domnişoara Dandillot venea, seara, în locuinţa de pe bulevardul Henri-Martin, prima ei mişcare era să stingă lumina electrică. Şi se înstăpânise ca un fel de ritual. El o dezbrăca puţin câte puţin, în timp ce ea rămânea în picioare, micuţă în faţa lui, în poziţia ce-i era atât de obişnuită, cu fruntea un pic lăsată în jos, privindu-l fără urmă de pudibonderie, cu ochii ei albaştri întunecaţi, mai măriţi şi mai întunecaţi – negri aproape – în întunecimea camerei, ca şi cum ar fi sorbit în ei o parte din tenebrele nopţii (era motivul pentru care noaptea aceea era atât de luminoasă deasupra lumii). Şi-o vedea atunci cu totul alta, dezbrăcată aşa pe jumătate cum era, şi-i spunea: „Fetiţa mea dragă, eşti cu adevărat dumneata?" iar ea răspundea uneori: „Da", ca şi cum ar fi fost o întrebare ce pretindea un răspuns precis. Iar „da"-ul acela începea să fie vocea ei nocturnă, vocea ei de mângâiere, înfundată şi sfârşită ca vocea muribunzilor, înfundată şi piţigăiată ca vocea celor aflaţi pe moarte – vocea ei de fetiţă, vocea ei de fetiţă mică de tot, vocea ei de femeie de curând ivită şi vocea ei de femeie aflată pe moarte.

Iar acum iată-l cum, vibrând, o învăluie în spirale, mişcându-se în jurul ei, iar ea continuă să rămână în picioare, neclintită, tăcută, întorcând doar capul ca să-l urmărească din ochii larg deschişi, care nu mai clipesc aşa cum şarpele naja, înţepenit şi drept deasupra încovrigărilor lui, întoarce capul după cum se deplasează îmblânzitorul. Se mişcă, de parcă s-ar afla într-o atmosferă mai ductilă, înzestrat cu puterea nesfârşită ce-o are asupra ei; o sărută ici-colo, cum i se năzare sau fără să i se năzară; îşi poposeşte privirea ici şi colo, şi de fiecare dată, ca vrăjită, ea îndepărtează de pe locul pe care privirea lui l-a arătat vreun veşmânt ce-o acoperea acolo. Iat-o goală şi nespus de pură, ca şi cum s-ar fi zămislit dintr-

un zâmbet, în timp ce continuă s-o învăluie în spirale, mişcându-i-se-n jur. Picioarele ei sunt calde şi înmiresmate ca prăjiturile scoase din cuptor. Cordonul i-a încins (alia într-un laţ roşu: ai spune că a fost biciuită. Îi scoate din coc două ace, atât de mici, singurele pe care se pricepe să le găsească (pentru că e prost). Ea le scoate pe celelalte şi i le întinde unul câte unul, în tăcere, şi de fiecare dată sunt tot atâtea. Iat-o cu părul răsfirat pe umeri, pe sâni, în blânda lui ondulare de dune, înapoiată mai mult ca oricând copilăriei, şi se întâmplă ca el (părul) să fi rămas ud, ca o pădure după ploaie, pentru că ea abia a venit de la piscină. El îl apucă, îi sărută mai întâi vârfurile, unde e ea, fără a fi încă pe de-a-ntregul, aproape străin de ea, ca un fluviu care la sfârşitul cursului nu-şi mai cunoaşte muntele din care a izvorât. Urcă de-a lungul lui, ajunge până la ea şi la mireasma micuţa a căpşorului ei cald.

Se întoarce la faţa ei, regăsind ca pe-o veche cunoştinţă parfumul pudrei folosite de ea, pe care-l uitase. I-l înfăşoară (părul) în jurul gâtului. I-l întinde peste gură şi-i caută gura prin el. O preface, o meşă simulând mustaţa, celelalte barba, într-o elevă a şcolii Saint-Cyr în rolul lui Assuerus. Între timp, iat-o goală în faţa ferestrei şi aproape în balcon. Îi atrage atenţia, dar ea nu se clinteşte. Trecându-i pragul, fata a pătruns într-un cerc vrăjit...

Când era întinsă, nu se deosebea prea mult de ceea ce fusese prima oară. Se afla acolo, neştiutoare şi liniştită, tot pe-atât de prostuţă ca o căpriţă într-o turmă. Aproape totdeauna îşi ţinea ochii închişi, iar când îi deschidea, culoarea lor deschisă cu reflexe negre aducea în acelaşi timp noaptea şi lumina; şi-atunci îl privea cu mirare, cu faţa atât de-aproape de-a lui, că se uita puţin cruciş. Îi dădea săruturi scurte şi repezi, pârând că ciuguleşte; adunate câte trei, sau câte patru, sau câte cinci, asemeni constelaţiilor; şi pe urmă unul brusc, violent, ca traiectoria mingiei într-un şut ce se va

preface-n gol, sau ca fulgerul care loveşte. Vorbind doar prin monosilabe, şi numai dacă el îi vorbea cel dintâi. În tăcerile cele prelungi nu s-auzea vibrând decât vreo „doime" sau vreun prosop ce cădea de unul singur de pe suport, în baie.

— La ce te gândeşti?

— Că mă simt bine...

O, fetiţa de ea!

— Ce tăcută eşti!

— Când sunt mulţumită, nu vorbesc.

O, fetiţa de ea!

(„Când sunt mulţumită..." Andrée îi scrisese acelaşi lucru, dar nu-i dăduse crezare, pentru că pe Andrée n-o iubea.)

O tachina:

— Am să aprind lumina.

Şi-atunci se împotrivea („Nu! Nu!") cu o energie neprevăzută. Iar el: „Cum aşa, *nu!* Prin urmare avem personalitate?" (Ai fi zis că ipoteza asta nu-i plăcea deloc; şi-apoi, să mângâi o femeie pe întuneric e ca şi cum ai fuma pe întuneric: adio gust.) Dar când după o clipa o întreabă: „Ce-ai zice dacă aş răsuci brusc comutatorul?", răspunde: „Nimic..."

O, fetiţa de ea!

Şi „vocea ei nocturnă", când spunea asta, cu intonaţiile de necrezut ale copilăriei, urcând din cea mai îndepărtată copilărie, ca dintr-un mormânt. Cum i se schimba vocea de repede atunci când era la „orizontala", în felul acelor păpuşi pudice ce-şi pleacă pleoapele automat când le-aşezi pe spate.

Într-una din aceste seri a compus pentru ea versurile ce urmează:

Fiindcă mă iubeşti şi fiindcă te iubesc,

şi fiindcă, pe cât pare, ne este bine astfel,
fiindcă numindu-te pe tine, pe mine mă numesc,
eşti totul pentru mine, iar eu îţi sunt la fel,

pe inima-mi ţi-aşterne, străveche, dragă fată,
– de nu te temi de umbre ce-aici s-au cuibărit –
cosiţele, şi pune-ţi şi ochii, din care-a izvodit
privirea-ţi de felină, prelungă, înnoptată.

Şi continua tot aşa, dar nu vom cita mai mult deoarece socotim că toate astea nu fac nici cât o ceapă degerată.

Niciodată nu uita să sporească în manifestarea ei tandreţea ce-o avea faţă de ea, adăugându-i un soi de nimb ce-o prelungea; îi spunea uneori, de pildă, „Mititica mea scumpă", în împrejurări în care cuvintele acestea nu ţâşneau din el, sau o strângea în braţe cu o putere pe care elanul său firesc n-o deţinea. Ştia că femeile sunt înclinate să se creadă iubite mai puţin, atunci când nu le iubeşti din ce în ce mai mult, iar bărbaţii, făpturi sărăcăcioase-n dragoste, dacă nu vor să le dezamăgească, trebuie să se supravegheze.

Uneori avea un chef pătimaş să fie cel care s-o descopere în propriii ei ochi. Alteori n-avea nici urmă de asemenea dorinţă.

Continua s-o posede doar pe jumătate, voind să-şi poată imagina înaintea lui tărâmul acela necunoscut, aşa cum, pe vapor fiind, te uiţi pe mare acolo unde a doua zi se va ivi pământul. Se oprea la punctul precis dincolo de care i-ar fi făcut rău, ca un câine care îl muşcă în joacă pe cotoiul cu care se hârjoneşte, supraveghindu-se delicios şi fiind atent să nu meargă prea departe. Se sărutau însă cu-atâta nesaţ, încât se pomeni cu limba muşcată şi trebui să nu mai fumeze.

Când era goală, totdeauna se temea pentru ea să nu răcească, şi şi-ar fi sacrificat cu dragă inima o parte din plăcere, numai să-şi fi pus ceva pe ea. Fata se tânguia cumva: „Te porţi cu mine de parc-aş fi un copil!" îi spuse: „Ceea ce iubim e totdeauna un copil". Deseori îi amintea cât e ceasul, dar ea părea să nu-l audă. Şi rămâneau, aşa, uneori până la acel moment din noapte când pisicile se spală stând aşezate pe mijlocul străzii. Orologii, bătând, îşi răspundeau precum cocoşii. Avea impresia că dacă nu i-ar fi spus: „Fetiţa dragă, e timpul să pleci", ar fi rămas peste noapte, ca şi cum n-ar fi avut nici tată, nici mamă. În toate relaţiile lor, ea nu avea niciodată iniţiativă în nimic. Şi o lăuda pentru asta. „Nu le pot suferi pe femeile care au o voinţă a lor, de asta cred că ai fost făcuta pentru mine dintotdeauna." (Şi totuşi, de-ar fi fost să-i dea crezare lui Schopenhauer, care vede o corespondenţa între voinţa şi temperamentul sexual, n-ar fi găsit că-i râu ca ea să fi voit ceva mai mult...)

Acum, se ducea din proprie iniţiativa la baie, ca o pisicuţă pe care-ai deprins-o cu obiceiuri bune. Între timp, el îşi peria de pe umărul stâng al hainei norul de pudră lăsat de obrazul ei ce se sprijinise acolo, ca o cale lactee pe cerul nopţii. Şi iat-o alături de el pe stradă, trezind sonoritatea asfaltului cu paşii ei de catârcuţă. Ce s-a întâmplat? S-a întâmplat oare ceva? Iat-o întocmai cu cea care era la venire. Teribil de femeie, ea, atât de dependenta cu o clipa în urmă. Teribil de intacta, în aparenţă, ea, care nu mai e intactă. Teribil de tânără fată binecrescută.

Ştia că nu spune acasă motivul acelor întoarceri târzii. Gândul că îşi minţea părinţii îi era nemaipomenit de plăcut. „În felul ăsta, putem sporovăi." Găsea că prin asta fata intra în rândul lumii.

Uneori mergeau ţinându-se de mână, ca nişte copii de familie bună cărora li s-a spus să se ducă să se joace în parc şi să fie cuminţi. Sau ca jandarmii tunisieni.

În zilele acelea îi apăruse o nouă carie şi primea multe scrisori şi articole măgulitoare. Îşi luase ca deviză spusa lui Gobineau, căreia îi inversa astfel termenii: „Există dragostea, apoi lucrul, apoi nimic". Dar lucrul însemna opera, iar nu raporturile între operă şi public. Raporturi care-i erau aproape indiferente. Parcurgând repede articole şi scrisori, o făcea ca un automat, fără să le dea crezare. Laudele erau pentru el ca instrumentele muzicale la care se cântă într-un film mut: îşi închipuia că trebuise să se fi desprins din ele o melodie plăcută, dar n-o auzea.

Îi spunea:

— Trebuie să vezi lucrurile aşa cum sunt, nu crezi? Michelet susţine că e nespus de umilitor pentru obiectul iubit să păstreze îndeajuns de mult sânge rece pentru a deosebi ceea ce e adevărat din vorbele frumoase ale iubitului. Iată o prostie cu-adevărat vrednică de „stupidul" secol al XIX-lea. Nici pomeneală de umilinţă, atunci când e vorba să-ţi păstrezi sângele rece. Şi totdeauna e fapt de laudă să vezi cum stau lucrurile. Iar în cazul nostru lucrurile stau aşa: nu sunt îndrăgostit de dumneata. Nutresc pentru dumneata, pe de o parte o afecţiune plină de duioşie, la fel şi stimă; iar, pe de altă parte, dorinţă. Dar toate astea nu înseamnă dragoste. Slavă Domnului. E un amestec în care-mi recunosc formula mea, în care sunt eu pe de-a-ntregul, ceea ce-i foarte bine: acest din urmă punct ar fi de ajuns pentru a dovedi că nu-i vorba de dragoste. Căci iubeşti o femeie cu prietenie *pentru că,* dar o iubeşti cu dragoste *în ciuda a.* De altfel, experienţa mă face să cred că formula mea e pe placul femeilor, care, aşa cum le văd eu, mi se

par a avea nevoie nu atât de dragoste propriu-zisă, cât de afecţiune şi de duioşie. Nici dumneata, nu-i aşa, nu eşti îndrăgostită de mine?

Solange îşi clătină capul de la dreapta la stânga, ridicând un pic din umeri şi având pe faţă o expresie amuzată: o mişcare foarte caracteristică unei fete de lume şi încântătoare. Zise:

— Nu tocmai, nu, nu cred... Adică-nu te iubesc într-un mod sentimental.

— Există un mare indiciu că nu mă iubeşti: niciodată nu-mi pui întrebări despre viaţa mea. Şi-apoi, roşeşti atunci când părinţii dumitale vorbesc despre mine? Mi-ai căutat oare numele în anuarul lumii-bune a Parisului? Nu-i aşa că n-ai venit pe bulevardul Henri-Martin, în primele zile, ca să-mi vezi casa? Ţi s-a întâmplat vreodată să-mi scrii numele, aşa, într-o doară, pe-o foaie de hârtie?

La fiecare întrebare, Solange făcea „nu” din cap, având aceeaşi expresie blândă şi amuzată. Sigur, în noaptea ce urmase primului lui sărut, Solange adormise cu una din cărţile lui strecurată-n aşternut Dar era chiar la început, natura se înşela, pentru că fusese luată prin surprindere. Niciodată de-atunci Solange nu mai făcuse asemenea gesturi.

— Adevărat? Înainte de-a te aduce eu aici, n-ai avut niciodată curiozitatea să vii să vezi unde anume locuiesc? Atunci lucrurile sunt clare: niciodată n-ai fost îndrăgostită de mine. Ei bine, întocmai, aşa te vreau şi eu. O fată iubitoare, nu o îndrăgostită. Nu vreau să te ambalezi în privinţa mea. Pentru că fără doar şi poate ai ajunge să suferi, şi-ar fi absurd să suferi din cauza mea, care nu-ţi vreau decât binele. Trebuie sa ştii să manevrezi absurdul, draga mea, şi îndrăznesc să spun că în privinţa asta sunt un adevărat maestru, dar măcar trebuie să te alegi cu plăcere de pe urma lui. Să

suferi e totdeauna o idioţenie: e una din cele mai mârşave minciuni răspândite de către şefii maselor (din motive politice) şi reluată apoi de literaţi (din prostie), că suferinţa e ceva înălţător şi distins. La sfârşitul primei dumitale scrisori ceva mai intime, m-ai asigurat de „duioasa afecţiune" ce mi-o porţi. Nu ştiu dacă-i vorba de o formula pe care-ai scris-o la întâmplare, ori dacă ai cântărit-o bine, dar dacă e pe potriva sentimentelor dumitale e minunat, de vreme ce corespunde întocmai sentimentelor pe care eu însumi le am faţa de dumneata şi le aştept din parte-ţi.

— Am scris aşa deoarece mi s-a părut că reda întocmai ceea ce simţeam.

— Atunci, draga mea, e minunat, prevăd că o să ne înţelegem de minune.

Şi totuşi, în aceeaşi seară...

În chiar aceeaşi seară, când a întrebat-o:

— O să vii un pic la mine, acum, numaidecât?

Ea i-a răspuns:

— Dacă vrei, nu în seara asta... Poate că n-ar fi rău să mai rărim puţin...

Şi adăugă:

— De câte ori vin la dumneata, simt, pe urmă, cum te depărtezi de mine.

N-a răspuns, cu toate că s-a simţit dezamăgit. Traversau Place de la Concorde. Făcea observaţii despre culoarea cerului la ora aceea a apusului. Dar în realitate, în sinea lui, se simţea ca îngheţat. Nu numai că era rănit în vanitatea lui de mascul, dar i se părea că fata pecetluise viitorul: cum s-o mai mângâi, după cele ce spusese?

O tăcere prelungă, apoi, în sfârşit, a întrebat-o:

— Vrei să te conduc la dumneata acasă, sau să ne ducem undeva?

Era cumplită propunerea aceea de a o părăsi atât de devreme, contrar tuturor obiceiurilor lor, numai pentru că fusese lipsit de alcov; cumplit pentru o fată cu temperamentul domnişoarei Dandillot; şi cumplit împotriva lui. Sperase că-i va răspunde: „Condu-mă acasă"; e cu putinţă să nu fi înţeles că întâlnirea lor din seara aceea nu mai putea continua? A fost surprins de ceea ce a considerat a fi lipsa ei de tact, când i-a spus:

— Să mergem undeva.

Cinemaul e canalul de scurgere al secolului al XX-lea: când există ceva josnic între două fiinţe, totdeauna se lasă cu un film. În sala aceea din Cartierul Invalizilor, unde au eşuat, fata se străduia să spună din când în când câteva banalităţi. El, ca şi cum ar fi avut limba tăiată, efectiv nu mai putea rosti niciun cuvânt. Era convins că se întâlneau pentru ultima oară. Nu, nicicând o femeie nu-i spusese amantului cuvinte mai umilitoare; îşi închipuise că mângâierile lui îi apropiau regeşte, când colo ea, după mângâierile astea, îl simţea îndepărtându-se! Iar acum voia ca, la rândul lui, s-o răneasscă. „Trebuie neapărat să ştie cum procedez în asemenea caz." Timp de două ore şi jumătate, cât a ţinut proiecţia, nu şi-a descleştat gura. Şi cum era foarte cald, fata îşi ducea uneori batista (batistuţa ei micuţă, ca de fetiţă) la frunte, la nas – şi la ochi, poate –, încât Costals se întreba dacă nu-i venea cumva să plângă. Observă că-şi ţine mâna dinspre el într-o poziţie cumva forţată, pe suportul pentru mâini al scaunului lui, şi se gândi că o pusese acolo ca o invitaţie pentru el, să-i ţină mâna în mâinile lui: se feri cu străşnicie s-o facă. O dată sau de două ori, de asemenea, îşi întoarse faţa spre el, fără să spună nimic, ca şi cum ar fi cerut să fie sărutată. Cu cât îşi dădea seama mai mult de josnicia, de vulgaritatea, de meschinăria şi ridicolul lui – atitudine de mitocan, într-un cuvânt – faţă de Solange, cu atât mai mult se complăcea în ea. În timpul

pauzelor, citea gândurile pe faţa celor de lângă ei: „Mititica asta atât de drăgălaşă şi măgarul ăsta care-i face mutre! Mai mare jalea, un mărgăritar ca ăsta la un asemenea porc!” Ceea ce-l scârbea mai dihai ca orice în „scena” pe care i-o făcea, e că i se părea ca o scenă conjugală.

În sfârşit, chinul se isprăvi. Au ieşit afară, tot fără a-şi spune o vorbă. Şi-atunci fata a făcut un gest pe care *niciodată* până atunci nu-l mai făcuse: îl luă de braţ. S-a simţit emoţionat. Gestul acela îi spunea cu atâta candoare: „Hai, nu mai fi supărat pe mine. Vezi doar că nu-ţi port pică.” Dar, în chiar clipa când gestul ei îl înduioşa, văzu în el ocazia de-a o mâhni şi mai mult: era de-ajuns să nu-i răspundă. Totuşi, când au ajuns pe bulevardul Villiers, în faţa uşii lui, iar fata nu s-a oprit, izbucni. I-a spus cu o voce schimbată, sacadată:

— M-ai rănit adânc. Mi-ai spus lucrul cel mai grav pe care o femeie i-l poate spune unui bărbat. Acum, nu te mai pot atinge. Totdeauna îmi voi închipui că nu mă accepţi decât din complezenţă, poate chiar cu dezgust...

— Ba nu, ştii doar bine...

— Naiba să le ia pe fete! Pe micuţele franţuzoaice râzgâiate şi reci, care nu descoperă plăcerea decât la douăzeci şi şase de ani! Şi totuşi, până acum nu s-a găsit alt mijloc ca un bărbat să-şi manifeste tandreţea faţă de-o femeie decât tocmai prin gesturile astea! Nu, nu văd nicio ieşire. Acum, îmi va fi cu neputinţă să te mai mângâi. Şi să fim frate şi soră, ţi-o spun sincer, mi-e imposibil, nu sunt bărbatul potrivit. Mi te-ai dăruit, iar acum te-ai luat îndărăt, dar te-ai dăruit, iar gustul acestui gest nu se poate uita. Ai deschis uşa unei odăi din care se răspândea muzica, apoi ai închis-o...

Solange nu spunea nimic. Continuau să meargă, dând ocol pentru a treia oară cvartalului de imobile.

— Şi-apoi, cum să îndrăznesc să-ţi mai vorbesc, acum? Câtă greutate poţi da pe viitor spuselor mele? Ţi-am zis-o de zeci de ori: „Înainte de orice, să fii sinceră cu mine". Şi tocmai pentru că ai fost sinceră, ai stricat totul. Eşti pedepsită pentru că ai făcut ceea ce-ţi ceream să faci. Aşa că nu mai pot nici să întreprind nimic, nici să-ţi vorbesc. Nu eşti vinovată cu nimic. Doar că temperamentul dumitale şi temperamentul meu nu se potrivesc. Dar, cum ţi-am spus, lucrurile sunt fără ieşire.

Ajunseseră încă o dată în faţa uşii lui. Solange ar fi continuat să meargă; el însă se opri. Îi întinse mâna:

— De vreme ce ne vedem mâine la familia d'Hautecourt, vrând-nevrând tot trebuie să ne mai vorbim. Dar în realitate totul s-a sfârşit între noi.

O văzu înălţând spre el frumoşii ei ochi plini de mirare, de tristeţe, de mustrare, ca un câine ce-şi priveşte bruta de stăpân care tocmai l-a lovit fără niciun motiv. Trecea un taxi; îl strigă. Avea vocea atât de strangulată că trebui să spună de mai multe ori adresa fetei, ca să se facă înţeles.

La el acasă găsi patul pregătit, braţele de flori puse anume pentru ea. Se aruncă pe pat suferind pentru tot. Suferind fiindcă o făcea să sufere. Suferind pentru că o făcea să sufere, în timp ce-o iubea. Suferind că o făcuse să sufere pentru că fusese sinceră. Suferind pentru că se lipsise de ea carnal. Suferind pentru că suferea de pe urma faptului că se lipsise de ea carnal, câtă vreme carnal ea îi dăruia atât de puţină bucurie. Suferind pentru că nu suferea decât în cele mai grosolane părţi ale masculului (vanitatea sexuală), şi pentru că această suferinţă de mascul era totuşi atât de puerilă. Suferind, în sfârşit, pentru că în cameră era atât de cald

(27°). Uneori, o petală cădea dintr-o vază, ca şi cum ar fi bătut de „jumătate". Mirosul cel mai intim al trupului fetei îi venea în nări şi-l obseda, exasperându-i ciuda, o pală de miros ce părea a bântui prin cameră, ca acele seminţe ce plutesc, vara, lăsându-se-n voia aerului. În sfârşit, îi veni ideea să se ducă la bucătărie după un pui rece, pe care-l ştia acolo. Îl mâncă şi durerea i s-a domolit. A fost chiar mulţumit că a suferit un pic. Trebuie să ne facem idee despre tot.

Noaptea a avut un vis. O visă pe bătrâna guvernantă englezoaică ce se ocupa de el când era mic. În viaţa lui n-o mai visase. Cu neputinţă să dea de explicaţia visului.

Se gândi la femeia aceea şi-şi aminti de ceva straniu. Îşi aminti de spaima lui cumplita când, trezindu-se dimineaţa devreme, îşi închipuia că, poate, în timpul nopţii, femeia plecase de tot. Şi-atunci se scula şi, desculţ, se ducea până la camera guvernantei. Obiecte, îmbrăcăminte, totul era la locul lui: englezoaica, într-adevăr, era la liturghie, ca în fiecare zi. Dar o evidenţă atât de indiscutabila tot nu-l liniştea. Cu paşi furişi, se strecura pe coridor, şi-acolo, cu inima bătându-i, aştepta zgomotul pe care urma să-l facă jos, în broasca uşii de la intrare, cheia englezoaicei, atunci când aceasta se întorcea (deoarece, la drept vorbind, bănuia el că-i la liturghie). De cum auzea zgomotul cheii, o ştergea, se vâra în pat, prefăcându-se că doarme...

Toate astea ar fi fost uşor de înţeles dacă ar fi nutrit faţă de bătrâna lui guvernantă un amor straniu de puşti (avea pe atunci vreo şapte-opt ani). Dar nici vorbă de aşa ceva. Dimpotrivă, era mai curând pornit împotriva ei. Îl lovea peste degete cu o riglă atunci când i se întâmpla să greşească la lecţia de pian, îl lăsa să plângă – fără să-i spună o vorbă – o jumătate de ceas pentru că nu

pricepea o iotă din problema la aritmetică, scotea stafidele din feliile de *cake,* gustarea de la ora patru, sub pretext că lui nu-i fac bine, în realitate pentru că ea era mâncăcioasă şi-i plăceau... Ţinea atât de puţin la ea, încât atunci când s-a pensionat, cu toate că locuia la Paris, nici măcar o singură dată nu se dusese s-o vadă. Nu, oricât de atent ar fi scotocit în memorie, nu găsea nimic altceva, de la el la ea, decât indiferenţă amestecată cu ranchiună – nimic altceva decât indiferenţă, iar deasupra, din loc în loc, răbufnirile acelea smintite ce aduceau a pasiune, angoasele de băieţel care iubeşte, la ora şase şi jumătate dimineaţa, în casa cea mare, care dormea...

Costals se întreba dacă o iubeşte pe Solange.

A doua zi, ţopială la familia d'Hautecourt. Câteva trupuri de femei meritau tot tămbălăul. Ce-ar însemna o societate fără trupuri? Am putea s-o lăsăm să se scufunde.

Sosit după ea, o urmărea din priviri fără să se facă văzut. Ar fi voit ca fata să-şi arate cu discreţie dispreţul pentru toţi oamenii aceia; dar nu, părea să se simtă la largul ei printre ei; să fie asemeni lor? A dansat de trei ori cu un tânăr căprior. „Dacă or să se aşeze în spatele bufetului, ori pe trepte, simt – simt de parcă ar fi un lucru ce-ar avea loc chiar în clipa asta – că tot sângele o să-mi piară din obraji şi din picioare, ca şi cum s-ar scurge sub planşeul din salon."

Se îndreptă spre ea, având întipărită pe faţă o urâciune neaşteptata, o urâciune de soţ. Fata îl abordă metamorfozându-se toată, cu faţa dintr-odată zâmbitoare, ochii radioşi de tandreţe, de-ai fi crezut că nimic nu se întâmplase în ajun. Încrederea aceea îl emoţiona.

Au dansat. Îşi spunea: „Voi fi, prin urmare, masculul josnic până la capăt. Ieri, râu şi nedrept, pentru că am fost umilit în mica mea mândrie sexuală. Josnic mâine, reîncepându-mi mângâierile,

deşi ştiu că ea nu face altceva decât să le îndure. Trupul ei, în braţele mele, de faţă cu două sute de inşi, mi-am odihnit capul pe pântecul ei gol (minunată senzaţie) i-am auzit, punându-mi urechea pe pântecul ei, bolboroseala intestinelor, ca zgomotul uşor al zăpezii care se topeşte... La naiba, ce mai încolo-ncoa, fata asta îmi aparţine!"

Şi le-a arătat-o cu prisosinţă. După terminarea dansului, s-a petrecut un lucru surprinzător. De-abia s-au aşezat unul lângă altul, că i-a şi pus mâna pe coapsă (pe deasupra rochiei), pe urmă pe locul unde coapsele se îmbină, aşa cum leul îşi ţine laba întinsă pe halca de carne cucerită.

Şi asta nu într-un loc ferit: ci în plin salon, în mijlocul a două sute de persoane. Şi nu o clipă: ci cam o nesfârşită jumătate de minut, poate. Nu într-un mediu echivoc, sau numai lipsit de prejudecăţi: ci într-o societate unde toţi erau oameni de condiţie bună şi serioasă. Uite ce înseamnă să-i inviţi la tine acasă pe marii lirici.

A simţit el foarte bine întreaga măreţie a acestui gest. Nimic licenţios. Doar gestul cuplului. Gestul nimicitor al seniorului, al celui care se maimuţăreşte peste maimuţa femelă: geniul cuplului. Şi a simţit, de asemenea, întreaga măreţie a faptului că ea l-a acceptat, că fata aceea rezervată şi modestă nici măcar nu s-a clintit la atingerea lui, n-a schiţat niciun gest de apărare, în inima acelei mulţimi, ca şi cum i-ar fi fost indiferent, ori ca şi cum i-ar fi fost pe plac că arătase în felul acela nemaipomenit, şi de faţă cu toţi, că ea aparţine bărbatului pe care-l alesese.

Când îşi luă mâna, o legătura în plus se stabilise între ei. Invizibil, Costals continua să-şi ţină mâna pusă pe ea. În aceeaşi seara a venit la el la ora obişnuită.

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

15 iunie 1927

Rugăminte ca scrisoarea să fie citită în întregime.

Dragă Costals,

Sunt departe, lipsită de apărare, bolnavă de singurătate, descompusă de-o căldură ce-mi aminteşte de versul ăsta al dumitale:

Dogoarea zilei, aşezată pe pământ, asemeni unui om.

A fost furtună mare astă-noapte, dar m-am bucurat că m-a trezit, căci mi-a îngăduit să mă gândesc la dumneata. Oare ce-ţi spuneam în ultima mea scrisoare? Nu păstrez ciorna celor ce-ţi scriu, aşa că mi-e teamă că scrisorile mele se contrazic teribil. Cred că-ţi vorbeam despre un soi de pace... Da, am vrut, însufleţită de-o bunăvoinţă adevărată, să salvez prietenia din toate poveştile astea groaznice, deşi ştiam că unui bărbat nu-i e pe plac prietenia unei femei a cărei dragoste îi displace. Când m-ai refuzat, îmi spuneam: „Firește, pentru el, cea care fuge e vrednica de dorit, iar cea care se oferă e de dispreţuit! Ce puerile sunt toate astea!" Dar trebuie să fim cinstiţi şi să recunoaştem: decepţia, refuzul fac ca ceea ce era

dorit să devina de-o mie de ori încă şi mai de dorit. Vad cât se poate de bine lucrul ăsta la dumneata, în clipa de faţa.

Şi-apoi, cum să te uit? Faptul că eşti un bărbat public (acelaşi cuvânt pentru a desemna un „bărbat public" şi o „femeie publică!" Şi chiar aşa stau lucrurile...) mi-o interzice în *mod material.* Ca dumneata să poţi dormi cu-adevărat în mine, ar trebui să nu mai deschid niciun ziar, nicio revistă. Şi, în legătură cu asta, aş vrea să ştiu... *Les Nouvelles littéraires* de ieri (citite, ce oroare! În biserica pustie, pentru ca e singurul loc de aici unde e răcoare) mi-au adus poemul dumitale:

Fiindcă mă iubeşti şi fiindcă te iubesc...

Şi aş vrea să ştiu dacă, în timp ce-l scriai, nu te-ai gândit, cumva, un pic şi la mine. Deşi mă îndoiesc foarte tare... Dar nu, bineînţeles, e adresat alteia, şi parcă te şi aud ricanând: „Că proastă mai poate fi!" Proasta! Mai bine te-ai lua de dumneata, care ai fi putut face din mine o femeie, dar n-ai voit-o. Confidenţele astea amoroase pe care le răspândeşti prin săptămânale (ah, ce frumos e să te laşi în voia exhibiţionismului sub vălul artei!) îmi răsucesc atroce cuţitul în rană, mă umplu de gelozie şi de dorinţa. E limpede ca lumina zilei, ai oroare de dragostea mea. Iar eu ce vrei să fac în toată povestea asta? Mă gândesc la dumneata de dimineaţă până seara. Iese din mine – era cât pe ce să zic ca o emanaţie, dar e un cuvânt prea pretenţios; termenul potrivit ar fi: ca o sudoare. Ai trecut prea pe lângă mine în traiectoria dumitale, ai acroşat steaua micuţa şi însingurată care sunt eu, arzând-o cu lumina dumitale. Cu toată buna-cuviinţă, vreau încă să mai cred acest lucru. Omucidere prin imprudenţa. M-ai anihilat; nu mă simt umilita, nu mă simt sfâşiată, mă simt consternată. M-ai făcut să nu mai pot îndura viaţa

obişnuită. Sunt ca unul din acele obiecte vechi despre care anticarii spun: „Ce frumos e. Costă scump. Eu însă nu vi-l pot cumpăra, nu se vinde în clipa de faţă. Dar e frumos, nu vă despărţiţi de el." Ştiu că am o anume valoare, dar sunt inutilizabilă. Şi până la urmă o să ajung să mă simt dezgustată de mine însămi, şi poate să mă distrug, aşa cum ajungi să te dezguste, şi până la urmă să distrugi, lucrurile pe care anticarii le găsesc atât de frumoase, dar pe care nu le cumpără pentru nimic în lume. Inutilizabilă, ce mai. Din cauza dumitale, l-am frustrat fără leac pe bărbatul care-ar putea veni acum şi-ar dori să afle în mine o persoană intactă: i-aş dărui un înveliş gol. E exact *ca* şi cum aş fi avut un amant sau un soţ; virginitatea mea morală nu mai există. Cum de nu simţi că toate astea îţi creează o îndatorire, aceea de-a repara? Numesc reparaţie faptul de a-mi dărui satisfacţia carnală la care am dreptul.

Dezinteresul dumitale e un rafinament pervers. Mi-ai spus odată, parodiind deviza celor de la *Action française:* „Tot ce-i natural e al nostru". O, nu! nu eşti aproape de natură, e poate cea mai mare iluzie a dumitale. Ci de sfinţenie eşti mai aproape, dar de un soi de sfinţenie în răspăr, de o sfinţenie demonică. Preocupată neîncetat de dumneata, aflu pe zi ce trece tot mai multe în ceea ce te priveşte, în ciuda tăcerii dumitale. După cum aflu şi despre mine. Ţi-ai mărturisit pe vremuri „curiozitatea faţă de mine" (şi am ajuns să cred că e singurul sentiment – un sentiment profesional! – pe care îl vei fi avut vreodată faţă de mine). Poate că m-ai fi dorit, dacă nu ţi-aş fi spus atâtea despre mine în scrisorile pe care ţi le-am trimis: e marea nefericire a vieţii mele, datorată singurătăţii, ca aproape totul, între noi, să se fi petrecut în scrisori. Eşti sigur însă că mă cunoşti bine? Eşti sigur de nu cumva, fie şi *profesional,* nişte relaţii mai intime între noi nu ţi-ar descoperi multe alte lucruri? Eşti sigur de nu cumva ai *nevoie* de mine?

Nu mă vei mai găsi decât dacă, într-o bună zi, vei simţi nevoia asta – dar o nevoie totală. Îţi voi fi metresa, nevasta, dar niciodată prietenă. Te vei întoarce la mine, dacă te întorci, ştiind că te iubesc, că te ador, că am dorit şi că doresc numai sărutările şi îmbrăţişările dumitale. Eşti mulţumit? E limpede? Încerc o uşurare sălbatică, atingând astfel până în străfunduri prosternarea, reînnoindu-ţi dovada scrisă a acestui lucru şi dăruindu-ţi pentru totdeauna aceste arme împotriva mea.

ANDRÉE

(Scrisoare rămasă fără răspuns.)

— Doar ginindu-i picioarele şi simt că înnebunesc! exclamă el stropşind limba franceză. Tanti, ia uită-te la mititica asta ce mişţoacă e. Ce mutrişoară nostimioară. Şi dintr-odată, în timp ce, sătul până-n gât, ţi se rupea de-ar fi fost să mori, dintr-odată ai pofti să nu mai mori. Dintr-odată, dacă ai vrea să scrii, n-ai mai şti ortografia. Cam opş'pe' ani, nu? Şi nişte braţe mai drăguţe decât ale dumitale. Şi urmele de vaccin pe braţ, să blestemi arhanghelii, nu alta. Nu ţi-o ascund, draga mea: aş vrea s-o mănânc de vie. Se şterge la nas, ascunzându-se îndărătul ziarului (de opinie moderată), ca să n-o văd eu în acţiunea asta, mult prea puţin nobilă. Pune la loc batista în geantă, cu degetele ei de puicuţă. De fiecare dată când mă prinde că mă uit la ea, îşi umezeşte buzele cu limba. Şi cum îi mai tresaltă umerii când râde! Şi cărarea, cum o mai ia la fugă, hai-hui prin plete! Şi urechiuşele, virgine de orice otită! Iar materialul rochiei şi ceasul de la mână au ceva de om sărac, de mă fac să jinduiesc la ea de să mor, nu alta. Ce forţa din lume m-ar putea împiedica să jinduiesc la ea? Aş vrea să ştiu ce

gust are părul ei când îl morfoleşti. Aş vrea... Merită să fie dorită, prin urmare o doresc: doar e-n firea lucrurilor, ce naiba! O, doar „o doresc", nu-i aşa, nu fac nicio stricăciune. Dar, ce mai, când îi văd vinele ceva mai îngroşate pe picioarele cărnoase, încălţate în sandale, păi, tanti, cinstit ţi-o spun, simt ca devin bărbat. Te necăjeşte ce spun? Da, văd eu... îţi cer iertare... Dar ce vrei, tanti! Ţin de un sex care în totul e contrariul celui al dumitale; fac parte din specia jinduitoare a bărbaţilor: ceea ce-mi place, e să ştiu cum fac atunci când cedează, şi să compar... Ce înseamnă fericirea pentru specia mea? Fericirea e clipa când o fiinţă consimte. Pe de altă parte, un mistic schimbă des femeile, deoarece ataşamentul faţă de o singură făptură e tot ce poate fi mai potrivnic vieţii spirituale. Şi dumneata, şi dumneata eşti o micuţă stea printre altele mii. Iar în zori, păleşti. Ei, chiar aşa, te necăjesc? Îmi dau seama după felul cum zâmbeşti că e ceva care scârţâie.. Şi totuşi nu ţi-am spus nimic neplăcut.

— A, nu! Nimica toată!

— Şi-apoi, cele ce ţi-am spus erau rostite pe o arie de dans. Ei da, nu eşti destul de haioasă!

— Degeaba ţi-aş explica. Nu vrei să înţelegi ce însemni pentru mine.

— Da, nu vreau să înţeleg. Pentru că nu trebuie să însemn prea mult pentru dumneata.

Şi-a întors repede faţa spre el, cu o expresie de mustrare.

El i-a spus:

— Mă bucur că mă iubeşti, dar aş vrea să nu mă iubeşti prea mult. Mă bucur că dorinţa mea îţi este plăcută, dar aş vrea să nu-ţi fie prea mult. Căci mi-ai crea obligaţia *să forţez nota,* adică să trec dincolo de ceea ce-mi vine în mod firesc; şi într-un caz şi în altul mi-ai crea obligaţii de reciprocitate întocmai pe măsură, lucru de

care mă tem nu numai pentru că sunt obligaţii (o obligaţie nu-mi spune nimic), ci pentru că ar face să se ivească la mine prefăcătoria, de care în clipa de faţă sunt cu totul lipsit. Ceea ce vreau e să mă iubeşti şi să-mi aştepţi dorinţa în aceeaşi măsură în care şi eu te iubesc şi te doresc. Şi e o măsură generoasă, crede-mă.

Scris a doua zi de Costals, în Bois, pe pagina albă a unui exemplar din *Educaţia Fetelor,* pe care îl citea;

Pe o bancă, două micuţe încântătoare, cincisprezece şi şaisprezece ani, ieşite parcă dintr-un cântec de Meleagru, împreună cu mama lor care, vădit lucru... în sfârşit, cu mama lor, care înţelege viaţa. (Fetiţele îşi leagănă câte-un picior, fiecare dintre ele, ca nişte măgăruşi care dau din coadă în cadenţă. Oh! să petrec o noapte ţinând în mâinile mele unul din picioarele astea!) Şi mi se pare că doar privindu-le aşa cum le privesc, colo, pe bulevardul Villiers, dintr-odată, fără să ştie de ce, în timp ce coase, ea are inima zdrobită, sângerează. O, Natură, fereşte-mă să doresc altele decât pe ea, cât timp o voi iubi!

Sentimentul ce-o domina pe domnişoara Dandillot, de când iubea, era teama de-a nu mai fi iubită îndestul şi de-a fi părăsită de Costals. Se comporta faţă de primul bărbat din viaţa ei ca o figură dintr-un basorelief care ar fi devenit statuie – rămasă fără sprijin, dintr-odată singură şi ameninţată din toate părţile, înainte de-a fi iubit, nopţile îi erau linişte. Acum, visa în fiecare noapte lucruri neplăcute, fără însă ca vreodată acestea să se prefacă în coşmare. Visa de pildă că, luând-o la vale cu bicicleta pe o pantă, nu mai putea stăpâni maşinăria, dar asta era tot: nu cădea, nici nu se prăbuşea într-un hău; sau visa că o vacă se desprindea de turmă şi venea spre ea, aproape atingând-o, fără însă ca animalul să-i facă

vreun rău. Costals, care era cauza tuturor acestor vise, nu se ivea niciodată în persoană: era demonul lor ascuns. Uneori, totuşi, Solange visa că se gândeşte la el, fără a-l visa pe el.

Există femei pe care dragostea, mai ales prima dragoste, le face să se simtă mai sigure pe ele. Domnişoara Dandillot, dimpotrivă, de când iubea se simţea slăbită fizic. Teama de a-l pierde pe Costals o măcina astfel. Uneori simţea cum o lasă puterile, era obosită, voia să se-aşeze; dacă stătea o clipă în picioare, o dureau coapsele.

La masă, nevoia de a-şi toci nervii o îndemna să mestece cu vioiciune şi energie. Terminând de mâncat înaintea mamei ei, fiecare fel, mai lua încă o dată, ca să umple golurile, pomenindu-se astfel că mănâncă simţitor mai mult ca de obicei. Şi-atunci şi-a dat seama că, dacă mânca mai mult, se simţea mai în puteri: de câte ori mânca mai mult, tot în coapse simţea mai întâi că lucrul ăsta îi face bine.

Aşa că, de câte ori trebuia să se vadă cu Costals în cursul zilei, mânca zdravăn, ceea ce-o făcea sa zâmbească pe slujnica ce dădea la masă, zâmbet căruia Solange îi răspundea cu drăgălăşenie, fără a-şi da seama dacă Suzanne pricepuse până la capăt. Tot astfel începu să bea două ceşti de cafea, şi-ar fi putut, fără niciun fel de efort, să ia de două ori micul dejun. Ai casei o vedeau cum mozoleşte în gură câte-un sâmbure de piersică până-l tocea şi era gata să-l spargă, aşa cum un câine plimbă cu disperare în bot o minge de crochet, inundând-o de salivă. Şi i se întâmpla să fumeze una după alta două ţigări de tutun negru, ea, care de obicei nu fuma. În timpul ăsta doamna Dandillot nu-şi dădea seama de nimic (fără să mai vorbim de domnul Dandillot!). Şi-aşa slujnica vedea ceea ce mama nu vedea. Se spune că dragostea maternă e oarbă. Chiar aşa.

Dacă domnişoara Dandillot n-ar fi fost o persoana atât de cuminte, ar fi ştiut că vreo câteva picături de alcool, acolo, i-ar fi dăruit aceeaşi vitalitate pe care o obţinea îndopându-se un pic. Dar nu ştia, nici nu ghicea acest lucru. Nici restul lumii, de altfel, nu ştia asta. Sau o ştie *doar puţin,* ceea ce echivalează cu *deloc.* O căpetenie de război ştie că trupa e eficientă, pe timp de luptă, între două şnapsuri. Dar nu generalizează, pe când ar trebui. Un bărbat care ar şti că nu există suferinţă din dragoste pe care o masă *cu adevărat* buna să n-o împrăştie, cel puţin pentru câteva ore, un bărbat care ar şti că atât curajul fizic, cât şi cel moral, că inspiraţia poetică, devotamentul, sacrificiul pot depinde de-o masă bună – că sublimul sufletesc se poate datora cârnii putrezite de animal mort, un bărbat care ar şti toate astea n-ar mai *încerca să-şi facă curaj.* Dar bărbatul care e pe punctul de a afla se fereşte s-o ştie. Iar dacă ştie, se comportă ca şi cum n-ar şti-o. Căci Prejudecăţile Vaporoase trebuie menţinute.

Costals proceda exact invers: mesele dinaintea întâlnirilor cu Solange erau foarte uşoare. Tonusul lui natural era atât de ridicat şi atât de energic, încât puţină căldură n-ar fi făcut decât să-i diminueze luciditatea, la care ţinea mai presus de orice. Mergea până acolo încât la mesele acestea se abţinea de la băutură, ca să nu se îngreuieze, şi nu bea la mese decât în zilele în care îşi iubea mai puţin prietena. De aceea, când Solange se pregătea să plece, primul lui gest era să se ducă la chiuveta să bea apă. Iar dacă Solange n-ar fi venit la întâlnire, locul acesteia aflându-se totdeauna la câţiva paşi de casa de pe bulevardul Villiers, decepţia i-ar fi fost anulată de faptul că, după douăzeci de minute de aşteptare, ar fi putut zbura până la primul negustor de vinuri. Ridicase la rangul de politică a vieţii ceva ce la început nu fusese decât o trăsătură încântătoare a lui: să iubească (şi să poată) mai presus decât orice

contrariul. Aşa se face că destinul, fie că-l dăruia cu „da”, fie cu „nu”, îl satisfăcea deopotrivă. Şi totdeauna cădea pe moale, ceea ce-i era nespus de plăcut, şi chiar, după socotinţa lui, ţinând seama ca nu exista decât minţi proaste şi falşi filosofi, să conceapă viaţa ca pe-o luptă.

Solange îi spuse: „Vino duminică la noi acasă, să luăm ceaiul. Tăticul şi mămica stau toată ziua la Fontainebleau, la nişte veri. Servitorii au liber. O să fim numai noi doi în toată casa.” Pe el, gândul să o mângâie la ea acasă, în camera ei de fetiţă, îl arsese.

Minunată senzaţie s-o găsească singură în locuinţa aceea goală şi s-o vadă cum blochează soneria de la intrare! Curând, însă, observă că are nişte bubuliţe la gură, că ochii îi sunt încercănaţi, dându-i şi mai multă profunzime privirii, iar ea îi confirmă ceea ce el numai bănuia. Sentimentele lui deveniră şi mai grave, ca notele de pian atunci când pui pedala. Totdeauna preferase la femei zilele când le ştia bolnave: slăbiciunea lor îi înduioşa inima şi-i aţâţa simţurile. Zadarnic protestau ele că de-abia o simt, îşi închipuia că fac pe grozavele, se ambala, credea că au nevoie să fie menajate; de altfel, totdeauna avusese tendinţa să cruţe femeile, chiar de-ar fi fost sportive, în ciuda aparenţei pe care-o dau în anumite ocazii, că sunt mai rezistente decât bărbaţii.

Acum se aflau în salon, stând unul lângă altul pe canapea. Era o zi noroasă, ca de toamnă. La început au vorbit despre lucruri destul de oarecare (dar cât de mult îl impresiona atunci când, nemaiuitându-se în faţa ei, ori de câte ori îi spunea o vorbă drăguţă sau care o impresiona, îşi întorcea cu vioiciune capul spre el!). Îi ceruse să-l ducă în camera ei, dar Solange, care de obicei consimţea la tot ce voia el, de data asta îl refuzase hotărât. I-a cerul să-i arate fotografii de-ale ei, dar nu mai fusese fotografiată de la paisprezece

ani; într-atât de lipsiţi de vanitate erau toţi din familia ei! În sfârşit, a ajuns să-i vorbească despre ceva ce-i stătea pe inimă. Ultima oară când venise la el o îmbrăţişase cu atâta însufleţire, şi-atât de des reînnoită, încât spre seară, pe când se îmbrăcă, se simţise dintr-odată rău; devenise tăcut şi insensibil, pradă unei oboseli apăsătoare. Trebuise să facă un adevărat efort ca să-şi smulgă câteva cuvinte banale, în timp ce-o conducea. Îi explica, aşadar, ca uneori bărbaţilor, după ce-şi dăruiesc prea generos fiinţa, li se întâmplă să suporte asemenea scăderi trecătoare ale tonusului vital, că lucrul e ceva obişnuit şi cunoscut, că trebuia prin urmare să-l scuze, presupunând că observase acest lucru. Dar observase, într-adevăr?

Pusese întrebarea aproape fără să bage de seamă. A fost mirat şi oarecum neliniştit când fata a răspuns „Da". Ce să-i faci! dacă nu-i scapă nimic!

— Dar dăţile trecute?

— Şi-atunci.

A fost şi mai mirat. Dăţile trecute, sau slăbiciunea în cauză nu avea loc, sau chiar dacă dădea semne ca s-ar ivi, era uşoară şi trecătoare, închipuindu-şi ca a ascuns-o sub o cantitate sporită de alintări. „Doamne sfinte, chiar vede totul!"

— Să fie cu putinţă! Ţi s-a părut că sunt rece, alte dăţi, când plecai de la mine?

— Da. Şi mă întrebam de ce. Dacă te-am dezamăgit...

Se pierdu iar în explicaţii, cita latinescul *Omne animal post...* se oferi să-i arate cărţi de medicina. Tot timpul ăsta trăgea uşor de perii pe care fata îi are deasupra cotului (amănunt foarte preţios). Deodată n-a mai spus nimic. I s-a părut că înţelege.

— Păi atunci, când mi-ai spus: „După, simt cum te îndepărtezi de mine", despre asta era vorba?

— Exact.

Costals îşi repetă cuvintele fetei: „După, simt cum te îndepărtezi de mine”. Pentru prima oară, îşi dădu seama ca puteai să le dai două înţelesuri: sau că, după terminarea mângâierilor, Solange se simţea mai rece faţă de el, sau că pe el îl simţea mai rece faţă de ea. Un abis despărţea cele două înţelesuri. De ce-l văzuse totdeauna numai pe primul, iar nu şi pe al doilea?

— Stai, Solange, e foarte important: dumneata te simţi mai departe de mine după anumite acte, sau dimpotrivă, pe mine mă simţi mai depărtat de dumneata, mai rece?

— Dumneata mi se părea că eşti mai rece faţă de mine. Simţeam din parte-ţi reacţiile pe care mi le-ai descris adineauri, aşa cum un orb simte cu buricele degetelor un text Braille. Dar nu ştiam că e vorba de reacţia asta, întru totul fizică.

— Ce răstălmăcire de necrezut! Şi eu care am înţeles că e invers! Dar spune-mi, de ce nu mi-ai dat nicio explicaţie? Mă laşi să-ţi fac mutre trei ceasuri la rând, pe urmă o scenă de douăzeci de minute, şi nu spui nimic, stai şi te uiţi la mine ca viţelul la poarta nouă... N-aveai de spus decât atât: „Pe dumn*eata te s*imt – după – atât de rece...”

Fata schiţă un gest oarecum nerăbdător şi deznădăjduit.

— Doar ştii prea bine că nu sunt în stare să mă explic, ţi-am spus-o de-atâtea ori! Pe măsură ce te vedeam afundându-te tot mai mult pe un drum greşit, mă simţeam din ce în ce mai paralizată. Deseori, când sunt cu dumneata, mă simt de parcă n-aş mai avea voinţă... în prima seară... la Bois... dacă mi-ai fi spus să mă arunc în apă, aş fi făcut-o.

— Ştiu. Şi ţi-aş atrage atenţia că n-am făcut-o. Ce mai! Nici c-am văzut o răstălmăcire atât de totală! O asemenea neînţelegere nici n-ar putea fi pusă într-un roman. Nimeni n-ar putea crede că o

pariziancă de douăzeci şi unu de ani, în anul 1927, se lasă muştruluită ceasuri întregi de amicul ei pentru nişte vorbe în care n-a făcut decât să exprime teama de a-l vedea depărtându-se de ea, adică pentru nişte vorbe în care nu se află decât afecţiune, şi toate astea pentru că „nu-i în stare să se explice". Dar, tanti, eşti proastă! Proastă de-a binelea! Ca o cizmuliţă drăgălaşă pe un rambleu de cale-ferată.

— De ce pe un rambleu de cale-ferată?

— Pentru că e mai plastic, ce naiba!

Însufleţit de-a duioşie adâncă, o acoperi cu braţele. Niciodată, zău, niciodată nu şi-ar fi putut-o închipui atât de copil, atât de vulnerabilă, atât de lipsită de apărare, atât de predispusă la suferinţă mai târziu din partea tuturor şi mai cu seamă din partea lui. Îşi aminti de gestul ei când, nemaiştiind cum să-l scoată din mutismul lui, îl luase – pentru prima oară – de braţ, aşa cum câinele pe care-l cerţi dă laba, ca să fie iertat. În clipa aceea, o răsturnare avu loc în el. O văzu cu mult mai dezarmată decât crezuse, după cum ştiu că o şi iubea mai mult decât crezuse – în timp ce singurul reproş pe care i l-ar fi putut face îşi pierdea raţiunea de a fi! Într-o clipă, fata se apropie de el, de esenţialul din el, ca un obiect pe care-l iei în mână şi-l apropii de tine. Cu ce bucurie l-ar fi ucis pe cel care i-ar fi făcut vreun rău! Şi atunci, aplecându-se, sărută nu gâtul la rădăcina lui, care era gol (ceea ce-ar fi putut părea un gest senzual), ci acea parte a umărului care era acoperită de veşmânt.

Pe urmă conversaţia rătăci un pic. Animat de-aceleaşi sentimente care-l făcuseră să-i sărute bluza, şi nu pielea, îi apucase în mână poala rochiei. Apoi cuvintele li se fixară asupra familiei Solangei, evocată de locuinţa aceea.

— Fratele meu nu era inteligent: nu era în stare de nimic altceva decât să facă bani... – Nu-i iubesc pe tăticul şi pe mămica în acelaşi fel. Pe mămica o iubesc cu indulgenţă: e atât de aiurită! Tăticul e mult mai subtil. Şi-apoi, e-atât de bolnav... (Domnul Dandillot avea cancer la prostată, iar zilele îi erau numărate.) – Meritul bărbaţilor de felul unchiului Louis e să dobândească maximum de aprobare pentru minimum de riscuri. („Ce definiţie frumoasă a burgheziei!" se gândi Costals.) – Religia mea? Nu sunt credincioasă, dar când un ziar ca (aici urmează numele unui anume săptămânal deosebit de „parizian") îmi cade sub ochi, mă simt gata să devin creştină. Îmi spun că nu-i cu putinţă să nu existe nimic altceva decât asta. *Şi,* în sfârşit, următoarea frântură de dialog:

— La toţi tinerii de vârsta mea se vede atât de bine că nu au niciun fel de sentiment al datoriei. În timp ce la un bărbat ca dumneata...

— Nu zău, fără glumă, am eu aerul unui bărbat cu sentimentul datoriei?

— Nu. Ci eşti un asemenea bărbat.

— Ce şmecheră! Ei da, vrând-nevrând devii un bărbat cu sentimentul datoriei, de îndată ce iubeşti.

În prima zi, Costals văzuse în Solange o păpuşă. O luase aşa cum iei o femeie ca să faci un tur de vals, apoi o conduci iar la scaunul ei. Pe urmă, după ce-o cunoscuse mai bine, i se păruse a fi produsul acelei educaţii în care eşti învăţat că nu-i politicos să-ţi exprimi o opinie personală şi că regula constă în a ceda totdeauna în faţa opiniei interlocutorului. O bruftuluise când o auzise spunând cuvintele astea banale pe care le spun toate fetele: „Sunt un fenomen": „Eşti contrariul unui fenomen. Eşti o fată întocmai ca şi celelalte"; după cum o bruftuluise şi atunci când fata spunea că „nu e înţeleasă": „Aşa spun toate femeile în care nu-i nimic de

înţeles”; fusese supărat că n-o putea tachina în voie, pentru că nu era destul de isteaţa: „S-ar supără, ar suferi”; îi adusese următoarea laudă, considerabila, dar ale cărei limite se pot vedea cu uşurinţa: „N-am auzit-o niciodată spunând nicio prostie, nicio vulgaritate”; i se păruse lipsita de consistenţă şi ştearsă, numai bună să fie eroina unui roman francez. Şi totuşi, după ce se convinsese că avea dreptate atunci când spunea că nu are prietene, conchidea că trebuie să fi avut oarecare merit – într-atât singurătate şi merit sunt sinonime. Şi totuşi faptul nu depăşea „magnificele calităţi negative”, şi totdeauna credea despre ea ceea ce-şi spunea sfânta Tereza: „Eşti cea care nu exista”. Sentimentul lui dominant faţa de ea era admiraţia faţă de frumuseţea ei.

Numai că acum i se părea că are sub ochi o placă fotografică cufundată într-o soluţie de revelator: puţin câte puţin, ca pe placă, apăreau noi detalii privind personalitatea Solangei; puţin câte puţin, se închega chipul ei complet, iar chipul acela îl onora. Calitatea observaţiei, a judecăţilor ei, atât de subtile şi atât de cumpănite, poate că nu erau, în ele însele, lucru atât de rar. Şi totuşi nu le aştepta din partea ei. Descoperea că nu ştie nimic despre ea şi mai cu seamă în cât de mare măsură era mai bună decât el. Până şi vocea ei era o revelaţie pentru el. Până atunci îi cunoştea trei voci. Vocea pe care o avea când ieşea în lume, destul de manierata, nu că era pretenţioasa, ci dimpotrivă, timidă. Vocea pe care o avea când vorbea cu el şi despre care nu avea nimic de spus. „Vocea ei nocturna”, patetică, vocea aceea de pe altă lume, ieşind din adâncul copilăriei aşa cum pasările ies din adâncul unui puţ. Şi iată că acum se ivea şi vocea asta aşezată, simplă şi serioasă de-a binelea, cu virtutea ei liniştitoare, cu acele intonaţii de nedescris, care-l făceau să-şi spună: „Vocea fetelor de familie bună”. Îi zise:

— Îţi vorbesc de parcă te-aş cunoaşte de-o veşnicie. Sunt bucuros că vorbim aşa. Mi-e ruşine de felul grosolan în care m-am purtat cu dumneata la început. De parc-ai fi fost o coarda. Iartă-mă...

— Nu face nimic, aş fi trecut peste tot, de vreme ce te iubesc. Şi-apoi, chiar *am* trecut peste tot...

„Doamne Sfinte, oare peste ce? se întreba el. Ah! Nicio vorba, face aluzie la faptul că s-a dăruit." Descoperea că îl judecase – poate cu aceeaşi „indulgenţă" cu care ea îşi judeca mama. În alte vremuri, lucrul l-ar fi deranjat. Acum, însă, o stimă şi mai mult pentru asta.

— Vad că astăzi eşti într-un registru mai grav. Ce s-a întâmplat?

— Mă simt mai în siguranţă faţa de dumneata, de când am descâlcit neînţelegerea aceea. Înainte de-a te cunoaşte, mi-era teama de viitor. Pe urmă, lângă dumneata, nu mi-a mai fost teamă. Apoi a survenit neînţelegerea aceea, de la care rămăsesem ca un buchet de flori strâns prea tare. Acum, ai deznodat buchetul: florile respiră.

— A, dar facem poezie înaltă, nu glumă!

— Iartă-mă, chiar şi-atunci când sunt foarte serios, emoţionat chiar, şi tot glumesc. Şi-apoi, îmi place să te tachinez.

— Ştiu. Încep să te cunosc.

— Acum, de curând, ai spus un cuvânt... Peste ce ai „trecut", din afecţiune pentru mine?

— Chiar nu ştii?

— Ghicesc. Adevărat, dumneata, atât de cuminte, să te dărui aşa, ca o frunză care cade... Şi când te gândeşti că pregătisem cele ce urma să ţi le spun ca să te înduplec să cedezi! O întreagă vorbire patetică. Mă gândeam chiar să te şantajez, să-ţi spun că, dacă mi te refuzi, aş fi plecat numaidecât din Franţa, că n-aveai să mă mai vezi. Dar iată că... asemeni unei frunze care cade... De-ţi vine să

crezi că aşa era scris în cer. Ai toate calităţile cu putinţă, inclusiv pe cea principală, aceea de a mi te fi dăruit fără să faci mofturi. Căci o femeie care nu-i uşoară, nu-i femeie după părerea mea. Şi – te întreb – la ce ţi-ar fi slujit toate calităţile pe lângă mine, dacă nu mi te-ai fi dăruit cu promptitudinea aceea năucitoare?

— Când m-am dăruit dumitale, îţi dăruisem totul mai dinainte.

— *Cosi fan tutte.*

— La drept vorbind, nu peste actul ăsta am „trecut". Ci peste... toate ascunzişurile acelea... hotelul, când s-a întâmplat prima oară...

— Asemeni unei frunze care cade! spuse iar. Ca o floricică pe care-o culegi... Şi totuşi, sunt femei care rezistă o vreme, chiar şi-atunci când sunt hotărâte să se dea. Rezistenţa de onoare...

— Te iubeam prea mult ca să-ţi rezist. Despre asta, cel puţin, nu se poate spune *Cosi fan tutte.*

— Într-adevăr, foarte straniu, spuse el, cât se poate de serios.

În lâncezeala ei, în toropeala răului, se lungise puţin pe lângă braţul prietenului ei, ca o micuţă dâră de muşchi pe lângă scurgerea umedă a unei stânci. Când Costals pătrunsese în încăpere, două pisici fugiseră: nu toate pisicile sunt eroi. Acum, în timp ce se desfăşura scena dintre ei, pisicile se întorceau din nou în salon, îl străbăteau, ieşeau, iar intrau, tăcute ca nişte spirite. Uneori le ghiceai, ici-colo, după trosniturile parchetului.

— Hotărât lucru, eşti o materie de modelat şi care merită să fie modelată, îi spuse el după o tăcere. Acum, lucrurile sunt foarte limpezi pentru mine.

— Aşa e totdeauna. Bărbatul o modelează pe femeie după voia lui, iar femeia consimte.

— Numai că bărbatul nu ştie ce vrea. Ce idiot poate fi! Şi apoi, se mai poate întâmpla să nu-l intereseze. Te iubesc, îţi vreau tot binele

din lume; numai că, vezi, n-am niciun chef să te modelez! Şi ştii de ce?

— Da.

— Cum asta, da!... Pun prinsoare că nici măcar nu bănui.

— Nu te interesează să mă modelezi pentru că ai destule pe cap, ai de modelat cărţile dumitale.

— Vezi cum eşti! M-ai tăiat. Am ceva mai bun de făcut decât să modelez indivizi. Dacă Rousseau şi-a dat copiii la azil, e fiindcă avea de scris *Emile.* E-acelaşi lucru, deşi e oarecum îngrozitor. Ai picat rău, tanti.

— Ba nu, n-am picat râu. (Îşi puse mâna pe mâna lui.)

— Da, spui asta acum! Dar ia să vedem noi peste doi ani...

— Oare dragostea nu trebuie să sporească tot timpul? Eu numai aşa văd lucrurile.

— Soiul ăsta de dragoste nu-i genul meu. Eu cunosc mai cu seamă dragostea ce se prăbuşeşte, la fel cum cade apa la closet.

Şi cum zâmbea în sinea lui în timp ce spunea asta, fata zâmbi şi ea. Totul se termină cu îmbrăţişări, se strângeau unul pe altul în braţe.

„Îi lipseşte geniul, se gândea el (aici pun degetul pe rană). Dar cu siguranţă că e bravă”[2]. Cât de deschis procedase în totul, faţă de el! Încercând să-i placă (schimbându-şi, de pildă, felul de-a se îmbrăca după observaţiile pe care i le făcea el, în trecere), dar fără a fi vreodată cochetă; se dăruise fără sclifoseli, fără tertipuri, fără să fugă pe sub sălcii; atât de discretă (nepunându-i niciodată întrebări despre viaţa lui, netelefonându-i niciodată ea, cea dintâi, iar la telefon spunându-i exact cele ce avea să-i spună); nu tu „băgăcioasă”, nici acaparatoare, când sunt atâtea pe care trebuie să

[2] *Cinstită, drăgălaşă,* în vorbirea din sudul Franţei.

le dai la o parte pe urmă, şi aproape cu acelaşi gest prin care le-ai apropiat; lipsită de orice prefăcătorie; atât de departe de mijloacele facile la care celelalte recurgeau ca să-l prindă, într-o vreme când bărbaţii sunt cei atacaţi de către fete, până la a atinge culmea asta de necrezut, încât niciodată – nici o singură dată – nu făcuse nici cea mai măruntă aluzie la opera lui literară, în timp ce toate cele care încercau să i se strecoare în viaţă întredeschideau mai întâi uşa cu cheia admiraţiei. După cum îi era recunoscător că nu cunoştea deloc neînsemnata literatură contemporană, şi necunoscând-o deloc, nu vorbea niciodată despre ea, ceea ce era cu mult mai bine decât dacă ar fi vorbit în clişee, recunoscător că era într-atât de străină de orice trebuinţă, de orice snobism, de orice curiozitate vătămătoare sau chiar nevătămătoare, străină de orice dorinţă de-a juca un rol şi de-a uzurpa, de orice admiraţie în faţa falselor valori, a falselor bunuri, într-un cuvânt, atât de diferită – şi în aparenţă în dauna ei, când în realitate le era cu mult superioară – de acele vaci feminine intrigante, autoritare şi nule, cum erau strălucitoarele soaţe a atâtor bărbaţi iluştri din societatea pariziană. Îi era recunoscător pentru toate astea, iar sufletul i se înălţa cu simplitate şi încredere.

— Vezi dumneata, i-a spus el, faptul de-a fi o persoana de bine e fără îndoiala cu mult mai important decât crezi. De multă, foarte multă vreme, oameni din interiorul Franţei, ca şi din afară se ostenesc – şi numai Dumnezeu ştie cu ce ură răbdătoare – să facă din ţara asta un loc unde cineva curat şi de o anume calitate lăuntrică să se simtă în exil. Treaba a cerut vreme multa şi-a fost greu, deoarece era o naţiune bună, dăruita cu însuşiri minunate. Dar, în sfârşit, au izbutit. Să-ţi mărturisesc oare? Eu, care am făcut un legământ atât de pătimaş cu ţara mea în tinereţe şi în timpul războiului, acum trec prin momente când nu numai că nu mă mai

simt solidar cu ea, dar încerc o nevoie violenta – şi care vine, ăsta-i lucrul cel mai grav, din partea cea mai aleasă a fiinţei mele – să mă desolidarizez de ea. Ei bine, atunci când întâlnesc persoane de felul dumitale, şi încă franceze, imboldul ăsta e frânat, îţi spui: „Nu, nu pot abandona...”

— Şi totuşi n-am nimic neobişnuit. Te asigur că ştiu multe fete la fel ca mine, iar multe dintre ele cu siguranţă că sunt mai bune decât mine.

— Se prea poate, deşi, crede-mă, am încercat multe dintre ele înainte de-a da peste dumneata: „balizele de încercare”, cum se spune în limbaj sportiv. Dar tot efortul societăţii – sau poate tot efortul bărbaţilor – tinde să le scoată în evidenţa, să le facă interesante pe femeile care nu preţuiesc mare lucru. Femeile se plâng că sunt prost judecate. Atunci de ce acceptă ca totdeauna tot ce-i mai râu în sexul lor să pozeze pe scenă? Şi de ce acceptă cu atâta uşurinţa toate sugestiile bărbatului care are tendinţa să le înjosească, făcându-le groteşti? De ce o atât de proastă înţelegere a interesului lor? Aproape de fiecare dată când o femeie se degradează – printr-o modă ce-o urâţeşte, un dans ce-o înjoseşte, un fel de-a gândi şi de-a vorbi – bărbatul a îndemnat-o la toate astea; dar de ce nu opune rezistenţa? Toată lumea ştie: corpul femeii, când nu mai e tânăr, tinde să devină un obiect ridicol şi uneori respingător, bucuria caricaturiştilor, în timp ce corpul bărbatului, în pragul bătrâneţii, se păstrează cu mult mai bine. La fel şi cu partea morala. Când o femeie nu este – moralmente vorbind – o persoană foarte aleasă, devine ceva îngrozitor: dintr-o extremă în alta. Când o femeie nu are ţinută şi nu-i foarte bine crescută – e ca vrăjitoarea cea rea.

— Credeam că nu-ţi sunt pe plac decât femeile uşoare.

— Îmi plac femeile care au ţinută şi care în acelaşi timp sunt uşoare.

— Aha, aşa deci!

— Ştii ce vasăzică *vrăjitoarea cea rea?* Ei bine, aş spune *putoare,* dacă mi-ar sta în obicei să întrebuinţez alt limbaj decât cel de pe Quai Conti. Toate femeile cu pretenţii, femeile *vampe,* „marile cochete", femeile ole! ole! toate femeile care-şi pun fotografiile în reviste, tot ceea ce reunesc sub numele de femeia-bună de pălmuit, sunt asemenea vrăjitoare. Aceeaşi categorie asupra căreia religia, filosofia, moraliştii, vreme de milenii, şi-au exprimat dispreţul, ori au azvârlit anatema, singura lor greşeală fiind aceea că n-au strigat sus şi tare că pe femeile astea le aveau în vedere şi numai pe ele. Şi mă întorc la întrebarea mea: de ce femeile serioase şi cinstite nu se apără împotriva vrăjitoarelor? Nu-şi dau seama ce râu le fac? Cele mai rele inamice ale femeilor sunt femeile. Îţi spuneam adineauri că, atunci când întâlnesc o femeie aşa cum pari a fi dumneata, îmi fac o idee mai bună despre ţara mea. Merg chiar şi mai departe: îmi fac o idee mai bună despre întreg sexul dumitale, dispus fiind să-l tratez cu mai multă consideraţie. Pentru că dacă bărbaţii se poarta râu cu femeile, e pentru că se tem de ele, pentru că sunt obsedaţi de vrăjitoare. Cele mai multe din mitocanii, din abandonuri, rupturi de logodne etc., de pe urma cărora femeile suferă, se datorează faptului că bărbatul, chiar şi-atunci când femeia e drăguţă şi iubitoare, i s-a părut că vede în ea, fie existentă şi ascunsă, fie inexistentă încă, dar virtuală – vrăjitoarea. Şi a atacat sau a fugit: în orice caz, s-a purtat cu soaţa lui firească la fel ca şi cu o duşmancă. Şi iată cum, la voi, femeile, cele bune plătesc pentru cele rele.

— Şi totuşi, niciodată n-a existat vreo vrăjitoare în viaţa dumitale?

— Niciodată. N-am niciun merit că m-am apărat de ele, mă îngrozesc. Eu, să am de-a face cu ele! Nici pomeneală, din punctul asta de vedere măcar, mai bine aş crăpa neînceput. N-am iubit şi nu pot iubi – sau mai exact: nu pot suporta – decât femeile simple şi cinstite. În Indochina, am văzut cum cei mai mulţi dintre ofiţeri – bărbaţi care aveau drept de viaţă şi de moarte asupra a sute dintre semenii lor – erau manipulaţi ca nişte paiaţe jalnice de nişte femei de ultima speţă, întruchiparea josniciei, urâte, abjecte, hârbuite, dar cu ifose, cu purtări groteşti, aşa cum vezi la starurile de cinema (ah! spioanele, ce bun teren de operaţii e armata franceza!). Şi l-am întrebat odată pe unul dintre bărbaţii ăştia: „Cum de puteţi face aşa ceva?" Şi mi-a răspuns: „Foarte simplu. Iau ce pică." Şi eu: „De-aş fi singur într-o insula pustie, fără altă femeie decât o fandosită din astea, fie ea şi încântătoare, aş prefera să fac dragoste cu un prinzător de furnici tamanoa, decât cu o femeie încrezuta". Dacă aş fi fost cât de cât cineva prin vreun loc din colonii, le-aş fi pus pe fugă, ori le-aş fi vârât la pârnaie pe toate fiţele astea. Oamenii mei ar fi putut face dragoste cu femeile indigene, cu bărbaţi, cu puşti, cu măgăriţe, cu frunze de smochin[3], cu indiferent ce, dar nu cu muieri dintr-astea. Nici nu poate fi închipuit râul pe care-l fac în colonii.

Solange văzu cât de înflăcărat era, şi-şi aminti de cele citite odinioară în manualele de istorie: că revoluţionarii din timpul Terorii ucideau din virtute. Şi totuşi îl aproba. Pe urmă, cum

Costals începuse iar să glumească, îi spuse că se duce să facă ceai: atâta elocinţă merita să fie răsplătită.

— Măcar ştii să faci ceai aşa cum trebuie?

---

[3] E vorba de „racheta" smochinului de Barbaria, cu deosebire apreciată în cazărmile izolate africane.

— Înseamnă că nu mă cunoşti. Hai, vino, o să te-nvăţ. Şi apoi, o să le vezi pe pisici cântând la violoncel.

— Chiar aşa, pisicile dumitale cântă al violoncel? întrebă el, căci totul i se părea a fi cu putinţă.

— Nu, dar îşi ţin o lăbuţă întinsă sus de tot atunci când îşi fac toaleta intimă, încât par să cânte la violoncel.

— Imaginea asta nu mi se pare a fi exactă, spuse Costals, ca un bun meşteşugar al scrisului ce era.

S-a dus după ea în bucătărie.

Pisicile le-o luaseră înainte, dar nu cântau la violoncel. Neagra îşi simţea pesemne lăbuţele îngheţate, căci le acoperise cu coada. Iar Cenuşiei îi era, se vede, rece la coadă, căci îşi pusese lăbuţele peste ea. Neagra a deschis ochii când au intrat ei. Cenuşia şovăi dacă să facă la fel, apoi şi-i ţinu închişi, ca să le arate că puţin îi pasă de ei. O tăcere adâncă domnea în bucătărie, fărâmiţată de tic-tac-ul prea tare, disproporţionat, al unui ceas deşteptător mare, tic-tac ce accentua tăcerea, în loc s-o rupă. Tăcerea era cu mult mai mare aici decât în salon, deoarece bucătăria dădea spre curtea interioară, şi întreg imobilul dinspre curte avea înfăţişarea lui de duminică, adică părea nelocuit. Ferestrele bucătăriilor, deschise în celelalte zile, prin care răzbăteau refrene fonografice şi strigăte de slujnice, erau acum închise. Perdelele erau lăsate şi bucătăriile cufundate în întuneric, în timp ce în tot restul săptămânii fuseseră ridicate, ceea ce le făcea să semene cu rochiile pe care şi le pun slujnicele duminica şi care le vin râu.

Solange puse ceainicul la fiert. Costals apucă un volum din Biblioteca Roz, *Vacanţa,* aflat pe masă. Solange îi spuse că i-l împrumutase fetiţei bucătăresei, venită de la ţară să stea câteva zile cu mama ei.

— Contesa de Segur! Nici nu-ţi închipui cât de mult se potriveşte cartea asta cu cele ce gândeam despre dumneata cu câteva clipe în urmă. Ce mai! „fetiţa model” dumneata eşti! „Marguerite de Rosebourg” dumneata eşti! Toată copilăria mea reînvie datorită acestei cărţi roşii, şi reînvie amestecată cu dumneata. Ce mult îmi place că e aşa!

Stând în picioare, răsfoiră cartea pusă pe masa din bucătărie.

— *Vacanţa era pe sfârşite; copiii se iubeau cu toţii din ce în ce mai mult,* citi Costals. Ce drăguţ! Mi se pare că şi noi ne iubim din ce în ce mai mult.

— Oh, da! spuse fata copilăreşte, întorcându-şi faţa spre el. Apoi îşi lipi capul de capul lui, aşa cum se face atunci când citeşti împreună cu cineva o carte. Costals împinse fereastra, de teamă să nu fie văzuţi. Încăperea se întunecă ceva mai mult. Solange citi:

— *Marguerite se aruncă în braţele tatălui ei, care-o sărută într-atât incit obrajii i se făcură stacojii.*

Râseră, deoarece într-o zi el observase că fata se împurpurase toată de pe urma sărutărilor lui. Şi se sărutară pe gură.

— Divina contesă! exclamă Costals. Cărţile ei respiră condiţia celor cu simbrie. Eroii ei beau până la drojdie nefericirea de-a nu fi nobili. Cei buni au cu toţii particulă, iar cei răi nu au. Aşa, barem ştii cu precizie cum stau lucrurile. Aha, aha! iată o frază ce mi se pare a privi pe cineva pe care-l cunosc: *Cer acum ca Sophie să ne explice cum s-a întâmplat accidentul ăsta.*

— Pe mine mă privesc cuvintele astea?

— Scumpa mea Rosebourg, oare în viaţa dumitale de fată, n-a avut loc un mic accident?

— Care? întrebă ea, iar Costals râse, încântat de candoarea ei.

În ceainic, apa începu să cânte. Solange voi să-l ia de pe foc.

El n-o lăsă.

— Lasă apa să cânte; vezi doar că-i e pe plac. Mi se pare că aud mii de zgomote în încăperea asta, care la început mi se părea tăcută, aşa cum începi să desluşeşti puţin câte puţin obiectele în întuneric, pe măsură ce ochii ţi se obişnuiesc. Nu auzi sumedenie de zgomote neînsemnate în jurul dumitale?

— Ba da...

— Cum aşa, „ba da!" Ce îndrăzneala! Numai literaţii au dreptul să aibă imaginaţie. Ai merita să ţi se pună o întrebare încuietoare: ia spune-mi, rogu-te, care sunt zgomotele pe care pretinzi să le auzi atât de bine?

Costals îşi acoperi faţa cu mâinile. Solange spuse:

— Zgomotul picăturii care cade din robinet în chiuvetă – un zgomot surd, înfundat. Pe urmă, zgomotul care cade din *b ai liniari e* în recipientul metalic, un zgomot bine conturat, vioi. (*Bain-marie!* Îşi spuse Costals. Ce bine se pricepe!") Apoi zgomotul aburului care ţâşneşte pe gâtul ceainicului; e ca al unei locomotive sub presiune. La fel şi zgomotul aburului, care face să tresalte capacul, scoţând, ai zice, un oftat adânc de mulţumire...

Zâmbi şi, continuând să-şi ţină faţa ascunsă în palme, repeta:

— ...un oftat adânc de mulţumire...

— Toate zgomotele astea au loc la intervale regulate. Dar mai sunt şi cele izolate. Auzi uşorul toc-toc pe care-l scoate scaunul pe ciment? Se scarpină Neagra. Masa pârâie; ai zice că-şi întinde picioarele de lene ce-i e, pentru că e duminică. Ai zice că toate zgomotele astea nu exista decât duminica, de parcă obiectele de bucătărie şi-ar lua concediu. Iar deşteptătorul bate tactul pentru întreagă această micuţă orchestra, important şi pântecos ca un maestru de balet de la comedia italiană...

— Ei bine, tanti, rosti Costals, înălţându-şi capul, e ziua revelaţiilor. De unde scoţi toate astea? Darul *observaţiei* şi darul

imaginii: cele doua daruri fundamentale ale artei scrisului, le ai. Şi unde mai pui că în sinea mea eram convins că eşti total lipsita de imaginaţie! Aha! Şi încă nu s-a terminat...

Fata, luând în mână câteva picături de apă de la robinet le împrăştie pe plita încinsă, unde se evaporară cu un sfârâit ca de foşnet de mătase. Spuse:

— Aleargă, aleargă, ca pentru a scăpa de evaporarea ce le pândeşte...

Costals le privea cu ochii pe care-i ai când priveşti flăcările multă vreme.

— Da, ca soldaţii care aleargă, 'aleargă, înainte de-a fi prefăcuţi în nimic de exploziile obuzelor. Ce groază le e să dispară! Şi dumneata eşti cea care s-a gândit la asta!

Solange păru că vrea să se oprească, dar el o imploră:

— Te rog, mai omoară-mi câteva...

Din nou împrăştie picăturelele. Apoi din nou se opri.

— Mai vreau! Nu mă satur să le vad intrând în neant.

— S-ar zice că-ţi face plăcere.

— Îmi amintesc de cuvintele unui general din armata lui Darius, în timpul bătăliei. De fiecare dată când unul dintre oamenii lui cădea, spunea: „Încă un nerod mai puţin". Ce-i drept, era un general filosof, iar soiul ăsta nu-i de încurajat.

Aplecată peste masă, Solange răsfoi cartea cu roşu şi auriu.

— Aş vrea să găsesc o frază din *Vacanţă* care mă emoţiona totdeauna când eram mica...

În tăcere, geniul apei care cade, geniul apei care clocoteşte, geniul focului în plită – foc ce nu se stinge niciodată, ca în miturile străvechi-, geniile pisicilor încremenite, şi până şi geniul acelei zile triste, iarnă bizara în inima verii, recompuneau universul familial al lui Costals şi al vremii când era mic de tot, cu pisicile, cu ale sale

nursery rhytmes, cu al său *kettle,* poveştile lui Andresen, cutiile muzicale, cataloagele de Anul Nou, Humpty Dumpty, Turnule, ia aminte, Cadichon şi *Kitty darling,* întreaga ei feerie de Anglie de altădată şi de Franţa de altădată, pentru uzul băieţeilor cu oarecare moft. Şi tocmai ea, geniu mai tăcut decât toate, chiar şi atunci când vorbea, aceasta Cenuşăreasă atât de discretă („Dacă aş dispărea o săptămână, cred că părinţii mei nici măcar n-ar băga de seamă, într-atât de puţin loc ocup în casă"), tocmai ea, cu o mişcare de nuieluşă trezise întreg universul acela şi i-l oferea! Străina aceea deschisese camera lui de copil, dăruindu-i mireasma trecutului său.

— Uite, exclamă Solange, am găsit-o! Ştii, e fraza care mă făcea să visez când eram mică. Paul h spune Sophiei: *M-ai uitat?* Iar ea răspunde: *Să te uit? nu, dar dormeai în inima mea şi nu îndrăzneam să te trezesc.*

Costals se uită în carte, voind să citească el însuşi cuvintele. De ce oare avea senzaţia că nu-i erau necunoscute? Clipi din ochi în efortul de a-şi aduce aminte. Deodată îşi aminti, iar obrajii i se înfiorară. Despre rândurile astea, mama lui, pe vremuri, îi spusese exact acelaşi lucru ca şi Solange: „Când eram mică, fraza asta mă tulbura. Mi-o spunea pe şoptite, iar şi iar..."

Totdeauna îi făcuse plăcere să-i vorbească Solangei despre mama lui. Dar de data asta!... La o depărtare de atâţia ani, mama lui şi fata asta să fi fost mişcate de aceleaşi cuvinte! I-o spuse Solangei, fără vreun comentariu: ceva puternic de tot îi strângea inima. I se părea că pogoară deasupra fetei ceva ca un fel de semn misterios.

— Dar coşmarul mareşalului de Segur în casa bântuită de stafii! Oare un băiat poate fi înfricoşat de aşa ceva? Pe mine mă îngrozea...

Citiră amândoi fragmentul, fiecare pentru sine. Costals ajunse la locul unde Mareşalul, în vreme ce spectrul îi atinge pieptul cu vârful pumnalului, sărută Steaua Sfântului-Spirit de la cingătoarea sa, iar spectrul, în faţa acestui gest, îi lasă viaţa. Ajunsese la locul ăsta, şi-atunci se petrecu ceva ciudat: lacrimile îi ţâşniră din ochi şi începu să tremure.

Cu ochii plini de lacrimi, tremurând, îi spuse:

— Când eram mic şi ajungeam la pasajul ăsta, mă podideau lacrimile, ca şi-acum. Plângeam, pentru că Mareşalul fusese salvat deoarece se dovedise curajos. Şi deoarece spectrul nu era chiar atât de rău, de vreme ce-l impresionase curajul lui. Ca şi spectrul, nici eu nu sunt într-atât de rău încât să nu plâng, chiar şi astăzi. Şi toate astea ţi le datorez dumitale! M-ai metamorfozat în ceea ce e bun în mine. M-ai pus din nou în ambianţa familiei mele, de pe vremea când eram o persoană bine, printre oameni care erau cu toţii bine. În vreme ce acum trăiesc printre literaţi, şi-am ajuns un farsor şi-un desfrânat. Ce-ar fi viaţa mea, de n-ar fi fost războiul? N-aş fi fost o persoană bine decât pe vremea copilăriei.

Aplecându-se, îşi puse fruntea pe cartea deschisă.

— Fac ca şi dumneata, când stângi lumina, ca să nu mai vezi faţa mea de bărbat cu toate grozăviile ce se citesc pe ea.

Sprijinita de chiuvetă, Solange îl mângâia pe cap. Luase cealaltă mână a fetei şi o ţinea într-a lui, – caldă ca un pumn de nisip. Apoi îşi înălţa capul. Simţea nevoia imperioasa să i se dezvăluie în tot adevărul fiinţei lui. Nevoia aceea o simţea destul de des. Aproape totdeauna îşi deşerta adevărul în suflete josnice: era un teren în care se pierdea mai bine. Dar se putea întâmpla şi cu un suflet pur; nu era nicio regulă. Îi mărturisi:

— Dacă s-ar urmări în mine o anume vină, s-ar găsi o succesiune constanta de lucruri bune. Dacă s-ar urmări o alta, s-ar da peste o succesiune de grozăvii. Nu nişte grozăvii neînsemnate, osândite ici şi colo, adică după nişte uzanţe locale: ci hidoşenii în toate regula pe care conştiinţa universala nu le iartă. Dacă nu aş fi săvârşit grozăviile astea, în ce abis de deznădejde nu m-aş fi aflat astăzi, dar mai cu seamă mâine, când voi îmbătrâni! Şi dacă mă învinuiesc, nu fac câtuşi de puţin acest lucru din dorinţa de a mă umili în faţa dumitale. Ci numai din dorinţa de-a vedea lucrurile aşa cum sunt, iar la rândul dumitale să le vezi tot aşa, fără slăbiciune, pentru că aşa e bine.

— Nu, nu, spuse cu ochii înceţoşaţi, văzând că fata voia să vorbească, nu, îngăduie-mi să mă las în voia acestui spirit care se leagănă în mine. Lasă-mă să fiu ceea ce sunt, răbufni el pătimaş.

— Dar ce spuneam? A, da, cele două vine... Ei bine, uneori vinele astea aleargă paralele. Alteori se întretaie, şi-atunci se-ntâmplă să se întrepătrundă în arabescuri ce se joacă laolaltă, deoarece îmi place să mă joc. Şi se mai întâmplă ca vinele cele două să se topească una într-alta, înţelegi ce vreau să spun, ce-i mai bun şi ce-i mai rău îngemănându-se, cu neputinţă a fi descâlcite unul de altul. Iar în râul pe care-l fac există o parte ce-mi e pe plac, şi o parte ce nu-mi e pe plac, după cum în binele pe care-l fac există o parte ce-mi e pe plac, iar o alta ce-mi e indiferentă. (Una din pisici strănută.) Fireşte, mă bucur de pe urma râului, dar cred că de pe urma binelui mă bucur cu şi mai mare intensitate. Şi totuşi nu e sigur... îţi aminteşti? Într-una din zile m-ai abordat cu un: „Prin urmare, stăm bine cu moralul?" Şi ţi-am răspuns: „Da, dar şi cu imoralul la fel". Asta trebuie să înţelegi. Bagă de seamă să nu preferi în locul meu ideea pe care ţi-o faci despre mine. Trebuie să mă iei odată cu dependinţele: grajdurile şi latrinele. Orice-ar fi, dumneata ai

însufleţit în mine capacitatea de-a mă bucura de pe urma binelui. Dar ceea ce trebuie să ştii e că m-am bucurat şi mă voi mai bucura încă de râul pe care l-am făcut şi-l voi mai face altor persoane, dar că niciodată – ţi-o spun în mod solemn – niciodată nu mă voi bucura de pe urma râului pe care am să ţi-l fac dumitale.

Căzu în genunchi pe ciment, înfiorându-se că rezistă plăcerii pe care ar fi voit să i-o facă spunându-i că o va lua în căsătorie. Şi cum Solange stătea aşezată cu un picior pe marginea chiuvetei, piciorul atârna; Costals sărută poalele rochiei, apoi lăsă să cadă pantoful din piele de căprioară cenuşie, apucă piciorul cu mâinile şi-l duse la gură, sărutându-l, chiar pe locul unde ciorapul era puţin prins cu aţă. Deseori îi sărutase faţa în locuri unde trăsăturile ei nu erau tocmai desăvârşite, gândindu-se că prin trăsăturile frumoase fata aparţinea tuturor, în vreme ce prin trăsăturile mai puţin desăvârşite nu-i aparţinea decât lui. Acum o săruta pe locul unde ciorapul era prins, pentru că această cârpitură neaşteptată punea în ideea pe care şi-o făcea despre ea ceva ce aducea cumva cu sărăcia şi întrucâtva posibilitatea ca nu totul să fi fost autentic în marea înlesnire aparentă în care fata trăia; iar asta făcea încă şi mai odios răul pe care el avea să i-l provoace într-o bună zi. Şi gândul că faţa era un piculeţ bolnavă astăzi, gândul asta domina subteran toate celelalte sentimente ale lui, aţâţându-le şi făcându-le să dea în clocot, aşa cum flacăra, alături de ei, încălzea şi făcea să clocotească apa.

— Dumneata, îi spuse în cele din urmă, dumneata, atât de cuminte, ca şi când ai voi să-ţi înduioşezi destinul... Ce ciudat îţi voiesc binele. Să vrei cu adevărat binele cuiva e ceva misterios! Ceea ce trebuie să faci e ca totdeauna să fii mulţumită. Asta după ce vei ieşi din mâinile mele, fireşte, deoarece, câtă vreme vom îi

împreună... Aş vrea atât de mult să împuţinez stricăciunile pe care le voi face în dumneata!

— Nu mă iubi! Nu mă iubi! exclamă deodată cu violenţă. E singura şansă pe care o ai ca să nu suferi de pe urma mea. Ba da, mai ai încă una: să te convingi de-a binelea că sunt nebun. Nu sunt *numai* nebun, dar sunt *şi* nebun. (Simţi cum sub buzele lui se mişcă degetele de la piciorul fetei; în acelaşi timp, datorita emoţiei lui îmbătătoare, găsea că piciorul fetei e un pic cam slab, ar fi vrut să fie mai puternic.) Marguerite de Rosebourg, îi spuse ridicându-şi capul, îţi cer iertare pentru viitor. Partea divină din sufletul meu (deşi nu cred în Dumnezeu, cu toate că nu am niciun motiv să nu cred), partea divină din sufletul meu îţi cere iertare dinainte pentru râul pe care ţi-l voi face; şi-ţi cer iertare sărutând în gând strălucitoarea Stea a Sfântului-Spirit pe care şi eu o port pe inimă, cu toate că nu se vede. Ţine minte ce-ţi spun acum, Rosebourg: am să-ţi fac rău, dar n-am să mă bucur de pe urma râului pe care ţi-l voi face.

— Te plictisesc? întrebă văzând cum Cenuşia căsca de să-şi rupă fălcile. Şi, datorită acestei asociaţii de idei deplasată, partea haioasă din el se trezi, începând să domine restul. Cât timp vorbise, fusese parcă azvârlit când la stânga, când la dreapta de răbufnirile unor furtuni contrare.

Costals se ridică în picioare, şi atunci, stând lipită de el, fata îşi sprijini braţele de pieptul acestui bărbat, fie dintr-un instinct imemorabil pe care-l au fetiţele, fie pentru că văzuse făcându-se aşa la cinema. Solange nu-l ridicase când stătuse în genunchi. Nu plânsese când el plânsese; încă nu venise timpul când o va face să plângă. Cu o încredere pe care nimic din clipele acelea n-ar fi putut-o atinge, îl ascultase aşa cum asculţi un copil care vorbeşte aiurea prin somn. Îi spuse:

— N-ai să faci nimic împotriva mea, ştiu asta.

Costals se simţi stingherit că îl cunoştea atât de rău, zicându-şi: „Cum i-aş putea nărui încrederea?”

Între timp cerul se luminase, fata deschisese fereastra (canari ciripeau într-o colivie de curând scoasă afară), încât prelunga lor îmbrăţişare ar fi putut fi văzută. Costals se gândi la asta, dar n-a împins fereastra, ca şi cum ceva ar fi survenit, ce le-ar fi dat dreptul să se îmbrăţişeze de faţă cu toţi. Şi-au rămas contopiţi aşa, ca marea şi cerul într-anume zile când linia orizontului nu mai e vizibila, într-o splendoare necuprinsă, uniformă şi netedă. Apoi s-au despărţit, mulţumiţi unul de altul.

În noaptea ce-a urmat acestei zile când au vorbit timp de cinci ceasuri, spunându-şi lucruri pătimaşe cu tot adevărul şi seriozitatea, fără mângâieri (ba chiar Costals nu resimţea faţă de ele decât dispreţ), toate lucruri cât se poate de noi între ei, Costals n-a putut să doarmă. Stima ce-o nutrea faţă de fată îl ţinea treaz. Stima ce-i pricinuia în tot trupul o tensiune pe de-a-ntregul virilă, neîncercată în timpul orelor caste petrecute în bucătărie, şi care nici acum nu era însoţită de nici cea mai neînsemnată imagine voluptoasă. „Preţioasele, se gândea el, deosebeau *Tandreţea de stimă.* Asta e, sunt pe cale să mă las pradă tandreţei din motive de stimă.” Până atunci nici măcar nu bănuise că un sentiment ce ţinea numai şi numai de sfera moralei ar fi putut avea un asemenea efect, şi-l admira puternic.

Simţea el bine că în ziua aceea se purtase cu Solange de parcă i-ar fi fost logodnică, şi că era cu neputinţă ca ea să nu-şi fi dat seama. Pentru prima oară, admise posibilitatea că poate va avea slăbiciunea să încalece hipogriful nupţial împreună cu ea, dacă fata s-ar hotărî să-i mărturisească dorinţa. Ştia cu certitudine că ar fi nebunie curată. Ştia că însurătoarea, despre care totdeauna

spusese, ca şi Don Quijote: „Nu se poate ca măcar gândul căsătoriei să mă atingă, fie chiar şi cu pasărea phoenix", ar însemna prăbuşirea destinului lui: în calitate de scriitor, datorită obligaţiilor, uzurii nervoase, nevoii de bani, pierderii de timp ce-o aduce cu sine; în calitate de bărbat, deoarece independenţa era pentru Costals o trebuinţa la fel de absolută ca însuşi aerul ce-l menţinea în viaţă. Hipogriful, odată încălecat, nu-l putea duce decât în infern. Dar ideea de a se căsători cu Solange era un abis ce se căscase dintr-odată în faţa lui, aspirându-l.

Presupunând că însurătoarea ar fi avut loc, era fatal să vină ziua când ar fi trebuit să divorţeze, pentru *a-şi salva* opera şi *a-şi salva sufletul.* Dar dacă Solange nu s-ar fi făcut vinovată cu nimic faţă de el (lucru de care era convins că aşa ar fi fost), dacă n-ar fi consimţit să dea divorţ, cum să-şi recapete libertatea? Toată noaptea, perspectiva asta apăsă asupra lui ca un spirit răufăcător. Văzu în cele din urmă că singurul mijloc de-a scăpa era s-o ucidă. Nu s-o ucidă în văzul lumii şi să fie condamnat, ceea ce l-ar fi silit la o existenţă în care n-ar mai fi putut să-şi continue opera, nici să se ocupe de amor. Ci s-o ucidă încercând să nu fie prins. De pildă, azvârlind-o noaptea, de pe parapetul unui vapor. Sau ducând-o pe mare, la o plimbare cu barca. Se mai gândise la toate astea, în alte împrejurări.

Bineînţeles, uciderea ei ar fi fost o fărădelege îngrozitoare. Dar dacă nu exista decât mijlocul ăsta să devină iar bărbat? „Oare sunt o fiară? Nu, sunt ca toată lumea. Uneori mai bun decât ceilalţi, alteori mai rău. Sunt aşa cum sunt şapte inşi din zece. Şi dacă şapte inşi din zece sunt nişte «fiare», nu mai există fiare. Poate părea ciudat ca, în aceeaşi zi, pe de-o parte s-o iubesc într-atât pe mititica asta încât să admit că m-aş putea însura cu ea, iar pe de altă parte să mă gândesc la posibilitatea de a o ucide, şi încă dintr-un motiv

«nepasional»: ci numai fiindcă m-ar stingheri. Dar multe alte lucruri în sufletul omului sunt stranii. Desigur, de vreme ce ipoteza căsătoriei, şi numai ea, zămisleşte în mine proiectul omuciderii, ar fi simplu să n-o iau în căsătorie. Vai! treaba nu-i atât de simplă. Simt lângă mine un abis care mă aspiră."

Îşi închipuise că noaptea avea să împrăştie gândurile acelea ca pe nişte fantome rele. După ce se trezi, într-adevăr, posibilitatea acelei căsătorii îşi pierduse mult din consistenţă în mintea lui. Totuşi nu îndeajuns, pentru ca o anumită măsură de precauţie, oricât de penibila ar fi fost ea, să nu fie luată pe loc.

Trebuia să trimită unei reviste, în ziua aceea sau a doua zi o nuvelă lungă în care putea fi văzut cum un bărbat îl otrăveşte pe un altul, de teamă să nu devină indiscret. Toate stările prin care trecea bărbatul acela înainte de-a săvârşi fapta, ca şi tehnica acelei lapte, erau amănunţit descrise, pe întinderea a şaizeci de pagini, lira un text care, presupunând că într-o bună zi bănuielile ar apăsa asupra lui Costals, s-ar fi întors teribil de mult împotriva lui. „Un om care a fost în stare să imagineze un asasinat cu precizia aceasta de vizionar nu-i departe de a-l putea comite: aproape că l-a şi comis în minte." Parcă-l şi auzea pe procuror! Cu un oftat, Costals îi scrise directorului revistei că nu-i putea trimite nuvela promisă.

În acelaşi timp, îi scrise Andreei: îi era milă de ea, pentru că el se simţea fericit.

PIERRE COSTALS
Paris
pentru
ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard

21 iunie 1927

Dragă Domnişoară,

Un verişor[4] de-al meu, cu inimă deschisă şi drăguţ, cu toate că un pic cam golan (din vina tatălui lui care e un tip imposibil), în timp ce se plimba într-o bună zi, i-a telefonat tatălui. „Alo, tu eşti, tăticule?

— Da. Ce s-a întâmplat?

— Nimic, atâta că mă simt bine, mă amuz pe cinste. Aşa că am vrut să ştii şi tu."

Ieri, m-am simţit bine. Şi asta într-o bucătărie. Şi, bunăvoinţa mea renăscând de pe urma acestui lucru, am voit „să ştii şi dumneata" şi în acelaşi timp să aflu ce mai faci. Trimite-mi o misivă, dar *scurt* (nu mai mult de două pagini). Sunt convins că mi-ai scris în ultima vreme, dar îţi mărturisesc că nu mai ştiu ce ziceai în scrisorile dumitale; trebuie să fi citit numai începutul. Nu te întreb: eşti fericită? deoarece ştiu că nu fericirea e destinul dumitale: e un lucru de la sine înţeles în mintea mea. Dar, altminteri, îţi merge ceva mai bine?

La revedere. N-ai idee ce binevoitor sunt pentru un sfert de oră. „Ocazie. De profitat."

C.

În viaţa mea n-am intrat într-o bucătărie. E un loc uimitor; cele mai generoase posibilităţi. Şi unde pui că trăiam alături de toate astea fără să bănui nimic!

---

[4] E vorba de copilul din flori al lui Costals. Vezi *Fetele*.

Dacă romanul de faţă ar respecta regulile genului, aşa cum sunt ele statornicite în Franţa, scena din bucătărie, dintre Costals şi Solange, ar fi fost plasată la sfârşit. Toată lumea s-ar fi bucurat: doctorii, deoarece scena culminantă trebuie să fie plasată la sfârşit într-un roman compus *à la française,* adică într-un roman compus *cu logică,* adepţii moralei, deoarece scena în cauză pare a prevesti faptul că eroii îşi vor uni destinele: încât romanul s-ar termina cu *un crâmpei de cer albastru,* devenind edificator de la un capăt la celălalt, căci romanele franţuzeşti, aidoma sufletelor creştine, păstrează posibilitatea de-a se mântui *în extremis.*

Numai că viaţa, care nu ştie să trăiască, înţelege să se derobeze prosteşte convenienţelor romanului francez. În povestea pe care o relatăm aici, aşa cum s-a petrecut ea în realitate, scena din bucătărie, în care Costals şi prietena lui, unul lângă altul, descoperă porţiuni onorabile din ei înşişi, a fost într-adevăr o culme, dar cu inconvenientele culmilor. Deoarece culmea, odată atinsă, n-ai încotro şi trebuie să cobori. Scena a rămas fără urmări.

Când s-au revăzut, Solange a fost taciturnă, aproape morocănoasă. Poate că avea motivele ei. Poate fără motiv. Poate că nici nu era altfel decât ca de obicei, fapt e însă că urcaseră prea sus. El, după sumedenia de indicii, se îndoia că fata l-ar iubi profund. Faţa ei nu se lumina atunci când îl zărea... Trecuseră două săptămâni şi încă nu developase instantaneele pe care le luase... în vreme ce atâtea femei îl copleşeau cu tot felul de atenţii mărunte, ea niciodată nu proceda aşa... Solange i-a şi spus odată: „Nici dumneata, nici eu nu ne ambalăm. E o dovada a solidităţii afecţiunii dintre noi." Acest „nici dumneata" era ca o replica la ce-i spusese el, că nu era îndrăgostit de ea. Dar mărturisirea „nici eu" i se păruse ca o adiere rece.

Costals îşi spunea: „E ca o lampă cu abajur. Lumina ei e lucru sigur, dar îi lipseşte strălucirea.” Într-adevăr, de îndată ce erau departe unul de altul, personalitatea Solangei, destul de ştearsă la drept vorbind, era ca şi devorata de personalitatea lui Costals. Când se afla lângă ea, Costals credea în integritatea ei. Când însă se afla departe, ceea ce era îmbârligat în el începea să lucreze. Bănuitor ca un rege, totdeauna gata să creadă că ceilalţi îi voiau răul de care el se simţea în stare faţă de ei, substituia, fără să-şi dea seama, sufletul lui neliniştitor celui al fetei, şi curând în mintea lui se pomenea în faţa unei Solange indiferente şi tulburi, care nu era decât un reflex al lui însuşi. O făcuse după chipul şi asemănarea lui.

A întrebat-o: „Când te-am mângâiat prima seara, la Bois, ce părere-ai avut?” I-a răspuns că a fost teribil de surprinsa, dar nu şi şocata, iar senzaţia cu care a rămas a fost dezagreabila. Exagera răceala ei fizica şi, comparând calitatea scăzută a juisării fetei cu juisarea unei Guiguite, sau a atâtor altora, ofta: i-ar fi dat pentru juisare nota cinci din douăzeci. Şi se încuraja cu tot felul de teorii, susţinut de obiceiul obositor pe care-l avea de-a diferenţia sexele astfel: „Bărbatul nu iubeşte din inima decât ceea ce a dorit mai întâi prin simţuri; la femei e tocmai pe dos: ea mai întâi iubeşte din inima şi mai pe urma alunecă în dorinţă. Bărbaţii urâţi sunt iubiţi, femeile urâte nu sunt. Unei femei care iubeşte nu-i pasă dacă bărbatul ei nu-i ras de două zile. Un bărbat însă n-ar săruta-o niciodată pe femeia cu barbă.”

În alte clipe, răceala Solangei nu-i displăcea. Îi slujea drept scuză, căci întredeschidea uşa pe care, într-o bună zi, avea sa fugă, îndreptându-se spre divina cucerire a vreunei noi şi micuţe figurante. Dacă ar fi rămas aceeaşi Solange din „duminica din bucătărie” poate că, în cele din urma, ar fi luat-o în căsătorie. Dar

dacă ea ar fi voit să-l părăsească, dând cea dintâi semnalul, ar fi părăsit-o şi el cu indiferentă. Nu simţea niciodată lipsa nimănui, cu excepţia fiului lui, şi-apoi nimeni nu-i de neînlocuit. (De aceea, una din trăsăturile semnificative ale firii lui e că aproape nu ştia ce-i gelozia, despre care spunea că-i un sentiment de lăptăreasă.) Fie că fata ar fi fost nebună după el, fie că l-ar fi neglijat: cele două soluţii erau deopotrivă egale pentru el. S-ar fi adaptat la oricare din ele cu aceeaşi uşurinţa, aceeaşi promptitudine şi la fel de mulţumit: mai înflăcărat pe măsură ce ea ar fi, fost mai înflăcărată, sau mai nepăsător pe măsură ce fata ar fi ales să-l dea uitării. Amploarea claviaturii lui lăuntrice şi meşteşugul cu care o stăpânea erau astfel făcute, încât putea scoate orice ar fi voit de pe urma lor.

Şi totuşi, deşi era pregătit pentru eventualitatea când legătură lor s-ar fi îndreptat poate spre apusul ei, socoti că ar fi însemnat să se poarte râu cu ea dacă ar fi întârziat să-i clarifice situaţia. Starea de semifeciorie n-ar fi putut mulţumi la nesfârşit un suflet îndrăgostit de absolut. Sosise ceasul s-o facă pe domnişoara Dandillot să pătrundă într-un gen categoric tranşat.

Cu scopul ăsta se aflau aşadar la el acasă, în seara aceea, în camera numită de el „mormântul femeii necunoscute". Când deodată...

Oare cine sună aici, târziu,
Însoţitori ai Marjolainei?

Cine, cine oare, când ceasul trecuse de nouă jumătate?... Servitorul era plecat. O văzu ridicându-se dintr-odată în şezut, cu ochii larg deschişi, şi încercă s-o liniştească. O firmă electrica, afara, îi punea pete roşii pe braţe şi pe umeri, în vreme ce lumina nopţii citadine, trecând vărgata printre şipcile obloanelor, îi punea pe faţă

striaţii albe-negre, ca şi cum s-ar fi aflat după gratiile unei închisori: temniţa aceea închipuită era dragostea fetei pentru el, dar Costals era departe de-a bănui lucrul ăsta. Nou ţârâit al soneriei. Apoi o a treia oară, prelung. Solange se lăsă să lunece din pat, îndreptându-se spre baie.

Costals o urmă; fata se îmbrăca; o implora să nu facă acest lucru. Dar ea era neliniştita. Un minut trecu aşa, în timp ce Solange, pe jumătate îmbrăcată, stătea pe un scaun. Şi brusc, din nou se-aude soneria, apoi cineva izbeşte cu pumnii în uşa apartamentului.

De data asta, Costals se sperie şi el puţin. Solange se îmbrăcase de-a binelea. Nu se mai afla acolo decât o domnişoară cât se poate de corect îmbrăcata, ai cărei părinţi nu se poate să nu fi ştiut ca ea venea des la el acasă. Dar Costals nu se gândea: nu era decât un bărbat nervos care a auzit cum cineva izbeşte cu pumnul în uşa în spatele căreia el se află în pat cu o fată.

Între timp, loviturile încetaseră. În vârful picioarelor, Costals se îndreptă spre vestibul, voind să se încredinţeze dacă cineva nu aşteaptă la uşă. Pe sub uşă, fusese strecurata o carte de vizită. Andrée!

Scrisoarea dumitale m-a impresionat prea mult ca să nu doresc să avem cât mai grabnic o explicaţie, să punem lucrurile la punct: am luat trenul. Eşti în clipa asta acasă, de vreme ce ferestrele uneia din camerele dumitale sunt luminate. Dar nu contează... Rugăminte: să-mi trimiţi un bilet la adresa următoare, mâine dacă se poate.

Aşadar, femeia asta nu se mulţumea să-l bată la cap de la distanţa. Mai şi suna la el acasă la ora nouă jumătate noaptea. Izbea cu pumnii în uşa, ca un căruţaş. Îi pândea ferestrele, ca o iscoada. Îl deranja în *ceea ce iubea,* ea, care era *ceea ce el nu iubea.*

Îi spuse Solangei că era un „nătărău de prieten”, dar când o întrebă dacă nu vrea să mai stea, fata se scuză, zicând că se simte cu nervii zdruncinaţi.

— Nu te scuza. O să continui să-auzi multă vreme soneria şi loviturile de pumn în uşă... Eu, orice-aş face, deşi s-au scurs nouă ani de pace, bătăile cu pumnii în uşă îmi amintesc de mitralieră. Să terminăm seara la Bois. Mâine, am să vin să te iau din faţa casei dumitale, la patru fără un sfert. Pe urmă o să mergem la mine la ţară.

Numea astfel un atelier cu o grădină pe care-l avea pe bulevardul Port-Royal, şi unde se duceau din când în când.

Pe urmă îi trimise o scrisoare prin poşta pneumatică Andreei. Îngerul Perfidiei citea pe deasupra umărului lui.

Dragă prietenă

(de cinci ani, era pentru prima oară când îi spunea prietenă),

Cât de mulţumit sunt că o să te văd! Dacă aşii ştiut adineauri că dumneata eşti, cu siguranţă ţi-aş fi deschis, deşi eram îmbrăcat de noapte, dar atât de singur! Vino mâine, 25 iunie, la ora patru şi jumătate pe bulevardul Port-Royal, numărul 96, şi sună de trei ori. E o micuţă casă de „năzbâtii” pe care o am acolo de câţiva ani. O să fim liniştiţi.

Al dumitale,

C.

P.S. – Scriindu-ţi, săvârşesc o perfidie faţă de o femeie. Graţioasă perfidie!

Au ieşit. Stelele dansau ca firele de praf într-o rază de soare, îi spuse taximetristului să oprească în dreptul unui oficiu poştal, apoi îi întinse plicul Solangei.

— Pune-l chiar dumneata, îmi face plăcere. Poţi citi adresa. Vezi că-i vorba de-o femeie...

Solange îl privi întrebător şi oarecum cu teamă.

— E o femeie pe care o pedepsesc.

— Pentru ce greşeală o pedepseşti?

— Pentru că n-o iubesc.

La întoarcere, a scris în carnetul de însemnări: „La mine pe balcon, douăsprezece fără un sfert noaptea, gust din plin plăcerea perfidiei. E o stare ce-ţi procură atâta plăcere, că te întrebi cum de te poţi lepăda de ea fără un motiv grav. Deasupra oraşului, cerul e roşu ca fierul când începe să se-ncingă. Un vânt de smoală mi se prelinge pe faţă."

A doua zi la ora patru, Costals şi Solange sosiră la atelierul lui Costals de pe bulevardul Port-Royale. Aflat în fundul unei mici grădini, era un atelier ca toate atelierele, n-o să-l descriem (Întreaga hidoşenie a unei garsoniere). Avea totuşi o particularitate: nişte pancarte micuţe erau puse pe mobile; Costals ceruse să-i fie executate, după moda americană, destul de răspândită pe atunci în Franţa:

DOAMNELOR!
NU LE OFERIŢI DOMNILOR
MAI MULT DECÂT VĂ CER EI

Şi alta:

DOMNUL
NU IA ÎN CĂSĂTORIE

Încă una:

DOMNUL
NU ÎNAPOIAZĂ SCRISORILE

Nu era o dovadă de mare gust, dar ce să faci, tinereţea trebuie să-şi facă de cap. Înaltele altitudini morale sunt cu atât mai agreabile cu cât uneori faci câte *un popas pe pământ.*

— Toate astea nu sunt pentru dumneata, i-a spus Costals lui Solange. Fii liniştită, am să-ţi înapoiez scrisorile. Şi-acum, vino după mine.

Din fundul atelierului, printr-o scară, ajungeai într-o mică *loggia,* pe care Costals o numea hulubăria, deoarece, cocoţată astfel, avea într-adevăr ceva dintr-o hulubărie, dar şi pentru că uneori nişte porumbei omeneşti îşi făceau cuibul acolo. I se mai întâmpla să-i spună şi *columbarium,* în virtutea unei vechi credinţe după care gândurile funebre înteţesc plăcerea, cu toate că el nu simţea deloc nevoia unor asemenea excitanţi.

— Gata, scumpeteo, s-a sfârşit cu gluma. Va trebui să trecem hopul. Pe patul ăsta, de-aici, ai să devii femeie în lege, numaidecât. Aşa că poţi chiar de-acum să-ţi întipăreşti în minte decorul încăperii ăsteia, de cumva ceea ce se spune e adevărat, că, în ciuda a tot şi toate, actul ăsta îşi are importanţa lui pentru o fata. Şi chiar că are importanţă! O clipă ca asta e ca o pată de ulei ce se întinde pe toată existenţa unei femei. Încearcă aşadar să faci lucrurile ca lumea. Pentru moment, nu ţi se cere nimic altceva decât să stai cuminte, cuminţică. Peste câteva clipe, o să primesc pe cineva în

vizită, colo-jos. Vezi draperia asta: de după ea o să auzi tot, ba chiar o să şi vezi tot, dând-o puţin la o parte, fără să fii văzuta. La revedere. Dacă ai răbdare, ai aici cărţi de morală. Uite, de pildă, *Morala înainte de Filosofi,* de Louis Ménard. Ai să vezi cum filosofii au făcut-o să progreseze. Ah! daţi naibii oamenii ăştia!

Coborî şi se instala într-un fotoliu. O clipă, cu privirea în gol, se întreba după ce plan avea să conducă scena cu Andrée. Apoi, cu picul acela de înfumurare ce-l cuprindea uneori, o asemenea întrebare nu i se păru demn să-l preocupe; socoti ca Andrée nu merita să pregăteşti cele ce-i vei spune, şi-şi făcu un titlu de glorie nemaigândindu-se la ea. Răsfoi o revista, se gândi la Solange, bine ascunsa şi totuşi atât de prezenta, ca Dumnezeu tatăl, poate... Acestea spunându-şi, se cufundă într-o stare de confuzie lucidă, avu o răbufnire de intelectualitate şi alcătui câteva versuri, notându-le:

O, Doamne! nu te ascunde decât în aparenţă,
Nu şi-n realitate.
Când te cufunzi departe, în tăcere,
Continuă să mă asculţi!

La patru treizeci şi cinci, Andrée tot nu sosise. La cinci fără douăzeci, nimeni. A fost mulţumit de întârzierea aceea, care îndreptăţea cu atât mai mult răutatea cu care avea să se poarte faţă de ea. Ar fi îndurat cu dragă inimă insulte, dezonoare, să fie părăsit de iubită, să-şi piardă averea – dar nu suporta să aştepte. Totdeauna le spunea iubitelor lui, încă de la prima întâlnire: „Cea dintâi calitate a unei îndrăgostite e să fie punctuală. Restul, n-are decât o importanţă secundară." Îi spusese acelaşi lucru şi Solangei. Pe un carnet îşi însemna minutele întârziate de prietenele lui şi

când totul ajungea la cinci ore, rupea – cel puţin rupea în principiu. Nu fără a le fi avertizat de trei ori mai înainte, atunci când întârzierea atingea două, trei şi patru ore, călăuzindu-se întru aceasta după o veche zicală arăbească: „Înainte de a ucide şarpele, avertizează-l de trei ori". Solange nu totaliza până în ziua aceea, adică în şase săptămâni, decât o oră şi şapte minute. Medie onorabilă.

La cinci fără un sfert, zbârnâit de sonerie şi Andrée îşi făcu apariţia.

— Prin urmare ai venit, dragă domnişoară! Cine s-a fript cu ciorbă nu suflă şi-n iaurt, nu-i aşa?

Dând mâna cu Costals, Andrée îi ţinu mâna îndelung, ceea ce scriitorului i-a displăcut. Domnişoara Hacquebaut, care de obicei îşi dădea cu un pic de pudră şi puţin ruj, astăzi se văcsuise nu glumă, dar într-un stil *à la* Saint-Léonard: ruj agresiv, belşug de pudră Rachel. Era fără ciorapi, ceea ce vremea de-afară putea explica, deşi explicaţia era cu totul alta. Avea faţa trasă, uscata, precum faţa unui literat care n-a mai citit de mult un articol elogios despre el (planta fără apă); şi, sub ochi, cearcăne cum Costals nu mai văzuse niciodată: albastre, vineţii, îngheţate, imense, întinzându-se în evantai, ca siajul unei barei, aproape până la tâmple: înspăimântătoare în plină zi. Costals îşi spuse că Andrée trebuie să fi descoperit obiceiurile solitare.

Aceasta aruncă o privire primprejur, citi pancartele.

— Nu, dragă domnişoara, nu te afli chiar într-un loc râu famat. Cel mult dacă, atunci când e în călduri, închid aici pisica, împreuna cu vreun cotoi. Dar totdeauna se întâmplă ca unul dintre ei să nu vrea să ştie de nimic. În general, cotoiul. Curios lucru, natura. Într-o bună zi va trebui să-l închid pe cotoi cu un şoarece. Poate că aşa o să-i vină cheful.

— Să-l mănânce, da, după ce-l va fi torturat la nesfârşit. Iar dumneata, uitându-te pe fereastra, ai contempla scena cu deliciu. Parcă te văd.

— Ce imagine simplistă îţi faci despre mine! zise dezgustat.

Şi totuşi o ţinea în faţa lui, întru totul la bunul lui plac, încercând să vadă care ar fi cel mai potrivit fel de a o chinui. Din ajun, într-adevăr, un precipitat se formase în el. De cinci ani de zile se străduia să nu fie jignitor cu ea, de cinci ani aştepta clipa de faţa. Şi toată mila, drăgălăşenia şi răbdarea asta a lui, soneria de ieri le preschimbase într-o substanţa care din punct de vedere chimic era contrariul lor: cruzimea. Ca laptele ce s-ar fi preschimbat în sânge. „Lapte, sânge, mi-e totuna. Îmi place şi laptele şi sângele, precum zeilor Mani." Şi tot ceea ce fusese deliberat în bunăvoinţă lui îi sporea cruzimea. „Mă simţeam eroic, senzaţie ce nu-mi este agreabila." Acum nu-i mai rămânea decât să dea cale libera cestuilalt eu al său, atât de multă vreme înăbuşit, n-avea decât să dea drumul acelei greutăţi pe care o ţinuse în mâini timp de cinci ani. Forţa de-a o face să sufere se trezea şi se întindea pe-ndelete în el, şi se uita la fată aşa cum un luptător îşi priveşte adversarul, gândindu-se la *felul* anume în care-şi va măsura puterile cu el. „Îmi scria, reluând spusele Cleopatrei despre Antoniu, în Shakespeare: «Bunătatea dumitale e lipsită de ierni». Întâi de toate, de ce să fiu eu bun cu ea? Nu pricep. Şi-apoi, de ce să nu existe ierni în bunătatea mea? Iarna e un anotimp foarte frumos când o priveşti în funcţie de celelalte. Trăiască cel a cărui gură suflă căldura şi frigul! Dacă sufletele celor drepţi sunt asemeni arborilor roditori şi pământurilor mănoase, aşa cum spune Evanghelia, ele trebuie să îndrăgească iarna tot pe-atât cât şi vara, seceta deopotrivă cu rodul, tenebrele la fel de bine ca lumina: omul e alcătuit din toate. Sălăşluiesc în mine toate anotimpurile, rând pe rând. Sunt un

întreg cosmos care se învârteşte şi expune razelor soarelui diferitele puncte de pe suprafaţa lui, rând pe rând. Rând pe rând! La nesfârşit rând pe rând! Acum o să afle cât preţuiesc cinci ani de milă din partea unui om ca mine."

— N-ai ciorapi, îi spuse cu îngăduinţă. Tinerii francezi din marea burghezie a Algerului, atunci când vor să seducă o fată, tot din marea burghezie, o duc cu maşina în pădurea Bainem. Şi acolo, dacă ea nu vrea să cedeze, băieţii aşteaptă să se-ntunece, îi iau pantofii, apoi sar în maşină. Fata se-ntoarce cum poate, descălţată. Bainem e la doisprezece kilometri de Alger.

— Nefericitele de ele!

— Ce vrei, le ajută să-şi formeze labele. O spun fără să fac niciun joc de cuvinte. Te aperi cum poţi, ce mai!

— Să se apere! Bietul mascul! Când se apără împotriva femeii care nu vrea să cedeze, când împotriva celei care i se vâră în suflet. Numai că eu, spuse (dintr-odată volubila, stropşind în asemenea măsură cuvintele de ajunse să se bâlbâie puţin, ca şi cum brusc ar fi luat-o la fugă pe o pantă), eu, orice ai fi crezut dumneata, niciodată nu m-am vârât în sufletul dumitale. N-am cerşit, am oferit: tocmai invers. Ai refuzat. Bineînţeles, a fi iubit înseamnă să-ţi sacrifici puţin libertatea, dar aşa procedează tot ce e viu. Continuând foarte simplu să trăieşti înseamnă să accepţi tirania timpului şi a spaţiului, a temperaturii, a nevoii de a mânca şi de-a dormi...

— Întreaga mea viaţă se bazează pe principiul: să mă descotorosesc de ceea ce nu-mi e necesar.

— Dacă tot e să te temi de ceva, ai putea alege să te temi de altceva decât de dragoste, de dragostea mea cel puţin. Orice-ar fi, ştii doar ce puţin am insistat. Am ieşit din viaţa dumitale în tăcere şi am rămas în tăcere. Să ţi-o spun, oare? Mă săturasem de dumneata până peste cap. De dumneata şi de dragostea asta

mizerabilă ce s-a hrănit totdeauna din ea însăşi. Aşa stând lucrurile, în timp ce eu credeam că probabil îţi spui: „Acum a murit de-a binelea fata asta, n-o să mai mişte", mi-ai scris. Mi-ai strigat bis, ca să apar iar pe scenă, ca şi cum micul meu scheci tragi-comic ţi-ar fi plăcut. Oh! stăpâneşti arta care le ţine pe femei cu sufletul la gură! De ce-am venit? Mai întâi, ca să-ţi arăt că nu sunt supărată. Şi-apoi, pentru că în ciuda tuturor celor ce ţi-am scris, nu renunţasem. Singurul mijloc de a mă face să renunţ era să-mi spui că nu mă iubeşti. Iar asta nu mi-ai spus-o niciodată. În patru ani şi nouă luni, niciodată. Nici măcar o singură dată. Te-ai sustras, totdeauna te-ai sustras. Dar în niciun caz nu ai rupt. Şi te întorceai şi mai şi după ce te sustrăgeai. Pentru că la urma urmei eşti o fire slabă. („Vai de mine! Vai de mine!" se gândi Costals, ducându-şi mâna la cap în gestul ahilean de a-şi smulge părul.) Am venit ca să-mi spui cuvântul ăsta, dacă pe ăsta trebuie să-l aud. Ca să-l aud din gura dumitale. Şi în orice caz, ca să spargem buboiul cu bisturiul.

— Ei bine, aşa o sa şi facem, spuse Costals fără strop de ezitare. Încă nu se hotărâse asupra celor ce avea să spună şi să întreprindă.

După picioarele ei atât de albe, după faţa rafistolită, bănuia că-şi făcuse toaleta amănunţit, ghicind cu ce scop anume. Şi totuşi, rochia era un pic descusută, garnitura de dantelă de la furou, care se vedea la piept, nu era curată, iar unghiile – lungi şi „făcute" – adăposteau sub rozul artificial un milimetru de negreală; de te întrebai de nu cumva îşi închipuia că murdăria de sub unghii e frumoasă, aşa cum cred negresele despre bucăţica de lemn neted care le întinde buza de jos, sau de n-o confunda cu o măsură de igienă preventivă, cum e jegul bebeluşilor arabi, întreţinut cu sfinţenie de către mamele lor, deoarece cred că e o chezăşie de sănătate. Celor cărora le stă în obicei să se neglijeze, atunci când cu

o ocazie sau alta se străduiesc să pară curaţi, totdeauna le scapă câte un amănunt care-i dă de gol. Şi, spre nenorocirea femeilor, dacă bărbaţii suportă neglijenţa la un bărbat, atunci când e vorba de o femeie îi îngrozeşte.

În tot timpul ăsta însă, Costals zâmbea, şi-o făcea firesc, fără ca măcar să-şi dea seama. Îi zâmbea: 1) pentru că firea lui era veselă din născare şi manifesta astfel un soi de vitalitate ingenuă, asemănătoare acelui curent electric de culoarea azurului care poate ucide; 2) pentru că îi era recunoscător de plăcerea pe care urma s-o încerce, chinuind-o; şi 3) pentru că nu înceta să-i fie simpatică. (În ciuda discuţiilor dintre ei, niciodată Andrée nu încetase să-i fie simpatică, ăsta fiind, neîndoielnic, şi unul din motivele pentru care o chinuise.)

După ce-o privise pe îndelete, Costals mută din loc o vază cu flori de pe masă, în aşa fel încât faţa lui să fie ascunsă privirilor celei care îl iubea. Andrée îşi mută puţin scaunul mai într-o parte, ca să-l vadă; Costals mută iar vaza.

— De ce nu vrei să te vad?

— Ca să te sâcâi, spuse cu bună dispoziţie. Dar, lasă, am să fiu drăguţ. Şi dădu vaza la o parte.

— Nu-i aşa că m-am purtat prosteşte faţă de dumneata? zise Andrée. Dacă bărbaţii ar şti cât de proaste pot fi femeile, le-ar plânge, în loc să le sfâşie.

— Femeile cer întruna, până s-aleg cu ceva. Dar poţi să le dai indiferent ce. De pildă, milă. De altfel, bărbaţii v-o şi dau, numai că nu-şi dau seama. Căci mila lor o numesc dragoste. În mare, ceea ce-l leagă pe bărbat de femeie e mila, într-o măsură mult mai mare decât dragostea. Şi cum să nu-i plângi de milă unei femei când vezi cum e? Pe un bătrân nu-l plângi: a ajuns la capătul drumului, şi-a avut vremea lui. Nici pe-un copil nu-l plângi: neputinţa lui e

vremelnică, are în faţă tot viitorul. Dar femeia, care a atins punctul maxim, punctul suprem al dezvoltării ei şi care e ceea ce e! Nicicând femeia n-ar fi îndrăznit să se închipuie egala bărbatului, dacă bărbatul nu i-ar fi spus că este egala lui, din „drăgălăşenie".

— Uneori, pe cât se pare, mila asta se preschimbă în dorinţă.

— Bineînţeles. Totul se schimbă în tot. Ceea ce numim „dragoste", „ură", „indiferenţă", „milă" nu sunt decât anume clipe ale aceluiaşi sentiment. Mulţumescu-ţi, Doamne, că mila nu-i decât o clipă din ceva. Altminteri ne-ar termina. N-am scăpa de servitutea dragostei decât pentru a cădea în servitutea milei! Îi poţi face pe oameni să săvârşească orice, trezindu-le mila. Ştii că sunt unii care şi mor din cauza asta? Ştii că se poate muri din milă? De aceea, tot ce-a fost făcut din milă sfârşeşte prost, cu excepţia, poate, a celor săvârşite din milă dintr-un sentiment de superioritate. Numai că soiul ăsta de milă nu se întâlneşte la tot pasul. Jumătate din căsătoriile care sunt blestemate au fost căsătorii în care unul din soţi s-a căsătorit din milă. În timpul războiului, când am fost rănit, cu cât civilii de prin gări mă compătimeau mai mult cu atât mai mult îi dispreţuiam. Simţeam că mila lor îi punea în foarte mare măsură la discreţia mea! I-aş fi putut face să semneze cecuri în alb, le-aş fi putut seduce fetele, şi tot ce-aş fi avut chef, şi toate astea fără vreun merit, fără să mă fi ostenit cu ceva. Era respingător. Totuşi, se poate trage o învăţătură din toate astea, şi mi se pare că astăzi, dacă aş râvni şi la alte bunuri de pe lumea asta, în afară de cele pe care le am, mi-ar plăcea mai puţin să le dobândesc exploatând prostia sau vanitatea sau lăcomia semenilor mei, cât exploatându-le mila.

Prin fereastra deschisă pătrunse un fluture şi, neluând seamă la prezenţa Andréei, se roti în jurul lui Costals, ca şi cum ar fi vrut să fie mângâiat. Dar nu-i uşor să mângâi un fluture.

— Încep să înţeleg, spuse Andrée, fără grabă. Niciodată n-ai nutrit altceva faţă de mine decât milă. N-ai avut niciodată vreun alt sentiment faţă de femei decât dorinţă, enervare, milă, dragoste nu. Îţi acorzi dreptul să-ţi fie milă de femei! Ştii că te plasezi în mod ridicol în secolul al XIX-lea? Femeile „nefericite"! Michelet! A, nu! nu-i nevoie de mila dumitale! Nu mai pretexta bunele dumitale intenţii, ca să comiţi stricăciuni! Femeilor nu le trebuie mila dumitale. Căci dumneata eşti cel vrednic de plâns.

— De ce? Pentru că nu te iubesc?

— Pentru că nu iubeşti pe nimeni. N-ai soţie, n-ai copil, n-ai cămin, n-ai nicio ţintă în viaţă, n-ai credinţă. Şi s-ar spune că din cauză că-ţi este ruşine pentru toate astea, vii să te guduri pe lângă cei care iubesc – pe care îi chemi lângă dumneata, ca şi cum ai fi de-al lor. Dar uite că nu eşti de-al lor, nu! nu! Un lepros, asta eşti.

— Da, întocmai cum îţi spuneam: pentru că nu te iubesc. Nu, zău, Andrée Hacquebaut, uită-te la mine serios: am eu mutra unuia care e nefericit?

— E o mască, o grimasa.

— Grimasa literaţilor e că vor să treacă drept nefericiţi. Vor toţi să semene cu Pascal. „Nelinişstea pascaliană de domnul Cutărică." Două reţete sigure ca să intri în Academie: o carte despre Racine şi o carte despre Pascal.

— Dar mi-ai mărturisit, nu-ţi aminteşti? „Totdeauna mint."

— Îmi amintesc perfect. Ţi-am spus aşa ca să-ţi dau o falsă idee despre mine. Şi-apoi, dac-am cântări tot ce ţi-am spus eu! În opera lor trebuie căutaţi cei de felul meu; nu în ceea ce spun.

— Doar văzându-ţi poza în *La Vie des lettres* de săptămâna asta, şi-ţi poţi da seama că nu eşti fericit.

— Doar văzându-mi poza din *La Vie des Lettres* din săptămâna asta şi-ţi poţi da seama că fotograful de la *La Vie des Lettres* mă

deranjase şi mă sâcâia. Ce mai, draga mea, eşti în plină reacţie 227 *bis.*

— Nu ţin să ştiu ce înseamnă reacţia 227 *bis.* Tot ceva neplăcut trebuie să fie...

— Dar ce-ai vrut să spui?

— Ai să vezi, e foarte drăguţ. Ştii, desigur, că la un anume şoc dat, toate femeile reacţionează în acelaşi fel. Nu există niciun fel de mister la femei. Bărbaţii le-au făcut să creadă că au mister, în acelaşi timp din galanterie, dar şi ca să le agaţe, pentru că le doresc. Iar femeile, bineînţeles, au marşat, ba chiar au mai şi exagerat. Lucrurile se petrec totdeauna aşa: la prima vedere, pentru că acolo unde sunt multe femei la un loc, le vezi pe toate spunând aceleaşi lucruri, râzând toate de-aceleaşi lucruri etc., ai senzaţia că alcătuiesc toate o materie interşanjabilă. Pe urmă, dacă faci cunoştinţă cu una dintre ele, faţă de care ai nişte sentimente ceva mai puternice, aceasta ţi se pare mult diferită faţă de celelalte, celelalte nu-ţi spun nimic despre ea, ea e pentru tine o enigmă, şi rămâne astfel câtă vreme n-ai cucerit-o; deoarece dorinţa te făcea să-ţi închipui toate astea. După ce-o cucereşti, curând ţi se pare iar aidoma cu celelalte. În realitate, toate reacţiile femeilor sunt automate, pot fi prevăzute dinainte; femeile pot fi clasate, ceea ce eu am şi făcut: le-am dat numere de ordine. Reacţia 227 *bis* e reacţia cât se poate de clasică prin care o femeie, pentru că ea e nefericita, vrea să-l convingă pe bărbatul pe care-l iubeşte că şi el e nefericit. Nu numai pentru că vrea să-l consoleze, să fie „maternă" cu el, ci şi pentru că e exasperată să vadă că bărbatul e fericit, şi asta fără ca ea să fie cauza acestei fericiri. De altfel, şi bărbaţii au deseori reacţia 227 *bis,* dar în cazul lor ea nu stârneşte decât pizmă. În sfârşit, aproape toţi catolicii, bărbaţi sau femei, au şi ei reacţia asta: vor să le dovedească celor lipsiţi de credinţă că sunt deznădăjduiţi. În

acest caz, reacţia poartă numărul 79 CC. CC înseamnă, „catolic credincios", spre deosebire de catolicii care nu sunt credincioşi.

— Nu ştiu ce ţi-au putut face femeile de vorbeşti aşa despre ele. Pesemne că te-au făcut să suferi al naibii de râu. A, da! adevărat, toate astea nu se spun! E reacţia 227 *bis!* Fii liniştit, într-o bună zi o să scapi de femei. M-am gândit deseori la cum o s-arăţi când o să fii bătrân. Ei bine, n-o s-arăţi frumos. Pot de pe acum să-ţi spun ce riduri o să ai: le şi văd primele semne, ca pe nişte uşoare trăsături de creion cu care un pictor îşi începe schiţa. Ce-i drept, acum ai pe frunte brazde care nu existau cu trei luni în urmă...

Costals începu să râdă, încântat de neruşinarea ei naivă şi simţindu-se întrucâtva atras de ea. Şovăia pe care să-l pună în acţiune, dintre diferitele lui eu-ri. La urma urmei, ar fi „luat-o" bucuros pe Andrée, dacă Solange nu s-ar fi aflat acolo. „Are o ceafă care n-arată rău deloc. Dar e de-ajuns? *Faţă şi dos, totuna e,* zic croitorii mărunţi. Şi totuşi!" Pentru prima oară o dorea oarecum, poate că mai ales din cauza cearcănelor. Dar poate şi pentru că-i făcea silă: „Farmecele ororii nu-i îmbată decât pe cei puternici". Vedea cum pe masa o muscă stă nemişcată de trei minute, deasupra, pe cenuşa şi mucurile de ţigară din scrumieră, aparent cu tot atâta plăcere ca şi pe dulceaţă, într-atât de îmbibată de scrum c-ai fi putut-o apuca cu degetele: la fel şi lui, îi era totuna. Chiar c-ar fi fost nostim să dea cu tifla la toate sentimentele, la toată politica ce-o dusese faţă de fata aceea vreme de cinci ani. N-o ura, îi era indiferentă, cu o nuanţă chiar de simpatie, iar din indiferenţa asta se poate ivi orice. Pentru el era totuna dacă ar fi fost s-o facă nebună de bucurie: de ce nu? Fata o meritase cu prisosinţă. Îi era totuna dacă ar fi înnebunit-o de durere: Andrée o merita cu prisosinţă. Tot astfel era la fel de înţelept s-o facă să sufere, drept compensaţie pentru tot binele necuvenit pe care el i-l făcuse, după

cum era înţelept s-o fericească, drept compensaţie pentru tot răul necuvenit pe care el i-l făcuse. Şi, în sfârşit, se cuvenea oare să facă ceva înţelept? Pentru el totul era uşor, putând fi săvârşit chiar în clipa aceea, după cum totul îi era uşor şi atunci când se afla la masa lui de lucru, în faţa foii albe. Lipsa de omenesc a lui Costals nu venea din faptul că nu putea încerca sentimente omeneşti, ci, dimpotrivă, din faptul că le putea încerca pe toate, indiferent care, după bunul lui plac, ca şi cum pentru fiecare dintre ele n-ar fi trebuit decât să apese pe butonul potrivit. Unii oameni încearcă să lupte împotriva arbitrariului nemăsurat ce guvernează viaţa oamenilor, în timp ce alţii nici măcar nu sunt conştienţi de existenţa lui. Costals era conştient de prezenţa acestuia şi, decât să sufere din cauza asta, prefera să-l adore. Căci totul în fiinţa lui se călăuzea după preceptul: când lumea îţi oferă atâtea motive de bucurie, a suferi e treabă de nerod (suferinţa se plăteşte pe lumea asta, şi nu e răsplătită în cealaltă). După ce vreme de câţiva ani suferise de pe urma declinului Franţei, se hotărâse ca declinul în cauză să-i fie pe plac, cel mai nimerit mod de-a nu mai suferi din cauza lui (patriotismul nefiind un sentiment înnăscut, se poate pierde tot aşa cum se şi dobândeşte). La fel procedase şi cu nedreptatea socială şi, în genere, cu toată existenţa râului. „Dacă ar trebui să mă chinui de pe urma râului, viaţa mea ar fi un supliciu, deci o prostie. Aşa că să-l iubim şi pe el."

Şovăi câteva clipe, de nu cumva să-i dea fetei o întâlnire pentru ziua următoare, când ar fi urmat s-o satisfacă. Dar va găsi, oare, din nou imboldul ce-l îndemnase spre ea, astăzi? Dintr-odată, spusa caraghioasă a Andreei îi veni în minte: „Nici nu ştii ce vasăzică voinţa unei femei", aşa încât chestiunea a fost tranşată pe loc; se aflau în cuvintele acelea toate motivele pe care le avea el de cinci ani ca să n-o satisfacă, şi, pe deasupra, cuvintele acelea şi

altele de felul lor îl îndârjiseră. Între timp, îi pierise cheful s-o chinuie: o scenă de melodramă – „pisica jucându-se cu şoarecele” – îl respingea hotărât prin latura ei facilă şi vulgară. Hotărî deci să pună capăt fără întârziere.

— Iartă-mă pentru paranteza asta. E cinci jumătate. Te previn că la ora şase proprietăreasa mea vine aici. Dacă ai ceva deosebit să-mi spui...

— Dar nu dumneata, Costals, aveai ceva să-mi spui?

— Eu? Ce să-ţi spun?

Văzu cum într-o clipă faţa Andreei se împietreşte, asemeni femeilor ţinute la popreală şi trepidând de nerăbdare, atunci când comisarul de poliţie le aduce la cunoştinţă că nu le poate lăsa să plece. Geniul lui îi atinse umărul: „Nu fi râu!

— Ba da, ba da! De ce nu? De vreme ce curând voi fi bun cu cealaltă.

— Şi cu asta?

— Ei bine, altădată.”

— Atitudinea dumitale faţă de mine reprezintă culmea ofensei, încât uneori mă întreb cum de-am putut suporta...

— Şi eu m-am întrebat deseori acelaşi lucru. Dar dacă te gândeşti la câte pot îndura femeile din partea unui bărbat!...

— Când iubesc, bineînţeles. Iar dumneata, dumneata nu te gândeşti decât să abuzezi de puterea pe care o ai. Viaţa unui bărbat ca dumneata e groaznică. Monstruoasă.

— Un scriitor demn de acest nume totdeauna e un monstru.

— Să abuzezi de unele persoane şi să le frustrezi pe altele. Niciodată la fel cu ceilalţi. Şi să ucizi întotdeauna totul din faşa. Viaţa dumitale e totuna cu o serie de rateuri, cele din lăuntrul dumitale şi cele pe care le impui altora. Ai uitat ce-mi scriai

odinioară? „Să le chinui pe femei e treaba prea uşoară. Las asta pe seama peştilor”?

— Acest odinioară a fost tare de mult. Pe vremea când dumneata însăţi îmi scriai: „O fată nu oboseşte niciodată ea, cea dintâi, de iubire platonică”. Şi-apoi eşti o fată destul de deşteaptă ca să te laşi chinuită de cineva. Te poţi juca cu chinul dumitale.

— Nu, nu, să nu-ţi închipui una ca asta! Nu sunt destul de deşteaptă.

— Să suferi când iubeşti nu-i oare într-un fel o fericire? Şi încă ceva: dacă suferinţa asta a dumitale ar dispărea, oare nu ţi-ar lipsi?

— Spui prostii!

— Nu ştiu, aşa susţin femeile.

Acum îi era teamă de el, o teamă de animal, teamă aşa cum îţi este de-un nebun cu care eşti închis la un loc, şi în a cărui privire tocmai ai zărit o lucire asasină. Andrée încerca descumpănită să-l îmblânzească.

— Nu face pe râul, Costals, te rog, nu-ţi stă în fire, te sileşti să fii aşa. (Încerca să-l convingă că e un om bun, după cum altele încercau să-l convingă că era „creştin fără să vrea”.) Singura mea crimă să fie aceea că te-am iubit?

— Păi da.

— Ba nu! îl contrazise din răsputeri. Nu te răzbuna pentru cine ştie ce, dumneata, care n-ai suferit din cauza mea, în timp ce eu am suferit atât de mult din cauza dumitale. Mâinile mele nu erau decât manifestarea suferinţei. Sufeream de pe urma lor aşa cum sufeream din cauza toanelor mele – toane de care dumneata nici măcar nu-ţi dai seama că există! Nu distruge pacea asta jalnica atât de penibil dobândită în timpul a trei luni de lupte şi de lacrimi. Ţi-am spus pe vremuri: „Decât tăcerea dumitale şi incertitudinea mea, mai bine doboară-mă cu lovituri, singurele ce mi-ar da

puterea să scap de dumneata". Iar acum îţi spun: „Nu, îndurare! nu mă ucide cu asemenea lovituri". Ce anume aş mai pierde din dumneata, dacă nici măcar bun cu mine nu eşti?

Costals nu simţea nicio plăcere ca ei să-i fie frică de el. Tot ce voia era s-o chinuie cu conştiinţa liniştită.

— Ai recunoscut mai deunăzi că iubirea dumitale nu e de cine ştie ce calitate, de vreme ce ai preferat fericirea dumitale în locul fericirii mele. De data asta, preferă fericirea mea. Lasă-mă să te chinui. Aş iubi în dumneata râul pe care ţi-l fac. În felul ăsta, m-aş regăsi în dumneata şi te-aş iubi. Mi-ai dăruit vreme de cinci ani plăcerea de a rezista, dăruie-mi acum plăcerea cruzimii mele. Femeile niciodată nu vor să ştie câtă minciună, câte calcule, câtă oboseală, câtă milă alcătuiesc dragostea pe care bărbatul le-o mărturiseşte. Cu mine, ai s-o afli. Şi toate astea au să-ţi folosească! La cunoaşterea vieţii. Vezi dumneata, ceea ce trebuie să facem e să nu lăsăm viaţa să încremenească. Viaţa totdeauna e pe placul celor virili.

— Dar cine ţi-a spus că sunt virilă? Ce treabă am eu cu virilitatea? Sunt femeie, femeie şi iar femeie, ce naiba!

— Femeile dispun de un mijloc sigur de-a se împiedica să sufere.

— Care?

— Să se privească în oglinda atunci când suferă. Numaidecât îşi vor schimba expresia feţei. Şi mai aveţi încă o reţetă de-a vă curma automat suferinţa. Să vă închipuiţi ceea ce veţi fi peste cinci ani. Ştii prea bine că peste cinci ani n-o să mă mai iubeşti, că toată povestea asta o să ţi se pară aşa cum ne par ştirile de la rubrica „Acum o sută de ani" a anumitor ziare: o glumă vrednica de râs. O dună aleargă, o acoperă pe cealaltă. Identifică-te cu Andrée Hacquebaut cea de la treizeci şi cinci de ani, e treabă de imaginaţie.

Andrée se pregătea să răspundă – să izbucnească, când un miriapod îşi făcu apariţia pe masă, plimbându-se cu bastonul în mână! Fetei îi era groază de vietăţile astea.

— Omoară coropişniţa asta îngrozitoare!

— De ce? Nu mi-a făcut nimic.

— Dar eu, eu ţi-am făcut ceva?

Folosindu-se de-un ziar, Andrée strivi vietatea. Costals îi aruncă o privire rea.

— Mă oboseşti mult, domnişoară Hacquebaut. Mă aflam mai deunăzi într-o bucătărie, cu o fetiţă care mă făcea fericit. Şi fiind eu fericit, am dorit ca şi dumneata să fii, drept care ţi-am scris. Ieri, ai venit la nouă şi jumătate noaptea să baţi în uşa mea ca un căruţaş. Eram împreună tot cu aceeaşi fetiţă: totul fusese combinat aşa fel încât s-o fac femeie în noaptea aceea. Şi-ai dat peste cap toate astea. Dar, de vreme ce veniseşi pentru mine, am vrut să nu fi venit degeaba, aşa că ţi-am dat întâlnirea asta. Am fi avut la dispoziţie o oră şi jumătate întreagă ca să vorbim drăguţ, de n-ai fi venit cu un sfert de oră mai târziu. Iar acum, nu ştiu ce vrei de la mine.

— Ce încerci să faci? Să mă scârbeşti atât de mult încât să te las în pace? Prin urmare de asta m-ai făcut să vin din nou! Ca să-mi povesteşti murdăriile pe care le faci cu o slujnica bucătăreasa! Întâi de toate, totdeauna am spus-o, nu ştii să iubeşti când e vorba de-o partenera egala.

— Nu-mi place egalitatea deoarece eu în femeie caut copilul. Nu pot avea nici dorinţa, nici duioşie faţă de-o femeie care nu-mi aminteşte de copil.

— Dacă-i aşa, ajungi pe mâna poliţiei corecţionale, satirule.

— Satirismul nu-i decât exagerarea masculinităţii.

— Şi tot asta e şi „bunăvoinţă” dumitale, bunăvoinţa de care-mi vorbeai în scrisoare! Mi-ai întins aici o adevărată capcană morală,

pe care-ai pregătit-o minuţios, aşa cum pregăteşti totul... în sfârşit mi-ai scris sau nu mi-ai scris: „Ocazie. De profitat”?

— Era o glumă.

— Când Nero se aruncă asupra unuia dintre obişnuiţii lui, ca să-l înjunghie, după ce dă greş râde şi spune că era o gluma.

— Doamne sfinte! Uite c-am ajuns şi la Nero, acum! oftă Costals excedat, apăsându-şi o pleoapa cu degetele. Ce vrei, nu-i vina mea dacă-mi place sa glumesc. Viaţa devine un lucru delicios, de cum începi să n-o mai iei în serios. Numai ca voi sunteţi toate la fel; totdeauna credeţi că nu glumesc atunci când glumesc, şi că glumesc, atunci când nu glumesc.

— Hai, mărturiseşte, voiai să urmăreşti minut cu minut efectul iscusitelor dumitale torturi, să vezi cum sentimentele şi gândurile se zbat în mine, tot aşa cum te-ai uita la nişte furnici care se devorează între ele sau la locuitorii de pe lună, stând prudent în afara luptei, fiindu-ţi groază să participi la toate astea. Îţi place să mă ştii la îndemână, aşa cum şefului canibal i-ar plăcea să-şi ţină albul pe care-a pus ochii, ca să-şi poată tăia din când în când câte-o felie din el... Frumoasa, n-am ce zice, mila pe care pretinzi că o nutreşti faţă de femei! Mă întreb cum ar fi dacă nu ţi-ar fi milă de ele! Mila pe care o încerci faţă de-o raţă atunci când îi retezi gâtul.

— Recunosc că uneori te-am cam tras pe sfoară. Dar nimic din toate astea acum. Adineauri, da, am vrut să te chinui, ba chiar ţi-am cerut şi îngăduinţă s-o fac. Dar nu în clipa asta. Simt multă simpatie faţa de dumneata.

Andrée văzu atunci un lucru ce i se păru uluitor. Văzu cum în ochii lui Costals se încheagă o expresie adâncă şi gravă, iar cuvântul „fratern”, pe care odinioară îi plăcea atât de mult să-l rostească în timp ce se gândea la el, îi veni pe buze, ca fiind singurul ce-ar fi putut reda ceea ce ea simţea în clipa aceea.

Dar foarte repede expresia aceea pieri.

— Crezi oare că aş putea fi generos cu dumneata? o întrebă, vrând să-i dea o falsă speranţa.

— Nu mai pot crede nici în dumneata, nici în orice altceva care-ar veni de la dumneata. Prea m-ai înşelat, prea m-ai rătăcit cu bună-ştiinţă. Oh, bărbaţii! Abisuri de oroare, de mister şi de incoerenţa faţa de femei! Până şi cele mai proaste dintre ele şi mai puţin devotate nu ştiu decât să iubească, nu ştiu decât să-şi petreacă viaţa răsplătind râul cu binele!

— Poate ca nici nu li se cere atât. Cât despre incoerenţa bărbaţilor... Bărbaţii sunt mai incoerenţi decât femeile pentru că sunt mai inteligenţi.

— Lasă-mă-n pace cu inteligenţa dumitale! Îţi spun numai atât: dacă nutreşti pentru mine numai un strop de simpatie, după cum pretinzi, atunci salvează-mă. Salvează-mă, Costals. Pentru dumneata e nimica toată, în timp ce pentru mine ar fi viaţa însăşi. N-am încotro şi trebuie să trăiesc, ce mai!

Se afla la numai câţiva centimetri de el, şi-şi ţinea ochii închişi. Şi rămase aşa cu ochii închişi asemeni cuiva care aşteaptă o lovitura – aducând cumva cu o nălucă, ochii duşi în fundul capului, arzând de dăruire de sine. Nu se auzeau decât uşoarele sărituri ale vrăbiilor pe geamlâc. Pe urmă, cum Costals rămânea tăcut (şi cu toate că nu-l văzuse ridicând din sprâncene atunci când ea spusese: „N-am încotro şi trebuie să trăiesc", era sigură că aşa făcuse, ca şi cum ar fi gândit: „Chiar e nevoie?"), Andrée se depărtă câţiva paşi, cu capul plecat, rostind cu glas ciudat: „Îmi cer iertare. Mi-a intrat ceva în ochi." S-a întors cu faţa la perete, s-a şters la ochi cu batista, în tăcere (fără sa suspine). Costals a aşteptat să termine de plâns şi i s-a părut că prea durează mult. „Încă mai e timp, îşi spunea. O vorba, şi-o fac nebună de fericire." Dar el n-a vorbit, iar fata s-a

întors la masă. Şi-atunci a făcut un pas spre ea. Dintr-odată privirea i-a căzut pe mâna ei dreaptă şi-a văzut ceea ce încă nu văzuse: în timp ce toate celelalte unghii erau lungi şi tăiate ascuţit, unghia degetului mijlociu de la mâna dreaptă era tăiată scurt. Privirea i s-a ridicat, s-a aşezat pe cearcănele fetei şi-a început să clipească la răbufnirea dorinţei ce urca în el. Dar era prea târziu.

— Ţi-ai rupt unghia?

— A, nu, nu-i nimic! şi-şi îndoi degetul la repezeală. Îşi ţinea capul în jos.

— Du-te, fetiţo. Cred că ne-am spus tot ce-aveam să ne spunem.

Îi trecu prin minte că poate e înarmată şi-o să-l omoare, sau că măcar o să-l pălmuiască, şi ca să fie în stare să devieze gestul s-a apropiat şi mai mult de ea, întocmai cum toreadorii moderni se lipesc de flancul taurului, ca să fie „În interiorul" loviturii de corn. Andrée a înălţat capul, a părut mirată şi-l fixa fără să se clintească, cu privirea ei de animal rănit. Costals însă îşi dădea seama că fata nu încerca să-l omoare, că nici măcar nu-i trecuse una ca asta prin minte, şi-şi spunea: „Ce ţi-e şi cu franţuzoaicele astea!"

— Costals, mai mult ca sigur că n-am să te mai văd niciodată, îţi cer să răspunzi la o singură întrebare: eşti inconştient?

— Eu, inconştient? Ce idei îţi mai vin! Dacă aş fi inconştient n-aş fi vinovat.

— Ce înseamnă asta? Să înţeleg că *vrei* să fii vinovat?

Fără să-i răspundă, o apucă cu blândeţe de braţ şi, după ce deschise uşa, o conduse aşa cei câţiva paşi ce-i despărţeau de poarta micii grădini care dădea în bulevard. (În faţa lor se afla un nor în formă de aripă.) „Oare s-o sărut pe frunte înainte de-a o da afară?" Gest pentru care nu existau nici motive *pentru,* nici *contra.* Soneria de la poartă era stricată de multă vreme: în principiu, nu trebuia să sune atunci când poarta era deschisă dinspre interior; în

realitate, o dată din două, suna. „Dacă soneria se porneşte să sune, o sărut." Costals deschise poarta. Tăcere. Ciripit de păsări teşind zăbrele de cântec deasupra creştetelor lor. Andrée ieşi.

Costals închise poarta. Avu intuiţia că o să se-ntoarcă, o să bată, că o să se-ntâmple ceva. Nu se întâmplă nimic: niciodată n-o nimerise cu intuiţiile lui. Întors, ascultă o clipă în josul scării apoi urcă spre columbarium.

— Ei, fetiţă dragă, ce părere ai de toate astea?

Solange continua să stea în picioare, în hulubărie, în spatele draperiei, în aceeaşi poziţie în care stătuse ca să tragă cu urechea. Şi se uita la Costals cu ochi tulburi şi injectaţi. Era roşie în obraji, ca atunci când el aprindea lumina, după ce o acoperise de sărutări ore întregi (faţa îi era un pic umflată de atâtea sărutări), câtă vreme astăzi n-o sărutase decât de vreo trei-patru ori, cu o oră jumătate în urmă. Părul în cap îi stătea de parcă fusese pus cu furca, asta pentru că în dimineaţa aceea nu şi-l udase.

— Ei, întrebă Costals din nou, ce părere ai despre scena asta? Ca la bâlci, nu-i aşa?

— Aş fi vrut să n-o văd. Când mi-ai dat să citesc scrisori de la femeia asta, mi-a fost milă de ea. Dar acum, după ce-am văzut ce-am văzut, nicio milă.

Când îi dăduse să citească vreo câteva scrisori de la Andrée, Solange fusese şocată de ceea ce ea socotea a fi din partea lui Costals un gest lipsit de delicateţe, cu toate că nu-i dezvăluise numele corespondentei lui. Şi i-o spusese. Iar el răspunsese: „Dau pălăria la o parte. – Explică. – O să ţi se explice când o să fii mare[5]."

[5] „Ca să ne întoarcem la purtările contelui de Guiche, secretarul a mai adăugat că, aflându-se într-o seară la jocul Reginei, unde lumea stă în cerc, prinţesele şi

Şi de data asta se simţea şocată, dintr-o obscură solidaritate de sex, pentru faptul că el o făcuse să fie martoră la umilirea acelei surori. Dar avea o atât de mare încredere în el, că nicio clipă nu şi-a pus *întrebarea:, Aşa o să se poarte şi cu mine, într-o bună zi?"*

— Îmi face bine să te văd. Să văd o femeie care ţine de domeniul realităţii. Adevărat, eşti una dintre puţinele femei pe care le-am cunoscut, care nu e nebună. Scriitorii atrag nebunele, aşa cum o bucată de carne stătută atrage muştele. Suntem beneficiarii atâtor singurătăţi, atâtor refulări: e tocmai ceea ce le face trebuinţă pentru visele lor! Dumneata eşti excepţia care confirmă regula, iar eu te iubesc în calitate de excepţie.

— Dar nu înţeleg, de ce le răspunzi la scrisori?

— Ce să-i faci! Când văd muştele adunate pe o bucată de carne, îmi zic: „Toată lumea trebuie să mănânce".

O luase în braţe, adulmeca părţile fierbinţi, ca şi pe cele răcoroase ale feţei ei, îşi strecura o mână pe umărul ei gol, sub breteaua de la combinezon (se pricepea teribil la ruptul bretelelor: doar uitându-se la ele şi le făcea să sară din loc), flămând să se înfrupte în sfârşit din ceva la care jinduia, şi cu aceeaşi ardoare de parcă ar fi regăsit-o după o lungă absenţă; ce-i drept, se întorcea dintr-o ţară de departe, din infernul fiinţelor care nu-i plăceau. Şi ai fi zis că avea să scoată aceleaşi schelălăieli înfundate pe care le scot

---

ducesele aşezate în jurul Reginei, în timp ce celelalte persoane stau în picioare, contele a simţit cum mâna unei doamne, prietena lui, era ocupată într-un loc pe care se cuvine să nu-l numim din modestie, şi pe care el îl acoperea cu pălăria; văzând că doamna aceea se uită în altă parte, ridică răutăcios pălăria. Toţi cei de faţă începură să râdă şi să şuşotească şi vă închipuiţi cât de ruşinată s-a simţit sărăcuţa de ea. În fiecare zi săvârşea câte o trădare din asta faţă de doamne, şi totuşi ele nu încetau să-i caute tovărăşia." Primi Visconti: *Memorii de la Curtea lui Ludovic al XIV-lea.*

câinii înnebuniţi de bucurie când stăpânul lor – bun sau râu – se întoarce acasă. I-a spus:

— Îţi aduc răutatea mea, caldă-călduţă. Răutate care e duioşia mea faţă de dumneata; e acelaşi lucru. Drăguţ? Răutăcios? E acelaşi lucru. Ca atunci când ţi-e sete şi îţi astâmperi setea cu o ţigară. Apa te-ar răcori, pe când ţigara te arde, totuşi e acelaşi lucru. Nu încerca să înţelegi. Ai văzut-o pe fata asta? Sunt o groază ca ea, colcăie lumea de ele. Sunt toate femeile pe care le-am refuzat, pentru că nu-mi plăceau. Nu merită decât să fie înecate, aşa cum le făcea Cartier deţinuţilor ostili Revoluţiei. Şi, de altfel, chiar aşa şi sfârşesc lucrurile: pleosc... trag, pa şi puşi. Renunţând la imagini, ceea ce-ar trebui să se întâmple acum ar fi să se omoare, ca să scap de-a binelea de ea. Ţi-am arătat toate astea ca să vezi ce li se întâmplă celor pe care nu-i iubesc. Iată o fată care s-a ridicat din nimic, a crescut singură, în cele mai rele condiţii, e cultivată, sensibilă, inteligentă, plină de geniu, şi care mă iubeşte de cinci ani. Dacă am pune în balanţă meritele ei faţă de mine şi meritele dumitale, acestea din urmă sunt nule. Atâta doar că n-o iubesc. Niciodată nu i-am dăruit nimic, nici măcar o sărutare, niciodată nu i-am ţinut mâna. Pentru că n-o iubesc. Între timp apari dumneata, îmi placi: îţi dărui tot. Atenţia mea, tandreţea, forţa mea sexuală, inteligenţa mea. Aminteşte-ţi de toate astea, dacă într-o bună zi o să te plângi de mine, şi cu siguranţă că ziua asta va veni. Ai avut totul fără motiv. Nu există niciun motiv în virtutea căruia eu să-ţi fi dat totul, dumitale mai curând decât altora, niciun motiv pentru preferinţa şi părtinirea asta. Unde-am citit versul ăsta care-mi umblă prin cap de fiecare dată când mă gândesc la dumneata?

Nu ştiu pentru ce anume te-am ales.

Ce anume eşti? Eşti o micuţă ca şi celelalte, un strop de rouă pe pajişte. De-ai fi avut toate „calităţile negative" din lume, crezi cumva că asta m-ar fi oprit? Nu trebuia decât să placi, n-ai nicio vină. Luată aproape la întâmplare. Aşa trece viaţa, din întâmplare în întâmplare. De ce asta mai curând decât astălaltă? *În realitate,* nu există niciun motiv, ori cel care există cântăreşte atât de puţin! Dumitale, totul; celorlalte, centura de castitate. Ne aflăm în plină nedreptate, şi tocmai de asta îmi place. Nu pentru că nu mi-ar plăcea şi mie dreptatea; prefer când pe una, când pe cealaltă, când pe rând. Trebuia ca toate astea să-ţi fie spuse. De altminteri, ştii că-mi place să-ţi spun lucruri dezagreabile. Face parte din dragostea mea pentru dumneata.

Solange asculta fără să prea înţeleagă, iar buimăceala ei era uşor de înţeles. Aparţinea însă unui mediu în care despre scriitori se spune: „E un om de litere. Prin urmare, nu trebuie luat în serios ceea ce spune." Lui însă îi plăcea că fata nu răspunde, căci orice ar fi răspuns, cu siguranţă că ar fi fost pe-alături de gândul lui. I-a mai spus:

— Cât de multe lucruri sunt altceva decât dumneata! Universul cunoaşterii. Universul suferinţei. Universul dreptăţii. Universul responsabilităţii. Nici măcar nu le bănui existenţa. Eu însumi le bănui numai prin străfulgerări. O rachetă se înalţă, le luminează o clipă, apoi reintră în beznă. Bezna mea.

Şi totuşi, mă ocup de dumneata, îţi dărui din substanţa mea, nu se întâmplă să-ţi vorbesc ca şi cum aş vorbi unei lumi necunoscute. Câte din cuvintele astea şi-au atins ţinta? Câte gloanţe pierdute! Am dreptate? N-am dreptate? O fetiţă. O fetiţă aparţinând burgheziei pariziene, în vârstă de douăzeci de ani. Sunt unii care spun: „Iată cu ce te ocupi dumneata! În timp ce clasele sociale... În timp ce popoarele... În timp ce imperiile.. Nu ţi-e ruşine!" Iar alţii

zic: „Numai sufleţelul ăsta singur şi face cât sufletul unui popor. Toate suferinţele aduse pe lume de războaie nu cântăresc mai mult decât ar cântări lacrimile acestei copile. Dacă n-ai fi făcut nimic altceva în viaţa dumitale, decât s-o fi iubit pe ea, şi tot ţi-ai fi îndeplinit rolul de om pe lumea asta, ţi-ai arat micul ogor omenesc ce-a fost împărţit la fiecare dintre noi." Din aceste două păreri, care e cea bună? Întrebare ce va rămâne totdeauna josnica şi plină de capcane. Amândouă sunt bune. Trebuie să pătrunzi în una şi s-o goleşti de tot, apoi să pătrunzi în cealaltă şi s-o goleşti aşijderi. Nu vor fi niciodată decât cele două feţe ale aceluiaşi adevăr. Persoanele cu pană elegantă scriu că adevărul e un diamant; dar ceea ce uităm întotdeauna să luăm în consideraţie e în câte faţete e şlefuit diamantul. Iar acum, tăcere! Nu-mi răspunde. Dumneata n-ai nevoie să înţelegi, iar eu la rândul meu n-am nevoie să ştiu că n-ai înţeles.

S-a dus să închidă obloanele[6], a tras perdelele, a întors pudic, pe masă, micuţa foaie a unei agenţii ce publica tăieturi din presă sub sloganul scris cu litere groase: VEDE TOT. Din sufletul lui încă se mai înălţa o boare ca sub efectul unui alcool binefăcător: licoarea aceea dulce era cruzimea lui faţă de Andrée. O răsturnă pe Solange pe pat, aşa îmbrăcată cum era, întinzându-i şi picioarele. Apoi n-a fost decât un apaş care încearcă să imobilizeze un om doborât la pământ. De obicei, nu îndrăznea s-o strângă prea tare la pieptul lui, de teamă să nu-i facă rău: era ca un copil! Pentru prima dată era brutal cu ea, şi cu toate că o făcea din nevoie, deoarece fata se

---

[6] Ferestrele de la columbarium dau spre grădinile unei mănăstiri (care sunt numeroase în cartier). Se aud clopotele; de la ferestre se pot vedea călugăriţele. Autorul s-a împotrivit să scoată efecte de pe urma contrastelor uşor de ghicit, mult prea facile.

zbătea, o făcea totodată şi din calcul, voind să-i lase o amintire de neşters. Ea striga: „Nu! Nu!” cu gura larg deschisă, bălăbănindu-şi capul într-o parte şi-ntralta, iar el inspira răsuflarea, care nu avea mirosul pe care i-l ştia, ci unul care venea din profunzimi mai mari, un miros pe care strigatele ei se duceau să-l ia dintr-o profunzime mai adâncă. Nu-i putu imobiliza capul decât ţinându-i limba între dinţi şi strângându-i-o atunci când încerca să se mişte. Şi din toate mădularele lui o frământa sistematic pe cea care era domnişoara Dandillot. Dintr-odată, totul deveni uşor; lunecă într-o senzaţie noua. Ea închise ochii, nemaijelindu-se. Între timp, el era plin de reculegere în senzaţia lui, care de altminteri era mediocră; nu-i dăruia decât o mulţumire intelectuală: „S-a comis, gata”. Şi adulmeca oarecum faţa acelei femei, asemeni unui leu care, sfârtecând halca de carne ţinuta între labe, când şi când se opreşte s-o lingă.

Îi şterse fruntea, aripile nasului, dumnezeiesc de asudate, cu una din batistele pe care i le brodase Andrée Hacquebaut. Capul Solangei lunecase între cele două perne, accentuându-i poziţia răsturnată, încât lunga întindere albicioasă a gâtului şi a pieptului dobândeau o importanţă mai mare decât faţa. În privire i se citea o asemenea dăruire de sine, încât îi coborî pleoapele, speriat. Buzele îi erau puţin întredeschise, de i se vedeau dinţii mărunţi, aşa cum în vitrinele măcelăriilor se văd la capetele tăiate de oi. Există trei feluri de zâmbete ce se aseamănă cumva între ele: zâmbetul morţilor, cel al femeilor fericite şi cel al animalelor decapitate.

O contemplă astfel o vreme, atent. Încerca s-o diferenţieze. Sa vadă prin ce anume era altceva decât un trup. Altceva decât un mijloc al artei lui de-a mângâia. Altceva decât o oglindă în care el se privise juisând.

Se întinse alături de ea. Sufletul lui, în care începuse să zboare un gând trist, plecă şi se plimba în tot ce nu era ea. Era străvechea clipă în care bărbatul spune, ca în Spovedanie: „Femeie, ce se află între tine şi mine?" Străvechea clipă a milei pentru femei. Afară, cerul trebuie să se fi acoperit de nori, deoarece în cameră era aproape întuneric. Se opri asupra femeilor lipsite de muşchi, cu pielea alba, femei nespus de vinovate, pe care le ţii în braţe la ora crepusculului, deasupra oraşului în care luminile se aprind, şi care spun: „O lumină s-aprinde..." şi pe care le ţii, le ţii din milă, făcându-le să creadă că sunt iubite, din milă. Amintirea asta chemă altele: toată viaţa lui se desfăşura precum coada unui păun, şi toată viaţa asta, trecut, viitor, era pecetluita cu chipuri, ca rotocoalele aurii de pe penele păunului. I se făcu mila de fetiţa aceea vie aflata lângă el, cu faţa în scobitura subsuorii lui stângi, unde atâtea chipuri se cuibăriseră (dacă scobitura aceea ar fi fost o placa sensibila, câte fete nu s-ar fi putut zări suprapuse unele peste altele! – precum şi monstrul înfiorător al cărui chip s-ar fi alcătuit în cele din urmă din toate acele feţe...). Mila de ea, văzând-o că încăpuse pe nişte mâini ca ale lui (cu toate astea, de-ar fi descoperit la ea fie şi cel mai neînsemnat vicleşug sau numai precauţie împotriva lui, i-ar fi purtat pică). Milă de ea, pentru faptul că n-o iubea mai mult, că nu găsea mai multe motive s-o iubească – şi pentru că nu era pentru el decât una printre altele, în vreme ce el pentru ea era singurul – şi pentru ceea ce ea credea că el îi dăruie, câtă vreme el nu era în stare să-i dăruie. Se gândi: „Tinereţea trece iubind fiinţe pe care nu le putem poseda decât râu (din timiditate), iar vârsta matură trece posedând fiinţe pe care nu le putem iubi decât rău (din saţietate) ". Unul din braţele lui era petrecut pe sub capul Solangei, dar faţa şi trupul lui nu stăteau întoarse spre ea. A fost o clipă când o trădă în sinea lui cu-atâta cruzime, încât întinse

mâna căutând mâna ei, ca s-o mângâie, ca şi cum ea ar fi ghicit ce se petrece în el (şi mai era şi faptul că acum, când nu mai aştepta nimic de la Solange, simţea nevoia să fie şi mai drăguţ, cu ea, ca pentru a lupta împotriva timpului oprit în loc care era acum dragostea lui). Ea se întoarse şi, fără o vorbă, îl sărută pe obraz: în ciuda a tot ce se întâmplase între ei, erau tot aceleaşi sărutări de copil; ieşise din neclintirea ei pentru a săvârşi acest lucru, aşa cum un talaz singuratic se înalţă deasupra mării netede. Un strigat îi ţâşni din inimă: „Ea poate suferi din cauza mea, în vreme ce eu nu pot, de pe urma ei. O iubesc, dar nu are puterea să mă facă să sufăr. Trebuie să punem capăt acestui joc, acestei inegalităţi abominabile, şi încă în detrimentul celui mai slab." O voce se ridică: „Zici că o iubeşti, dar că nu poţi suferi de pe urma ei. Asta înseamnă că n-o iubeşti." Iar el: „Veşnic furia asta de a mă confunda cu alţii! O iubesc şi nu sunt în stare să mă chinui din cauza ei pentru că nu semăn cu alţii. Nu pot fi chinuit aşa, cu una cu două." Îl cuprinse o mare patimă de adevăr, numai lumină, sau care era tulbure, care era însăşi gloria lui, sau care era un viciu (ceea ce una dintre prietenele lui numise „loialitate catastrofă"); îi veni chef să-i spună: „Micuţa mea dragă, micuţa mea dragă, e mai bine să ştii: nu te iubesc îndeajuns. Va trebui ca şi tu să te obişnuieşti cu asta. Într-o bună zi nici n-am să-mi mai aduc aminte cum arata faţa ea. Sunt din soiul bărbaţilor vagabonzi. Într-o zi o să iubesc pe altele, din cele noi! Poate că lucrul ăsta s-a şi întâmplat! (nu era adevărat). Poate că nici nu te mai iubesc... Poate că niciodată nu te-am iubit, copila mea dragă..." Dar el ştia că şi ea semăna cu celelalte, că şi ea, la o adică, precum puternicii acestei lumi, trăia, se hrănea aproape numai din minciuni, că ar fi murit curând dacă nu era minţită, că, de altfel, Adevărul este, ipso facto, vred*nic de must*rare şi pasibil de intervenţia poliţiei, de vreme ce se

plimba gol, precum se ştie. Tăcu, dar îi strânse mâna şi mai tare. „Totul e ca ea să fie mulţumită." Ea, cu faţa ascunsă la pieptul lui, scoase un tril despre care ar fi prea puţin spus dacă am spune că semăna cu cântecul turturelei: căci era chiar trilul turturelei. O întreba ce înseamnă trilul acela. Iar ea răspunse: „Înseamnă ca mă simt bine..." Spus tot cu vocea ei voalată, ca şi cum ar fi fost un alt eu al ei, fantoma fetiţei ce fusese, care vorbea din adâncul conştiinţei ei, unde fantoma aceea căzuse.

Şi-atunci îşi aminti că existaseră făpturi alături de care, întins ca şi-acum după săvârşirea actului, nu avusese imboldul acela de fugă. Făpturi alături de care, în clipa aceea, îşi spusese: „Aş muri bucuros acum. Acum mi-ar fi totuna dacă aş muri, aşa." Dar lângă Solange nu-şi spunea cuvintele astea; nu, nu-şi spunea că-i vine să moară.

„Important e ca ea să se simtă bine." Din nou, luciditatea lui dezgoli ceea ce se afla sub aceste cuvinte puţine. Şi văzu că ceea ce simţea acum nu se deosebea prin nimic de ceea ce simţise pentru multe, multe persoane, foarte diferite între ele (puţin contează cum se comportă o fiinţă cu cei pe care-i iubeşte; important e cum se comporta faţă de ceilalţi). Îşi aminti de emoţia lui când citise, în *Veseliile escadronului*[7], cuvintele bătrânei cătane, căpitanul Hurluret, atunci când i se despică urechea. Zice cam aşa: „Am slujit vreme de patruzeci de ani. Ei bine, ceea ce-a

Contat în tot timpul ăsta sunt inşii pe care i-am împiedicat să facă prostii, pe care i-am scutit de pedepse, cărora timpul petrecut la cazarmă le-a fost ceva mai blând datorită mie. Şi dacă ar fi printre ei unii care mai târziu, când şi-or aduce aminte de bătrânul lor căpitan, or să spună: «Una peste alta, era un om de treabă»,

---

[7] De Georges Courteline (n.t.).

socot că voi fi răsplătit." Când citise asta, Costals ridicase capul; cele citite îl răscoliseră adânc, şi se gândea: „Sunt un ins de felul lui Hurluret. Fireşte, mai sunt şi alte lucruri în mine. Dar semăn şi cu Hurluret." Iar acum îşi dădea seama ce anume se afla în cuvintele lui despre Solange, şi dorinţa lui ca „ea să se simtă bine"; lucrurile nu erau cu nimic diferite de ceea ce simţea pe front pentru oamenii lui: „Oare oamenii se simt bine? Oare e ceva care nu merge?", la fel, şi acasă, faţă de servitori, simţindu-se el însuşi tot timpul stingherit, ca să poată avea şi ei partea lor de mulţumire pe lumea asta, la fel şi în colonii, faţă de indigenul angajat la lucru, sculându-se noaptea şi mai punându-i o pătură, pentru că îl auzea tuşind prin somn, la fel pentru necunoscutul rătăcitor, pe care-l primea sub acoperişul lui, şi cu care se solidariza numai datorită acestei ospitalităţi, la fel şi faţă de un întreg popor de bărbaţi şi femei întâlniţi întâmplător şi cărora le dăruise mai mult decât oricare altul în locul lui, le dăruise fără „principii", fără să creadă că binele e de preferat răului, şi fără a avea vreo idee preconceputâ asupra lumii, deoarece înţelesese în cele din urmă că nimic nu poate fi cuprins într-o simplă definiţie, că „poporul" nu e asta sau astălaltă, că nici „indigenii", nici „femeile", nici „francezii" nu sunt asta sau astălaltă, că totul e în tot, că cei buni sunt în acelaşi timp şi răi – dăruise, în sfârşit, fără vreun gând ascuns, ca toate astea să-i fie socotite pe undeva, nici măcar în inima acelor bărbaţi şi acelor femei, care-l uitaseră pe loc, nici faţă de ochii lumii, care nu ştia de binefacerile lui, nici faţă de tribunalele oamenilor unde ticăloşii fac dreptul, nici în faţa judecaţii supreme, în care nu credea, despre care tot ce-ar fi putut spune era că dacă ar fi existat iar el ar fi fost învinuit într-o bună zi (aşa cum s-ar fi căzut să fie, deoarece totdeauna trăise fără să-i pese de legi), ar fi existat sute de oameni veniţi să depună mărturie în favoarea lui. Văzu, aşadar, că şi aici

Solange Dandillot era o persoană din mulţime, şi-o plânse de-a fi fost atât de puţin izolată.

Rămase acolo nemaigândindu-se la ea. „La ce te gândeşti?" îl întrebă, oarecum neliniştită de reveria lui tăcută. „La dumneata." O uşoară, foarte uşoară şi subtilă dâră de plictis se strecură în conştiinţa lui. Apoi îşi spuse: „Am să pun într-o bună zi într-una din cărţile mele imaginea aceea cu dinţii ei, ca dinţii unui cap de oaie retezat. *Mă servesc de ea."* La gândul că o *utiliza* pe Solange, i se puse un nod în gât, ca şi cum i-ar fi venit să plângă. Dar curând un alt gând, sprinten, ţâşni din el ca un delfin din marea netedă: „Mi s-a tot spus la nesfârşit că sunt vinovat, ba chiar «criminal», neacceptând o tânără fată care se oferea! O, natură, o, societate, o, opinie publică, sunteţi mulţumite acum? Ei bine, pun prinsoare că nici de data asta n-o să fie aşa." Gândul ăsta, ce-l amuza, îl încuraja să spună cuvintele pe care-i venea greu să le rostească. Se ridică în şezut, se aplecă spre fată, îi zâmbi:

— Gata, micuţa mea Dandillot, acum eşti metresa mea! Ai văzut cum decurg lucrurile... Acum, dacă te poţi detaşa de mine, te despăgubesc.

Solange se încruntă puţin. El îi netezi pielea, cu degetul gros, între sprâncene.

— Ai spus „nu", făcând-o: onoarea îţi este, prin urmare, salvată. Şi acum ceva mai puţin plăcut. Ştii ce face o femeie care...

Îi şopti cuvinte ce desemnau articole de farmacie. Ar fi voit ca în cameră să fie şi mai întuneric, ca noaptea. De mai multe ori repetă: „Mi-e ruşine că trebuie să-ţi spun lucrurile astea..." Dar nu din pricina acestor lucruri, nici pentru că le spunea îi era ruşine: ştia doar bine că nu aveau nimic ruşinos în ele, că, dimpotrivă, erau binefăcătoare şi, prin asta, morale. Ci se ruşina pentru că le spusese

de-atâtea ori. În sfârşit, Solange se ridică şi dispăru în camera alăturată.

Costals se aşează într-un fotoliu. Dinspre baie s-au auzit zgomotele cunoscute ale diferitelor ţevi. „Acum face asta... În clipa asta face astălaltă...” Identitatea între clipele astea şi sutele de alte clipe pe care le trăise îi înecă sufletul de melancolie. „Pentru ea, ceva atât de nou, de surprinzător... Iar pentru mine, atât de vechi.” Melancolia i-ar fi fost mai mică dacă mai adineauri ar fi simţit o plăcere magnifică. Dar era departe de asta; şi-şi dăduse seama fără să se înşele că actul nici Solangei nu-i produsese o plăcere mai mare.

S-a întors şi, sprijinindu-şi mâinile de braţele fotoliului, se aplecă spre el, deasupra lui, cu compasiune, într-un gest de „femeie” cât se poate de caracteristic; erau ca doi oameni scăpaţi din naufragiu şi aflaţi unul lângă altul pe ţărm. Dar Solange pătrundea atât de vădit în tulburarea lui, încât tulburarea se împrăştie. Costals se aşează pe marginea patului lui, poftind-o să facă la fel, apoi îi spuse:

— Da, toate astea sunt penibile. Şi totuşi, dacă ţi-am arătat-o pe femeia aceea mai înainte, am făcut-o din motivele pe care ţi le-am spus, dar şi ca să-ţi arăt ce se întâmplă cu o fată care n-a făcut cele de cuviinţă la momentul potrivit. Vezi dumneata, nu e decât un singur fel de-a le iubi pe femei, făcând dragoste cu ele. Există un singur fel de-a le face bine, luându-le în braţe. Tămâia are nevoie de căldură, ca să-şi poată răspândi mireasma; femeile la fel, pentru a putea îmbălsăma au nevoie de căldura asta. Tot restul – prietenie, stimă, simpatie intelectuală – când e lipsit de dragoste, nu-i decât o fantomă şi încă o fantomă plină de cruzime, căci fantomele sunt pline de cruzime: cu realitatea totdeauna o poţi scoate la capăt. Cunoşti cuvintele sfântului Pavel: „Prudenţa cărnii înseamnă

moartea sufletelor". Ştiu multe căsătorii care nu merg din cauza „respectului" pe care bărbatul îl manifestă faţă de femeie: cu o soţie trebuie să te porţi la fel ca şi cu o metresă, şi asta nu în salturi, ci tot timpul; chestiunea nu e dacă lucrul acesta e lesnicios tot timpul. Contactul ăsta prăpădit şi prostesc fără îndoială că te-a cam dezamăgit mai adineauri, cum s-a întâmplat şi cu mine; o franţuzoaică – o fată – are nevoie de şase luni de zile ca să înveţe să juiseze convenabil. Pe când pe-o italiancă, pe-o spaniolă, numai ce le-apuci de umeri şi gata, ţi-au căzut la aşternut; franţuzoaica însă are pornirea lenta, e chinul de pe lume să le dăruieşti plăcere: obişnuiesc să acord acestei puneri la punct cam şase luni de zile. Fără îndoială că se poate lăsa cu râu de pe urma faptului că te-am avut; dar, de vreme ce mă iubeai, tot rău ar fi fost – pentru dumneata – dacă n-aş fi făcut-o. În sfârşit, ai douăzeci şi unu de ani. Nu vreau să spun, nu, ca asta înseamnă toamna unei femei, ţinând seama de viteza cu care se mişcă viaţa... Gândeşte-te că la concursul mondial de frumuseţe din anul ăsta, limita de vârstă era de douăzeci şi doi de ani... Aşa că, frumoaso, lasă totul pe seama timpului. Va veni ziua când îmi vei simţi de departe dorinţa, şi-ţi va plăcea. Vom lucra împreună ca doi coechipieri antrenaţi într-o cursa de patru mii de metri: amândoi sunt complici. Ne vom vorbi prin tăcerile noastre. Vei voi ceea ce eu vreau şi voi voi ceea ce dumneata vrei. Şi-atunci n-o să mai vrei să fie întuneric când te îmbrăţişez; vei vrea să fie în plina lumina, ca să mă vezi, şi-ai să mă vezi... Ce mângâiere o să am când o să fiu bătrân. Opera mea de scriitor şi fericirea pe care voi fi dăruit-o femeilor toată viaţa mea. Ei bine, vei fi una dintre femeile acestea.

Solange îl mângâie pe păr, apoi mâinile i se înnodară în ogiva, pe creştet, iar ea îşi puse fruntea pe pieptul lui, atât de scoborâtă că nu-i mai văzu decât părul, într-un gest de supunere infinită.

Au plecat. Un bătrân, pe o bancă, dădea de mâncare la păsărele. Solange făcu un ocol, ca să nu-şi ia zborul. Pe străzi, prin locurile bătute de lumina, se scurgea magna respingătoare şi plină de ură a făpturilor care nu iubesc sau care nu sunt iubite (fără să mai punem la socoteala urâţenia renumita a parizienilor).

Iar în sinea lui, pentru a suta oară, dar la fel de tânără, senzaţia regească de-a se afla alături, de parcă ar fi fost legiuitul ei posesor, de o femeie care atrage privirile, stârnind aproape strigăte de admiraţie. Solange continua să-i vorbească cu *dumneata,* neştiind însă câtă plăcere delicată stârnea astfel în el, îndreptăţindu-l ca, la rândul lui, să i se adreseze tot la fel. Spunându-i *dumneata,* Costals contrazicea intimitatea relaţiilor dintre ei; făurea, alături de ordinea reală, o altă ordine, ce-o dezminţea. Juca pe mai multe registre laolaltă, ceea ce era j trăsătura esenţială a naturii lui.

Uneori, o clipă, îi punea mâna pe talie, ca pentru a se asigura că ea se află tot alături de el. Dar curând, Solange îl luă de braţ. Era pentru a doua oară când făcea gestul ăsta: prima oară, fusese f în seara marii neînţelegeri dintre ei. De ambele dăţi, o făcuse după ce-l necăjise: Costals se simţi înduioşat. Dar curând se simţi; stingherit. Într-adevăr, dintotdeauna, de prima oară când la nouăsprezece ani ieşise pe stradă cu o femeie pe care-o iubea, se împotrivise cu înverşunare să-şi potrivească pasul după cel al însoţitoarelor sale; i se părea caraghios şi înjositor pentru un bărbat. Merseră aşadar şontâcăind vreo cincizeci de metri, şi era un simbol dureros ca un bărbat să nu mai poată merge drept pentru că femeia care-l iubea şi pe care el o iubea îi luase braţul. În cele din urmă Solange, „înghiţind" un pas, cum face soldatul într-o trupă care defilează, s-a pus în pasul lui. Costals băgă de seamă şi găsi că e bine aşa. Curând, însă, nu se mai mulţumi nici I nu asta. Greutatea aceea la braţul lui i se păru un lanţ. Prin gestul acela cu

care biata fata crezuse să se apropie de el, nu-l făcuse decât să simtă nerăbdarea şi dispreţul de-a fi doi. Profită de o îngrămădeală de maşini când traversau strada, ca să se desprindă de ea cu discreţie. Şi-atunci, redevenit liber, simţi un mare elan f de duioşie faţă de ea.

Solange cina la nişte prieteni, în centru. Trecură prin faţa unor afişe de agenţii de voiaj ce reprezentau femei algeriene (pentru uzul turiştilor francezi), micuţi lustragii (pentru uzul turiştilor englezi), simboluri, toate, ale acestei invenţii diabolice a oamenilor care n-au ca replica, în materie de oboseală, pericole, timp pierdut şi uzura nervoasă, decât războiul: călătoria (cu deosebirea că în timp ce călătoria te costă ochii din cap, la război, cel puţin, eşti plătit). Costals simţi nu atât dorinţa precisă de-a avea râu de mare în tovărăşia Solangei, cât pe aceea de-a face de dragul ei o cheltuială substanţiala care, acum când fata se dăruise, n-ar mai fi avut aerul că vrea să o cumpere (sentiment ce conţinea delicateţe în vulgaritate, cum atât de uşor se întâmplă când e vorba de bani): simţea cum bancnotele îi zvâcnesc în portofel ca nişte pur-sânge ţinuţi în loc de *starting-gate.* Îi spuse: – Tanti, îmi place să cheltui bani cu femeile; face parte din onoarea vieţii mele. Când o să fiu bătrân şi mizerabil, nemaiavând decât o pensie de opt sute de franci pe an pe care mi-o va da Societatea Oamenilor de Litere, ca şi ceea ce se va strânge în urma subscripţiei iniţiate în favoarea mea de ziarul *Le Figaro,* visez ca toţi banii pe care-i voi fi cheltuit pentru persoanele iubite de mine să se adune laolaltă pe undeva, sub o formă tangibilă, în timp ce eu voi pleca mulţumit de ceea ce-am făcut, cu ochii aţintiţi pe grămada asta de aur – a unui aur pe care, fără a voi să te şochez, l-aş numi *aurul şalelor.* Cu alte cuvinte, suport greu gândul de a fi cheltuit atât de puţin când ies cu dumneata în oraş. Am impresia că ies cu o femeie cinstită, senzaţie

penibilă pentru mine. (De când nuanţa asta de impertinenţă faţă de ea? Oare nu de când... O, trişti masculi, până şi voi cei mai vrednici!) Ascultă, am aici asignate, făcute pentru a fi schimbate pe fericire; şi mă pricep la treaba asta, deoarece, n-o ascund, am ştiut să mă slujesc de Creaţiune. Vrei să mă însoţeşti undeva, vreme de două luni? Zic „două luni" pentru că e oarecum timpul cât trebuie să uzezi o dragoste frumoasă, dar ar putea fi şi mai mult, până când unul dintre noi s-ar sătura. („Unul dintre noi" era un eufemism drăguţ. Ştia prea bine că totdeauna el rupea cel dintâi.) Unde vrei. În Persia. Ori în Egipt. Ori în Transilvania. Ori în Pennsylvania. Ori pe muntele Ararat. Nu sunt simple nume, doar un nume să spui, şi pe-aici ţi-e drumul. În viaţă, ca şi în arta mea, pot face totul: greu e să-ţi vină chef de ceva, dar de data asta sunt încredinţat că am chef. Şi-atunci, totul se pune pe roate, pentru că îmi iubesc dorinţele. Din câte-am înţeles, Dumnezeu te-a dăruit cu părinţi care înainte de orice îţi vor fericirea. Li te vei întoarce îmbogăţită cu două luni de fericire: în felul ăsta înhaţ viitorul. Te vei afla atunci în condiţii numai bune ca să te măriţi. Nu mai eşti virgină, cu toate că, printr-una din acele licenţe de limbaj ce le sunt îngăduite marilor scriitori, eu voiesc a continua să te numesc o fată, căci îmi place deosebit de mult tinereţea şi nu mă pot hotărî să întrebuinţez, decât dacă sunt constrâns, cuvântul „femeie", atât de bătrânicios şi de imparţial; nu mai eşti virgină dar, din câte îi cunosc eu pe bărbaţi şi dacă ai un dram de minte, soţul dumitale n-o să-şi dea seama de nimic. Şi-apoi, chiar de şi-ar da, n-o să sufle un cuvinţel: doar nu suntem printre sălbatici, în Franţa! Pe urmă, sau te va face fericita, şi n-o să mă regreţi: e ceea ce îmi îngădui să-ţi urez. Ori o să fii nefericită, şi atunci eu nu mă voi afla prea departe. La nevoie, te vor pune să divorţezi şi ne vom întoarce pe bătrânul Ararat. Călătoria asta poate, după plac, sau să rămână

secretă în ceea ce te priveşte, sau să fie făcută publică. În acest din urmă caz, te va onora pe vecie; dumitale nu-ţi pasă niciodată de gloria dumitale; trebuie ca alţii să se gândească la ea. Dar putem ţine călătoria în mare taină; am făcut vreo zece călătorii de nuntă în viaţa mea: niciodată n-a transpirat nimic. Şi mai curând m-aş lăsa trimis la ocnă, decât să dezvălui taina unei femei pe care am iubit-o. În sfârşit, e vorba de un proiect împotriva căruia niciun argument, fie el moral, social sau de vreun altfel, nu poate ţine nici o singură clipă. Fireşte, totdeauna se vor găsi inşi care să-mi spună: „Domnule, eşti o fiinţă josnică". La care le voi răspunde: „Nu sunt deloc o fiinţă josnica, sunt un spirit al aerului. Bineînţeles, nu ăsta e elementul vostru etc." Ştii, când vrei să-i faci plăcere cuiva, nu trebuie să priveşti prea departe, să te ocupi prea mult de urmări. Când vrei să-i faci plăcere cuiva, e ca atunci când vrei să faci o operă literară frumoasă, trebuie să procedezi cu un soi de nepăsare voită: pentru că gândindu-te prea mult, n-ai mai face-o...

O clipă, se gândi să vadă frumuseţea lumii împreună cu ea, să i-o descopere, să se contopească în ea laolaltă cu frumuseţea asta. Apoi visarea i se destrăma, pluti, apucă pe un alt drum. Pe urmă veni o clipă când îşi dădu seama că, desigur, avea chef să întreprindă o asemenea călătorie, dar de unul singur. Şi era adevărat că locurile frumoase pe unde călătorise – niciunul pe unde să nu fi fost de cel puţin două ori, o dată singur şi altădată împreună cu o persoană iubită – atunci când se gândea la ele astăzi, sau când voia să se slujească de ele ca de un element al artei lui, de fiecare dată când călătorise singur îi veneau în minte cu cea mai mare forţă, încântare şi eficacitate. Căci e o mare lege: nu mai eşti pe deplin unul, atunci când eşti doi. Dacă Dumnezeu a spus: „Nenorocire celui singur!", e fiindcă se temea de omul singur. Şi l-a slăbit prin pereche, ca să-l aibă la bunul lui plac.

Curând însă a respins sirenele singurătăţii: „La urma urmei, aş face asta pentru ea. Să dăruieşti plăcere cuiva care e demn de acest lucru, nu-i treabă de nimic...”

O trase sub un portal. Rătăci puţin pe deasupra feţei ei, căutând locul cel mai bun unde să poposească, se opri asupra uneia dintre pleoape şi rămase acolo la nesfârşit.

În clipa despărţirii, îi zise:

— Ştii, într-o bună zi am să pun în una din cărţile mele o imagine care mi-a venit în legătură cu dinţii dumitale, „precum cei ai unei oi cu capul retezat.”

— Ce groaznic!

— Şi totuşi e adevărat. Aşa că trebuie să-mi spui. Te necăjeşte cumva dacă *mă slujesc* de dumneata în opera mea?

— Nu, dimpotrivă, sunt mulţumită să fiu folositoare operei dumitale.

— Ce cuvânt minunat... De altfel nu eşti prima... În sfârşit, da, minunat cuvânt... în felul ăsta, o să te pot iubi încă şi mai mult decât te iubesc acum.

O învălui într-o privire binevoitoare. Dar Solange avu atunci o expresie în care încetă să mai fie drăguţă. Şi Costals îşi spuse că, de cumva vreodată s-ar lăsa prins până la capăt şi ar lua-o în căsătorie, ar fi din milă. Şi i se făcu teamă de mila lui.

Întors la garsonieră, în timp ce aranja puţin patul, văzu pe cearşaful de deasupra două dâre însângerate. Se gândi că cearşaful va fi dat la spălătorească, în vreme ce cu cincisprezece ani mai înainte l-ar fi păstrat întocmai cum era, ca amintire. I se strânse inima: o dată mai mult se gândi că nu-i dădea destul. Ca pentru a compensa, după ce se culcă, recunoscu locul de pe cearşaf unde se afla sângele domnişoarei Dandillot şi şi-l puse pe inimă. Adormi, simţindu-se parcă proteguit de afecţiunea ce-o avea pentru ea.

În zilele următoare, Costals aşteptă un semn de viaţă de la Andrée: scrisoare, un plic pneumatic, o vizită... Portari, servitoare, toată lumea a fost alertată – oarecum ridicol – ca să-i oprească trecerea. Ah, dacă ar fi putut-o deporta pe insula Câinilor, lângă Constantinopol, ori în vreun loc asemănător! Dar nu se întâmplă nimic. „Poate că şi-a pus capăt zilelor." Gândul ăsta îi dădea o satisfacţie adâncă.

E o manie ce caracterizează pe aproape orice fată să vrea să-şi arate părinţii bărbatului pe care-l iubeşte, chiar dacă zişii părinţi sunt tâmpiţi sadea şi mai mult ca sigur că-l vor îndepărta de ea. Costals a fost invitat să ia prânzul în familia Dandillot.

Ivirea familiei îl făcea totdeauna să aibă trei reflexe. Spaima de Hipogriful ameninţător: „Uite-i că încep!" Sentimentul ridicolului, ridicolul fiind nedespărţit după părerea lui de ideea de familie. Arţag, căci nu putea decât să-i deteste pe părinţi, care reprezentau inamicul posibil. Reflexele acestea l-au făcut ca de data asta să se afle într-o stare de surescitare deosebita, la gândul că risca şi că se înfrunta cu o încercare ce trebuia trecută.

Solange îl ispitise zicându-i: „Ai să vezi, părinţii mei sunt tare simpatici". „Simpatici, dar pentru cine? Îşi spunea Costals. Pentru ea? Nu-mi pasă. Pentru mine? Ce ştie ea?" Se gândea la oamenii aceia care anunţă pe *cartonul* invitaţiilor, ca să te încurajeze, ce anume se poate bea şi mânca la ei în casă: „Ceai. Porto" (Grosolănie a politeţii europene, prin comparaţie cu cea a *sălbaticilor:* chinezi, arabi etc.)

Doamna Dandillot, prin înălţimea ei, te făcea să te gândeşti la un cal, iar prin aspectul exterior, la un jandarm; să spunem, ca să împăcăm şi capra şi varza, că-ţi trezea ideea unui cal de jandarmi.

Era cu un cap mai înaltă decât soţul ei şi decât Costals. Cu spaimă, Costals recunoscu în ea caricatura fiicei ei. Acelaşi nas, dar deformat, aceleaşi buze, dar şterse, aceeaşi privire, dar îngreuiată. Dacă n-ar fi fost cumplit, deoarece era un fapt natural, ar fi fost impresionant. „La cincizeci de ani, metresa mea o să fie oroarea asta. Dar chiar mai devreme, peste cincisprezece ani, o să fie o grăsană. Cerul mă avertizează: n-am niciun minut de pierdut." S-a simţit jignit la gândul că doamna Dandillot era la curent cu legătura lor şi că, poate, într-anumite împrejurări îi impusese Solangei cum să se poarte. Gândul că Solange nu se pricepe să mintă îl covârşea, ca o zi prea apăsătoare.

Pe domnul Dandillot, dimpotrivă, ţinând seamă de nobleţea chipului său, nu l-ai fi luat drept francez. Faţa complet rasă, părul des ca de tânăr, aproape alb: oarecum înfăţişarea aceea de „doctor de treabă", aşa cum apare în reclamele produselor medicale. Zâmbetul lui, încântător, dădea la iveală nişte dinţi strălucitori şi intacţi. Toate trăsăturile, însă, îi erau marcate de suferinţă: omul era condamnat, iar Costals îşi spunea: „Are cincizeci şi cinci de ani şi curând, gata". La masă, domnul Dandillot nu rosti decât câteva cuvinte de politeţe.

Nimic mai revelator decât locuinţa unui individ, s-a spus adesea. Interiorul casei Dandillot denota o absenţă de gust estetic rar întâlnită, orice s-ar spune, în mediul lor şi încă la Paris. Câteva obiecte destul de frumoase stăteau alături de urâţenii de bazar, şi încă pretenţioase; nicio scuză în situaţia lor: totul purta mai curând sentimentul îndestulării. Costals ar fi înţeles dacă un celibatar, dedicat trup şi suflet cauzei mari, s-ar fi complăcut într-o asemenea locuinţă, din indiferenţă şi dispreţ faţă de lucrurile exterioare. Dar o familie „mireană"! Şi fata asta încântătoare! Că Solange nu-şi silise părinţii să aibă un cămin decent, că suporta decorul acela

obscen i se părea un greu capăt de acuzare împotriva ei: cu neputinţă ca în ea să nu existe ceva de proastă calitate, care se simţea bine în proasta calitate a tot ceea ce o înconjura. Şi tot grav i se părea şi faptul că nu ezitase să-i arate toate astea, că nu bănuise cât de prost s-ar fi simţit el, nici ce concluzii ar trage în defavoarea ei.

Doamna Dandillot spuse că fiica ei n-a fost niciodată bolnavă („Începe să-i facă elogiul"), că nu-i plăceau nici giuvaierurile, nici parfumurile, şi cum Costals spunea că nici lui nu-i sunt pe plac, ea se pisici: „Asta înseamnă o asemănare în plus între voi doi". („Ne consideră ca şi logodiţi. Naiba s-o ia...!") Făcu şi elogiul soţului ei, asta, desigur, ca nu cumva Costals să-şi închipuie că se măritase cu un cadavru. De era să-i dai crezare, domnul Dandillot pusese bazele sportului în Franţa. Condusese societăţi sportive, încurajase tineretul, fusese un „om de acţiune". Costals se abţinu să nu-i spună ce-i stătea pe limbă: că acţiunea e ca râia: te scarpini şi gata; că singura acţiune vrednică de acest nume e cea interioară; că orice om de acţiune, când îl înghesui un pic, ajunge să nu mai ştie ce să spună, într-atât acţiunea e de vulnerabilă etc.

Solange, fără o vorbă, îşi ţinea privirea plecată în farfurie. Era stingherită la culme să-l vadă pe Costals laolaltă cu părinţii ei. Iar stinghereala asta îi înăsprise faţa, îi dădea un aer viclean şi răutăcios. Viaţă de familie, iată-ţi binefacerile! Izbuteşti să-i dai acestui înger al blândeţii înfăţişarea unei femei fatale. Cine ar fi văzut-o pe Solange în clipa aceea pentru prima oară, ar fi fost silit să-şi spună: „E o mârţoagă terminată. Păzea!"

Costals şi doamna Dandillot au vorbit despre nimic o oră întreagă. Ca să fie întru totul sigură că e pe placul scriitorului, dar şi ca să nu spună prostii, doamna Dandillot repeta, după o bucată de vreme convenabila, chiar cele spuse de Costals. Dacă în timpul

gustării Costals spusese: „Jurnalismul nu-l împiedică deloc pe un scriitor adevărat să-şi facă opera”, doamna Dandillot, la cafea, proclama cu subînţeles, ca un adevăr de care Costals ar fi trebuit convins: „Ştiţi, poţi foarte bine să faci o operă literară şi să scrii în ziare”. Costals se simţea tot mai caraghios. Ideea că se afla acolo în calitate de logodnic prezumtiv era atât de degradantă! Logodnic! „Ginere”! oricât de dur ar fi fost el, nu izbutea să zdruncine sentimentul acela de umilire.

Se uita la oamenii aceia şi-i dispreţuia pentru că îşi păzeau atât de prost fiica. „Fie din vanitate, fie din imoralitate, fie din vicleşug, fie din inconştienţă, au lăsat-o să iasă cu un bărbat ca mine, şi-mi vine greu să cred că nu ştiu că mă culc cu ea. Îşi închipuie, poate, că o să se lase cu măritiş, dar habar n-au. O fata făcută, după toate aparenţele, să fie o adevărata fată mare, dintr-un aluat cinstit de fată mare, n-au apărat-o împotriva ei înşişi, ticăloşii. Nici tu religie, nici tu tradiţie, nici tu educaţie, nici tu respect de sine, nicio armătură. Rolul meu e să atac, dar societatea trebuie să se apere, ce naiba! Şi când colo, fie că încerc să cuceresc trupuri, fie că încerc să tulbur minţile şi sufletele, veşnic acelaşi lucru: niciun fel de rezistenţa! Treci ca prin brânză, la nesfârşit. Eu îmi fac jocul; ei însă nu-şi fac propriul lor joc.” Din clipa aceea, presupunând că într-o bună zi s-ar lăsa dus pe panta căsătoriei cu Solange, gândul că ar avea nişte socri atât de lipsiţi de ţinută începu să lucreze în el împotriva acestui proiect. Să remarcăm totuşi că dacă Dandillot tatăl şi mama ar fi fost oameni binecrescuţi, care nu şi-ar fi lăsat niciodată fata să iasă cu el, Costals i-ar fi afurisit şi pe ei, şi pe fată, respingând-o brusc cu un: „Nu cunosc nimic mai hidos pe lume decât pudoarea”. Dispreţuindu-i pentru că erau binecrescuţi, dispreţuindu-i pentru că nu erau, din menghina asta nu-i scăpa, iar

Solange dimpreună cu ei. Menghina s-ar fi strâns în ziua când n-ar mai fi iubit-o. Unealta sta gata pregătita.

După prânz, s-a anunţat o „vizita". Doamna Dandillot şi Solange au primit musafirul în salon. Domnul Dandillot îl rugă pe Costals să-l urmeze la el în birou. Costals se gândi: „Dacă îmi spune: «Ţi-o încredinţez pe Solange» (i se puse un nod în gât, de duioşie), am să răspund: «Va fi pentru mine ca o soră mai mică»."

La el în birou, domnul Dandillot se lăsa să cadă într-un fotoliu adânc. Păru mic de tot, ca o muscă ce se zgârceşte înainte de-a muri. Coapsele scheletice i se ghiceau prin pantaloni. Nu vom descrie biroul, deoarece ştiu că cititorii, atunci când parcurg un roman, sar totdeauna descrierile.

— Domnule Costals, spuse, nu sunt ceea ce crezi. Dacă în timpul mesei n-am deschis gura, e fiindcă de treizeci de ani de când iau masa împreună cu doamna Dandillot ne-am spus tot ceea ce aveam să ne spunem. Am pierdut obiceiul să vorbesc, sau l-am deprins pe acela de-a vorbi de unul singur la mine în odaie. Dumitale am preferat să-ţi vorbesc între patru ochi, căci aş voi să-ţi vorbesc serios. Există, totuşi, ceva care mă intrigă oarecum în privinţa dumitale: aş vrea să epuizăm întâi subiectul ăsta, înainte de-a vorbi despre mine. Îţi pot vorbi cu sinceritate absolută?

— Încercaţi şi-o să vedem, zise Costals, simţind cât se poate de limpede, de astă dată, în ceafă, răsuflarea fatală a Hipogrifului.

— Ei hai, hai! zise domnul Dandillot zâmbind şi prefăcându-se că-i vorba de o glumă. Faţă de un bărbat care a scris cartea asta mare (şi arătă o carte de-a lui Costals pusă pe-o masă apropiată) eşti dator o sinceritate absolută. Iată, aşadar: de ce ai asta?

Arăta spre butoniera roşie a lui Costals.

— Nu-mi place să mă singularizez. Dacă aş fi refuzat...

Se pregătea să continue: „... aş fi părut că fac din ţânţar armăsar”, dar se opri scurt, dându-şi seama că e pe cale să facă o gafă.

— Ei şi, ce-ar fi fost dacă ai fi refuzat-o? Aş vrea să-ţi arăt ceva.

Şi tatăl Solangei se ridică, luă dintr-o comodă un teanc de hârtii, îi întinse lui Costals o tăietură din *L'Indépendant de N.*. „datată iulie 1923. Titlu: *„Concetăţeanul nostru Charles Dandillot refuză Legiunea de onoare”.* Sub un „şapou” liric, sau mai curând lirico-prudent, se putea citi scrisoarea adresată de domnul Dandillot nefericitului funcţionar însărcinat cu ploaia decoraţiilor:

Domnule Ministru,

Aflu că voiţi a mă propune pentru Legiunea de onoare.

Mi-am consacrat viaţa tineretului francez, cu discreţie. Nu am făcut-o în vederea unei recompense, pe care trebuie s-o împărţi cu fel de fel de oameni.

Pe de altă parte, am cincizeci şi şapte de ani. Îngăduiţi-mi, Domnule Ministru, să-mi exprim o dorinţă: ca guvernul, pe viitor, să aibă informatori mai calificaţi, când va ü vorba să i se indice oamenii care au făcut ceva pentru ţară.

Primiţi, vă rog, etc...

Costals nu văzu în toate astea decât ciuda unui om care n-a fost decorat la treizeci şi şapte de ani, şi nimic mai mult. „Ca mulţumire exprimată faţă de un om care a avut un gând drăguţ, nu-i prea rău.” Faptul că domnul Dandillot transmisese capodopera lui ziarului *L'Indépendant din N...* i se păru de asemenea semnificativ. Domnul Dandillot ţinu apoi un discurs despre „puritate”. Costals cunoştea bine discursul: şi el îl utiliza atunci când se ivea prilejul.

Părerea lui adevărată despre onoruri era că fac parte dintre acele lucruri pe care Epictet le numeşte „lucruri indiferente". Iar din scrisoarea aceea se vedea limpede că onorurile cântăreau mult în opinia domnului Dandillot.

În timp ce acesta din urmă căuta în mapă, Costals aruncase spre coperta cărţii lui o privire de autor: scriitorii trag cu coada ochiului la numele lor imprimate, aşa cum femeile drăguţe, sau care se cred astfel, se uită în oglinzi. Şi-a văzut că „marea carte" n-avea decât vreo zece pagini tăiate. E drept că poţi foarte bine să-ţi faci o părere despre un autor, după doar zece pagini citite.

După ce isprăvi cu discursul „Puritate", domnul Dandillot zise:

— Oare Solange ţi-a spus că sunt condamnat? Nu e sigur, dar eu aşa cred, că sunt condamnat.

— Domnişoara Dandillot nu mi-a spus nimic asemănător.

— Ar urma să mor peste o lună. Sfârşitul iluziilor!

— Pentru mine, moartea va însemna sfârşitul realităţilor.

— Pentru mine, sfârşitul iluziilor. Am să mor la şaizeci şi unu de ani. Ei bine, pentru un om care de treizeci de ani a trăit după anumite principii de viaţă naturală, care în mod rezonabil trebuiau să-i dăruie viaţă lungă şi tinereţe pe măsură, e un fiasco. Şaizeci şi unu de ani! E vârsta la care moare fitecine. Dar gândeşte-te: de mai bine de treizeci de ani, am dormit cu fereastra deschisă, niciodată n-am băut băuturi alcoolice, n-am fumat. De mai bine de treizeci de ani, mă auzi, niciodată un strop de apă caldă, ci doar călâie, nu mi-a atins faţa şi trupul, chiar şi atunci când nu mă simţeam bine. De mai bine de treizeci de ani, mă scol dimineaţa la ora şase, apoi îmi fac şedinţa de cultură fizică, şi asta complet dezbrăcat. În urmă cu un an tot îmi mai aşezam cortul la munte, şi asta după ce în cursul zilei mersesem patruzeci de kilometri, cu raniţa în spate şi capul descoperit, fie soare, fie ploaie. De altfel, dacă faţa mea e

brăzdată, trupul, în schimb, cu nicio lună în urmă, era cel al unui tânăr. Şi chiar şi acum, să nu-ţi închipui că am pântecele umflat, îi spuse arătând spre stomac: port un brâu de flanelă, el mă umflă aşa; în realitate, am talia foarte subţire. Pe scurt, am dus o viaţă *naturală;* cântăreşti aşa cum se cuvine cuvântul ăsta: *naturală?* Şi toate astea ca să mor la şaizeci şi unu de ani, în pragul bătrâneţii. Când o grămadă de oameni care au dus o viaţă cât se poate de molatecă şi dezordonată trec de şaptezeci-optzeci de ani. Şi atunci îmi zic: n-a meritat, am fost tras pe sfoară.

Costals găsi că, într-adevăr, nu meritase. Îşi amintea de cuvintele Scripturii: „Voi împărtăşi aceeaşi soartă ca nechibzuitul. De ce, aşadar, am fost mai înţelept?" Spuse:

— Important e de ştiut dacă, lipsindu-vă de tutun, de vin etc., sufereaţi din cauza asta.

— Adesea, da. Mai cu seamă de pe urma sculatului la ora şase. Dar voiam să-mi înfrâng lenea. Dacă aş fi luptat să-mi câştig pâinea, la fel şi pâinea copiilor, mi-aş spune acum: n-a fost în zadar. Dar nu, totdeauna am trăit din rente. Iar dacă m-am îndârjit, a fost împotriva voinţei mele, a fost un lux. Iar acum îmi spun: m-am înfrânt pentru nimica toată. Vezi dumneata, domnule Costals, în viaţă nu trebuie să fii curajos, e zadarnic. Eu, însă, eu sunt silit să continui. Trebuie să rezist până la capăt.

Îşi azvârli şuviţa de pe frunte în spate cu o smucitură a capului, gest caracteristic băieţilor tineri sau cailor care mişcă din cap.

— De ce să rezistaţi până la capăt?

— Pot să reneg un ideal de treizeci şi doi de ani? Să-mi impun o asemenea dezminţire? Ştiu pe unii care ar râde din toată inima, vreau să spun: din toată răutatea inimii lor. Le-am lăsat impresia celor ce-au avut de-a face cu mine unui anume fel de om. Am îndatorirea să-i las cu aceeaşi impresie până la capăt, chiar dacă eu

unul m-am înşelat. Uite, privirea îmi este stinsă, inima îmi este stinsa, sufletul îmi este stins. Ca să mă înviorez, ştiu prea bine ce mi-ar trebui: şampanie. Dar cum vrei să cer aşa ceva? Aş da impresia că-mi reneg toată viaţa. Nu, n-am să dezertez.

„Ce strâmbătate de conştiinţă! se gândea Costals. Iată cum ajungi un om-mincinos, crezându-te un «pur».”

— Am să mor, continuă domnul Dandillot, dar dacă fac cea mai mică aluzie la asta, mi se spune că „mă văicăresc”! Dar tăcere!

Se auzi zgomot în camera de alături. Domnul Dandillot spuse:

— Ştii, pereţii au urechi.

Avea expresia unui copil prins cu mâţa în sac. După ce zgomotul înceta, continuă:

— Da, o să mor, dar trebuie să fac haz! Trebuie să mă prefac că nu ştiu că mor, ca ai mei să se poată amuza cu conştiinţa liniştita. Iar când voi fi în agonie, va trebui să spun nişte vorbe care să-mi facă cinste, iar ai mei să le poată repeta la toate rudele. Dar dumneata, dumneata ai să spui ceva capital în clipa agoniei? I

— Nădăjduiesc să-mi păstrez oarecare decenţă şi în momentele de agonie, adică să nu spun nimic capital. Iar dacă aş fi silit cu tot dinadinsul să spun ceva, mi se pare că aş cere I

iertare publicului pentru faptul că n-am exprimat mai bine ceea ce aveam în suflet...

— Dumneata, dumneata eşti o personalitate publică, e altfel. Eu însă credeam că am dreptul să înceteze un pic comedia acum, sunt treizeci de ani de când durează, credeam că am dreptul la trei săptămâni de viaţă sinceră înainte de-a dispărea de pe lumea asta. Când colo, e tocmai pe dos, comedia se înteţeşte, abia a început! Ieri a venit doctorul, trebuia să-mi facă o intervenţie dureroasă. Ardeam de dorinţa să mă vait, numai ca să aud spunându-mi-se să mă „înfrânez”, iar eu să pot exclama: „Să mă înfrânez? Şi de ce, mă

rog? Când nu mai am decât un strop de energie, pentru că am cheltuit-o cu prea multă nesăbuinţă, să fiu nevoit să-mi cheltuiesc ultima picătură de energie numai ca să mă prefac de dragul ochilor voştri frumoşi! Cadavrul meu trebuie oare să meargă în pas de paradă, şi asta cu mare chin, ca voi să fiţi mulţumiţi şi să nu mă dispreţuiţi? Păi dacă-i aşa, dispreţuiţi-mă! Ce importanţă mai are, de vreme ce tot mă duc unde mă duc?" Asta aş fi vrut să le-o strig în obraz. În loc de asta, am făcut pe romanul, omul de bronz – niciun semn de teamă, niciun geamăt. Şi, în vreme ce ei mă admirau (cel puţin aşa presupun), eu eram cel care mă dispreţuiam pentru eroismul ăsta ridicol.

— Prin urmare, zise Costals, vă minţiţi, pe dumneavoastră înşivă, şi asta – lucru cu deosebire grav – de dragul părerii ce şi-ar face-o lumea!

— Ah, părerea lumii! Dacă măcar mi-ar fi fost recunoscătoare pentru lecţia pe care-o dădeam. Dar n-au făcut decât să mă considere un maniac. „Dandillot, care nu mănâncă conserve, pentru că asta nu-i hrană naturală... Scoate-ţi fularul când îl zăreşti pe Dandillot, altminteri o să-ţi facă o scenă: ştii doar că iarna sparge gheaţa ca să se scalde." Nevastă-mea îşi bate joc de mine pe faţă. Solange se preface că-mi ia ideile în serios, dar eu ştiu că face aşa doar ca să fie drăguţă. Fiul meu făcea întotdeauna pe dos decât principiile mele, dinadins, ca să mă sâcâie. Prin urmare, rezultat negativ pe toată linia. Numai că am dat un exemplu care n-a avut valoare de exemplu, dar se prea poate ca exemplul pe care l-am dat să nu fi meritat a fi exemplar. Şi totuşi, poate că lucrurile ar fi stat altfel, dacă asemeni dumitale aş fi avut o operă... Ah, dumneata, dumneata poţi fi liniştit!

Lumea va crede, îşi spuse Costals, că domnul Dandillot a murit de cancer. Dar poate că în realitate va fi murit pentru că nu i s-a dat

ceea ce socotea a i se cuveni. Aşa cum lămpile au nevoie de petrol, tot aşa şi oamenii au nevoie să fie hrăniţi cu o anumită cantitate de admiraţie. Când nu sunt îndeajuns de admiraţi, mor. Singurul mijloc de a aduce împăcare ultimelor zile ale domnului Dandillot ar fi fost să i se măgulească vanitatea. Costals se simţea mişcat şi pentru faptul că vedea cum bătrânul acesta pizmuieşte, atât de naiv şi-atât de nobil, creaţia lui literară, şi pe el, un om de treizeci şi patru de ani. Şi-şi imagina întreaga grozăvie a acelei tragedii, faptul că nu se putuse exprima.

Domnul Dandillot vorbi cu multă prietenie despre „viitorul" lui Costals. „Vei dobândi tot ce vei voi! etc." *Cauda,* însă, a fost următoarea: „Şi totuşi, în ciuda a toate, locul dumitale în opinia publică nu e cel care ar trebui să fie. Nu ştiu dacă îţi dai seama..." „Îl roade amărăciunea, îşi spunea Costals, şi vrea cu orice preţ ca şi eu să am motiv să fiu astfel: s-ar simţi ceva mai mângâiat. Şi totuşi e cât se poate de limpede că îmi vrea binele. Dar cum aşa! nu trebuie să le ceri oamenilor prea mult." Totul i se părea cu atât mai savuros, cu cât era convins că domnul Dandillot nu citise niciodată mai mult de zece pagini de-ale lui.

Scriitorul înnodă firul:

— Nu spuneţi, dragă domnule, că lecţia dumneavoastră e pierdută. Îmi daţi o lecţie chiar acum, care confirmă propriul meu fel de a vedea lucrurile: că e curată nebunie să te constrângi, fără a avea motive temeinice s-o faci.

Deşi aflat pe moarte, domnul Dandillot era încă îndeajuns de viu pentru a se contrazice cu furie, ceea ce e însăşi dovada vieţii. Concluzia lui Costals nu-i plăcu. Proclamă:

— Tot binele din lume nu se naşte decât prin constrângere.

— Nu-i şi părerea mea! ripostă Costals cu aprindere. Iar în sinea lui îşi spuse: „Iată tipul acestor locuri-comune, biet lux prin care biata omenire încearcă să-şi justifice strădaniile”.

— Lasă-mi măcar iluzia, spuse domnul Dandillot. Dacă tot ce-am făcut e zadarnic, să-mi rămână măcar faptul că m-am întrecut pe mine, făcându-le.

Costals îşi dădu atunci seama în cât de mare măsură omul acela era învins. Şi-i era tare milă de el.

I se păru că Seneca scrisese cam ceea ce spusese domnul Dandillot. I-o spuse. Dar când auzi numele lui Seneca, domnul Dandillot se supără.

— A, să nu mai aud vorbindu-mi-se despre farsorii ăştia! Am umplut pe vremuri caiete întregi cu extrase din moralişti: nu mă las, şi până mor am să fac un foc bun cu ele. Oare ale cui sunt cuvintele astea, pe care le-am citit mai deunăzi: „Un bălegar de filosofii”[8]? Ce mai, domnule Costals, dumneata, care eşti om de litere, ştii bine că ai mai multa nevoie de o dactilografă, care să bată un text ca lumea, decât de-o nouă concepţie asupra universului! Şarlatanii! Îmi place viaţa, îmi dăruieşte numai plăcere, şi când colo trebuie să susţin că e bine s-o părăsesc pentru totdeauna! Mi se fac intervenţii cu sonda, iar eu trebuie să spun că durerea pe care-o simt e plăcută! Am cunoscut bătrâni care vorbeau cu seninătate despre sfârşitul lor apropiat, continuau să-şi vadă de afaceri ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, deşi ştiau că moartea lor e foarte apropiată. Ei bine, erau cu toţii nişte inşi mărginiţi, nişte idioţi. Oamenilor inteligenţi le e teamă şi se simt paralizaţi de teama asta. Aşa că, escrocilor de filosofi, la balamuc cu voi, dacă sunteţi de buna credinţă. Iar dacă râdeţi de mine, la moarte cu voi.

---

[8] Panait Istrati.

Da, mă mir că nu s-a găsit până acum niciun împărat ca să-i trimită la moarte pe toţi, toată sămânţa filosofilor, la fel ca pe primii creştini.

„E cam agitat pentru un muribund, gândi Costals. Dar poate că aşa trebuie să se desfăşoare lucrurile." Spuse, ca să spună ceva, acolo:

— Uitaţi că cei mai mulţi dintre ei au pierit prin poruncă regală, instrument al justiţiei imanente.

Domnul Dandillot închise ochii o clipă, cu o expresie de intensă oboseală. „Iată rezultatul mărşăluirilor de patruzeci de kilometri la şaizeci de ani! îşi spuse Costals. Energia se plăteşte, vai. Dar e oprit s-o spui. Să facem pe *zmeii!"* Continuând să stea cu ochii închişi, domnul Dandillot îşi ridica amândouă braţele apoi le lăsă să cadă pe braţele fotoliului, într-un gest de resemnare şi tristeţe.

— Ceea ce-aş vrea e să dorm. Dar doamna Dandillot şi Solange mă trezesc întruna ca să-mi dea doctorii. Doctoriile nu-mi fac niciun bine, în schimb somnul îmi face plăcere; ce-are a face! ele mă lipsesc de somn ca să-mi dea doctorii. Până la sfârşit, trebuie să procedezi făcând ceea ce *se face,* iar nu urmând cerinţele realităţii.

Costals, care crezuse că prânzul acela era o capcană hipografală şi că domnul Dandillot îl poftise să stea de vorbă între patru ochi ca să laude calităţile fiicei lui, era din ce în ce mai surprins să constate că nici nu aducea vorba despre ea, sau mai curând că domnul Dandillot o includea în grupul numit „ai lui" despre care vorbea cu atât de puţină prietenie. Şi-aşa ajunse să-şi spună că numai doamna Dandillot ştia ce se petrece între Solange şi el. Şi ori se complăcea în situaţia aceea, din vanitate, fără a privi mai departe, caz în care cei doi Dandillot ar fi fost nişte oameni destul de stranii. Ori voia să dea un aer de „logodnă" acelei legături ca să salveze aparenţele, dar numai un aer, fără împlinirea ca atare. Sau

îşi vârâse în cap sa ducă treaba până la capăt. Oricum ar fi stat lucrurile, i se părea ca domnul Dandillot era neglijat. Lucru firesc, de vreme ce urma să moară peste puţin timp.

Domnul Dandillot deschise ochii, păru sa arate printr-o mişcare nedesluşită a mâinii (spre cărţi) tot ce se afla în încăpere şi spuse:

— Ce folos de toate astea! Sunt prostii cu care-şi omoară timpul cei în viaţă. Acum văd limpede. Şi toate astea mint. Pendula, care arată altă oră decât e în realitate: s-a oprit. Barometrul, care e stricat. Pânza lui Corot de pe perete, care e un fals. De cărţi, nici nu mai pomenesc. Totul e impostură şi suntem într-atât de obişnuiţi cu atmosfera asta, încât în ziua când descoperim impostura murim, precum cei într-atât de obişnuiţi cu drogul încât mor dacă-i lipseşti de el.

Îşi desprinse dintr-odată bustul de spătar, într-un gest de mare demnitate.

— Îţi mulţumesc pentru două lucruri. Că n-ai încercat să-mi dai iluzii despre starea mea. Şi pentru că n-ai încercat să mă consolezi. Vezi dumneata, singurul gând ce m-ar alina e că mor de moarte naturală, că nu mor pentru o „cauză”...

Costals nu spuse nimic. Domnul Dandillot continuă:

— De altfel, se prea poate să mor de altă moarte decât cea naturală. Am aici ce-mi trebuie ca să grăbesc deznodământul, dacă aş suferi prea tare. (Arătă spre un şifonier.) Două tuburi de veronal. Le dizolv, beau, şi gata.

— Da, dar dacă doza nu-i destul de puternică şi dacă vă veniţi în simţiri, ce mai muştruluială o să vă tragă familia!

— Crezi? zise domnul Dandillot cu un zâmbet subţire, copilăresc. Dar nu, cu veronal, nicio şansă să-mi vin în simţiri.

— De ce nu un glonţ cinstit de revolver? (Costals ricană.) Ca să nu vă compromiteţi familia?

— Da, din cauza Solangei. Şi-apoi cu revolverul, arma se mişcă, eşti în pericol să ratezi.

— N-aveţi decât să vizaţi osul de sub tâmplă. Nu, singurul risc e ca arma să nu pornească. Mă pricep. Nişte porcării armele astea. Mai rele decât tot: falsă securitate. Când vrei să ucizi pe cineva, îţi trebuie un cuţit cinstit. Încă n-a fost găsit altceva mai bun.

— Dar cum nu mă pot ucide cu un cuţit, rămân la veronal. Crezi cumva că-i laşitate să te omori?

— Cei care numesc asta laşitate sunt cei care sunt prea laşi ca s-o facă.

— Întocmai asta e şi părerea mea.

Se lăsă o tăcere, ca şi cum fiecare dintre ei avea senzaţia de-a fi epuizat un subiect. Apoi domnul Dandillot continuă:

— Mi-am petrecut patruzeci de ani făcând lucruri care mă costau, fără ca nimeni să mă silească. În tinereţe, m-am ofilit tocind codurile de legi, căci n-aveam memorie deloc, în vreme ce toată lumea din jurul meu, familia şi cu mine ştiam că nu voi fi avocat decât de ochii lumii, un an sau doi. M-am căsătorit fără iubire, nici din interes, şi fără să ţin la viaţa de familie. Am avut copii fiindcă aşa voia nevastă-mea: pot să ţi-o spun deschis, Solange n-a fost binevenită. Am locuit la Paris, în vreme ce mie îmi plăcea natura şi singurătatea, dar „trebuia". Am continuat să fac cură de ape, multă vreme după ce am verificat, an de an, că n-aveau niciun efect asupra mea. Am făcut toate astea fără niciun motiv, doar fiindcă aşa se proceda în jurul meu, ori fiindcă mi se recomanda să fac aşa. Iar acum o să mor, fără să ştiu de ce-am dus o viaţă ce-mi displăcea, în vreme ce, la un moment dat, nimic nu m-ar fi împiedicat să-mi rânduiesc o viaţă ce mi-ar fi fost pe plac. Nu-i ciudat?

— Deloc. Omul se lasă înregimentat: asta-i regula. Omul trăieşte la întâmplare: asta-i regula.

Deodată, se deschise uşa. Doamna Dandillot se ivi şi i se adresa soţului ei:

— Am venit să văd dacă n-aveţi nevoie de nimic.

— Nu, mulţumim.

— Nu vrei să deschid fereastra mai mult? Pentru tine o spun!...

— Nu, zgomotul mă oboseşte.

— Văd că ţi s-a golit sticla cu apă de colonie. Am să trimit să-ţi cumpere alta.

— Nu, apa de colonie e prea rece...

— Unde s-a mai pomenit apă de colonie încălzită! Gata, vă las.

O vreme, Costals şi domnul Dandillot rămaseră tăcuţi. Fără nicio îndoială că, din spatele uşii, doamna Dandillot auzise totul sau o parte din ultimele lor replici.

Cu glas şi mai scăzut, domnul Dandillot zise:

— Ah! ce mult mi-ar plăcea să mă internez într-o clinică! Înainte de-a muri, să mai văd şi alt decor, feţe noi, altele decât cele pe care le văd de treizeci de ani. Dar e un vis: până şi asta îmi este interzis. Ştii care e singura ocupaţie pe care o mai suport în starea în care mă aflu? Să-mi ard corespondenţa. Cincizeci şi cinci de ani de corespondenţă. Dacă am aduna ceasurile petrecute scriind scrisori, ca şi pe cele dedicate altor treburi la fel de inutile, s-ar vedea că am pierdut ani de zile. Dumitale care eşti tânăr, am să-ţi dau un singur sfat: nu răspunde la scrisori, sau răspunde foarte puţin. Nu numai că nu se va întâmpla nimic dăunător, dar oamenii nu te vor judeca cu asprime: e de ajuns să-i obişnuieşti aşa. Eu, distrugându-mi corespondenţa, zic nu vieţii mele aşa cum a fost ea. Şi-mi face plăcere. Şi tot plăcut e şi gândul că o voi lipsi pe doamna Dandillot

de plăcerea pe care ar fi avut-o scotocindu-mi prin lucruri. E nostim că-ţi vorbesc aşa, dumitale, un necunoscut.

Felul acesta de a-şi încredinţa secretul în necunoscut, Costals îl recunoştea: nu o dată procedase şi el tot aşa faţă de Solange. Fără să ştie, domnul Dandillot îi reda încrederea misterioasă pe care el o avusese în fată, iar asta îl punea pe gânduri.

— Soţia mea, continuă domnul Dandillot, soţia mea reprezintă, în materie de religie, pe francezul mijlociu: nu e practicantă, nu se confesează şi nu se împărtăşeşte, dar se duce duminica la slujbă. Solange susţine că e necredincioasă, dar se duce la slujbă cu mămică-sa şi s-ar supăra dacă nu s-ar duce. Dar Solange nu ştie încă nimic din viaţa... o cunoşti: e încă un boboc. Eu, însă, totdeauna am fost păgân. Nu poţi să iubeşti natura aşa cum o iubesc eu, şi în acelaşi timp pe Iisus Cristos. De altfel, avem o dovadă infailibilă că creştinismul era inferior marilor filosofii păgâne: a triumfat. Se ştie cum sunt lucrurile şi oamenii care triumfă (ric*tus de amărăciune). Nu*că n-aş admira învăţătură lui Cristos. O religie, oricare ar fi ea, se va salva totdeauna de ridicol prin caritate. Dar sfântul Pavel a stricat totul. Unul din punctele cele mai categorice ale moralei mele era aşadar: să nu văd preot la căpătâiul meu în clipa morţii. E de la sine înţeles că aşa şi am de gând să fac. Numai că în răsturnarea ce s-a săvârşit în mine în timpul din urmă, mărturisesc că „gestul" ăsta e mai puţin plin de înţelesuri ca pe vremuri. Dar dumneata, domnule Costals, pot să te întreb cum stai cu credinţa?

— Sunt creştin vechi, creştin vechi *de sangre azul*[9]. Dar bineînţeles că nu cred şi nu sunt *practicant.*

---

9 De sânge albastru (spaniolă) (n.t.).

— Ah, ce mulţumit sunt! N-aş putea să-i strâng mâna cu toată sinceritatea unui om despre care aş şti că e credincios, oricare i-ar fi religia. Dă-mi mâna, vrei? (Îi luă mâna şi-o strânse cu putere.)

Dar ia să vedem, în ciuda acestui lucru, ai ţine să ai o înmormântare religioasa?

— Mi-aş dori ca leşul să-mi fie dus, de pe patul de moarte, direct la groapa comună. Şi îngropat nu prea adânc, aşa încât câinii să-l poată dezgropa şi mânca.

— Perfect. Dar preot? Ai fi de acord să vezi un preot dac-ai fi pe moarte?

— Depinde. Dacă aş muri înconjurat de familie, cred că da. Din două motive. Ca să le aduc mulţumire pe nimica toată celor din jur, care-ar ţine la acest lucru din răsputeri. Şi ca să fiu lăsat naibii în pace. Trebuie să fie cumplit ca în ceasul acela, când nu jinduieşti decât după linişte, oamenii să te chinuie şi să te hăituie. Vreţi să ştiţi care e părerea mea pe de-a-ntregul în legătură cu prezenţa religiei în clipa de pe urmă? N-are nicio importanţă, şi ar însemna să-i atribuim importanţă pe nemeritate, dacă ne-am opune. Dar dacă aş muri departe de familie – ceea ce îmi doresc din toată inima – şi nimeni nu mi-ar pomeni de preot, n-aş chema nici eu preotul.

— Fără îndoiala că ai dreptate. „N-are nicio importanţă": ăsta-i cuvântul cheie. Uite, camera asta e foarte ordonată: totul e clasat, etichetat, uşor de găsit. Ei bine, dacă aş fi fost dezordonat, ce importanţă ar fi avut acum? Alt exemplu. Totdeauna am cumpărat lucruri de cea mai bună calitate, din principiu. Dar un costum de o mie cinci sute de franci sau un costum de şapte sute se uzează jos, la capătul cracului, pentru că se freacă de toc, după acelaşi număr de luni. Aşa că totdeauna trebuie să-l schimbi după acelaşi număr

de luni. Cu alte cuvinte, n-are nicio importanţa dacă o haină e bună sau rea. Aşa cum nu are importanţă dacă un om e bun sau râu.

Domnul Dandillot îşi duse încheietura mâinii drepte în dreptul ochilor ca pentru a se feri de lumină, care-l obosea, deşi obloanele erau aproape închise, iar mâna lui minunată atârnă de-a lungul obrazului. Stând astfel, spuse:

— Am adorat soarele. Am crezut că vindecă totul. Am crezut că orice ai avea – congestie pulmonară, ulcer, ori un picior rupt – era de-ajuns să stai întins la soare ca să te vindeci. Da, am crezut asta, am crezut-o din adâncul fiinţei mele: adevărat fetişism. Şi am spus-o la sute de tineri. Iar acum, dacă e doar un pic senin, şi-mi face râu, nu mai pot să suport. Dacă aş ieşi afară m-aş aşeza la umbră. (Şi unde mai pui că, poate, cât o să mai trăiesc, n-am să mai văd cerul înnourat!) Există, aşadar, un adevăr pentru cei vii şi un adevăr pentru muribunzi? Eram încântat de frumuseţea lumii şi a făpturilor ei şi toate astea, o spun sincer, cât se poate de dezinteresat, căci n-am fost afemeiat. Iar acum tot ce trăieşte e o jignire pentru mine şi sunt gata să urăsc tot. Nu mai citesc niciun ziar. Puţin îmi pasă de toate, de vreme ce nu voi mai fi! Soţia mea vrea să mă ducă la Bois cu trăsura. Nici nu mă gândesc. Nu mai vreau să văd frumuseţea lumii, de vreme ce în curând n-am să mă mai bucur de ea. Mi-ar face râu, şi nu vreau să-mi facă.

— E curios cum aveţi, faţă de lumină, o reacţie exact contrară celei avută de Goethe pe patul de moarte.

— Iar cu oamenii dumitale mari! spuse domnul Dandillot pierzându-şi răbdarea. Ce-mi pasă mie de Goethe! N-are decât să moară cum i-o plăcea: nimeni nu mai are puterea să-mi fie exemplu. Tot Goethe s-a apucat să înveţe ştiinţele naturii la şaptezeci şi cinci de ani, iar lumea găseşte că e ceva admirabil. Eu

însă sunt de părerea lui Montaigne: „Prostesc lucru ca un bătrân să înveţe abacul!”

Costals a fost oarecum şocat. Din *bon ton,* se autosugestionase că Goethe a fost unul dintre farurile gândirii omeneşti, cu toate că în sinea lui îl găsea scandalos de măscărici.

În clipa aceea, intră Solange: doamna care fusese în vizită plecase. Iar Costals cunoscu această senzaţie curioasă, ca o persoană pe care-o iubea adânc să-l deranjeze.

Cum domnul Dandillot nu făcea nimic pentru a-şi îndepărta fata, Costals s-a văzut nevoit să-şi ia rămas bun după câteva clipe. În vestibul, o întâlni pe doamna Dandillot.

— Nu înţeleg ce are soţul meu. Se vaită când se dă jos din pat. Se vaită când îşi pune pantalonii. De-ai zice că face aşa dinadins. Şi e un om care toată viaţa lui a dovedit multă tărie de caracter.

— Nu înţelegeţi ce are? E pe moarte, Doamnă.

— Mai întâi, slavă Domnului, nu-i sigur deloc. Şi, pe urmă, admiţând chiar că se crede ameninţat, oare nu tocmai ăsta e momentul să dea dovadă de fermitate? Când să fii astfel, dacă nu în clipa încercării? Când colo, ştiţi ce i-a spus ieri doctorului: „Doctore, nu vreau să mă doară! – Dar e nimica toată... – Da, da, las că vă ştiu eu pe voi, doctorii, cum vorbiţi. Mă auzi? nu vreau să mă doară. Alţii n-au decât să-şi accepte suferinţa, dacă le place. Eu unul refuz s-o fac.” E penibil pentru cei care-l iubesc să-l audă vorbind aşa, de faţă cu lumea.

Costals bălmăji ceva, acolo, şi plecă. „Prin urmare, se gândi ei, mă ia între patru ochi ca să-mi spună ce are pe suflet, şi când colo, minte! O să moară peste o lună, şi el minte! Ce ţi-e şi cu oamenii ăştia! Uite aşa sunt toţi!”

ANDRÉE HACQUEBAUT
Cabourg
lui
PIERRE COSTALS
Paris

30 iunie 1927

Eşti liber să citeşti sau nu. Scrisoarea asta, care va fi şi ultima, n-are decât un singur scop, să-ţi spună că ŞTIU.

Zdrobita după întâlnirea cu dumneata, cu o temperatură de 39 de grade – febră de supărare, nimic altceva[10] – pe punctul de a cădea la pat sau de-a înnebuni, a trebuit să schimb aerul imediat, aşa că am venit la Cabourg, la o prietenă. La Cazinou, am făcut cunoştinţa cu un întreg grup de femei de litere şi de poetese, printre care şi baroana Flechier.

— Costals? Nu numai că în viaţa lui n-a ţinut o femeie în braţe, dar nici n-a dorit vreuna! Mi-a mărturisit-o chiar el[11].

---

[10] Curată invenţie. N-a avut febră ci, din cauză că şi-a făcut „sânge rău", un furuncul în coapsă.

[11] Pentru înţelegerea acestui pasaj şi a ceea ce urmează, trebuie să amintim de o întâmplare hazlie din viaţa lui Costals, relatată de el într-una din scrisorile trimise prietenului său Pailhès *(Fetele).* Pentru a scăpa de asiduităţile unei scorpii bătrâne, „de cincizeci de ani şi mai bine", baroana Fléchier, care i se oferă fără strop de pudoare, neştiind cum s-o refuze fără a o jigni prea tare, lui Costals îi vine ideea să-i spună că, „din nefericire femeile nu-l ispitesc", ba chiar, prada unui acces de bună dispoziţie, merge până acolo încât îi jură că în viaţa lui n-a ţinut în braţe nici o femeie!... Şi cum „Îşi menţine legăturile într-un secret absolut", minciuna lui e crezută de baroană. Tot acest „secret" al legăturilor sale explica şi faptul că Andrée, la rândul ei, cel puţin *pentru câteva zile, s-a putut înşela.*

Pe urmă a început să vorbească despre Proust. Aşa că m-am pus şi eu pe citit Proust, care-mi era complet necunoscut. Ce revelaţie! Mi s-a luat ceaţa de pe ochi. Totul sare în ochi. DOMNUL DE CHARLUS EŞTI DUMNEATA!...

Totul! Totul corespunde! Îţi place forţa – ca şi lui. Îţi place să mărşăluieşti mult – ca şi lui. Nu porţi inele – ca şi el. Toate indiciile converg, totul e împotriva dumitale. Mai deunăzi, la atelierul dumitale, aveai cămaşa răscroită la gât, *a la* Danton. Iar într-altă zi mi-ai atras atenţia că porţi pantofi solizi, englezeşti, cu bombeurile rotunde, cum nimeni nu are la Paris. Pretextai picioarele dumitale sensibile! În realitate, imitarea bărbăţiei, alibiul.

Şi contrazicerile dumitale în purtarea faţă de mine! Întocmai „incoerenţa" domnului de Charlus. Şi alternanţele de bună şi proastă dispoziţie! „Până şi alternanţele de bună şi proastă dispoziţie din relaţiile lui cu mine", scrie Proust despre Charlus.

La dumneata acasă, pe bulevardul Marceau, mi-ai spus: „Vezi ce încredere am în dumneata. Îţi vorbesc ca unui bărbat." Auzi vorbă!

Şi acest „rafinament al sentimentelor, rareori vizibil la bărbaţi". Ţi se poate nega totul, dar nu rafinamentul sentimentelor.

Mi-ai spus într-una din zile că tinerii sunt proşti. Charlus spune la fel!

„... Admirăm pe faţa acestui bărbat (Charlus) o delicateţe ce ne impresionează, o anume graţie, o anume naturaleţe în amabilitate..." Şi eu care spuneam tuturor despre dumneata: „Este atât de drăguţ, atât de firesc în purtări!" Ce proastă puteam sa fiu! E ceva înspăimântător să cobori în infernul asta. Întreaga mea viziune asupra lumii s-a schimbat.

Şi cele ce spui despre personajul dumitale, Christine, din *Fragilitate:* „M-am transformat în Christine". Mărturisirile astea pe jumătate, semnalate şi de Proust! Aminteai despre cele spuse de

Flaubert: „Doamna Bovary sunt eu”. Dar Flaubert cu siguranţa că era poponar, aşa cum dovedeşte celibatul lui, faptul că în toată viaţa lui n-a existat decât o femeie, şi mai cu seamă fraza din *Salammbô* despre anumite trupe cartagineze unde „prieteniile” îi făceau curajoşi pe bărbaţi, pe cât se pare. (Dacă-i pe-aşa, prefer trupele care o iau la picior!)

Şi-apoi, faptul că nu eşti gelos deloc, despre care mi-ai vorbit de mai multe ori, numindu-l „un bun simţ aproape sublim”. Ăsta nu e atribut de bărbat. Gelozia e o trăsătură esenţială a masculului.

Acum înţeleg de ce îţi păream atât de puţin dezirabilă! Şi eu care mă chinuiam, mă tot uitam în oglindă! De ce nu aveai nevoie de mine. La naiba, pentru că femeia era în dumneata.

Dumneata, Costals, posedat, iar nu posedând! Dominat, iar nu dominator! Căutând în dragoste aceeaşi umilire pe care-o căutăm şi noi, femeile! Îmi faci silă. Îmi mânjeşti faţa lumii, după ce mi-ai însorit-o.

Cum nu mă pricep deloc la acest dezmăţ, iar doamnele de la cazinou nu se pricepeau nici ele, dacă e să mă iau după întrebările pe care şi le puneau una alteia, mi-am învins greaţa şi am consultat dicţionarul medical al prietenei mele din Cabourg (cel al lui Labarthe). Am văzut că cei din confreria asta blestemată „se fardează”. Şi caut, caut să-mi dau seama din amintiri, dacă faţa aceea proaspătă pe care o ai... Şi gândul că te-ai putea plimba pe marile bulevarde ţinând în mână „o batistă, o floare, sau vreun lucru de mână”, cum spune Labarthe... Şi unde mai pui că legasem Fragilit*ate în maro*chin verde, ca să aflu acum că verdele e culoarea favorită, semnalul de raliere al acestor făpturi infame! O, nu! Prea e hidos! Mă sufoc, mor.

Am închis dicţionarul şi n-o să mă documentez mai mult. Chiar dacă descrierea în cauză e puţin cam fantezistă, îmi este de-ajuns.

Şi n-ai decât să spui că femeile trăiesc alături de realitate, că nimic nu le e mai pe plac decât să-şi vâre capul sub aripă ele. Orice-ai vrea, dar pentru mine e foarte simplu: există pe lume anumite lucruri oribile pe care nu vreau să le cunosc. Demnitatea mea de femeie şi, eventual, de soţie şi de mamă, mi-o interzice; aş rămâne mânjită pe vecie. Lumea n-are decât să fie ceea ce pofteşte, eu una am dreptul să nu ştiu ceea ce n-am chef să ştiu.

Au trecut cinci ani de când mă împiedici să mă mărit. Mi-am pierdut tinereţea din cauza dumitale. Şi viaţa întreagă, deoarece în viaţa unei femei numai tinereţea contează. Şi pentru cine am pierdut-o? Pentru nefericitul care eşti! Îţi închipui cât de mare poate fi tragedia unei femei care a crezut că una din fiinţele de pe lumea asta e însuşi întruchiparea bărbăţiei şi care într-o bună zi are revelaţia asta? N-ai nici măcar meritul originalităţii, căci sunt o mulţime, o mulţime dintr-ăştia, iar dumneata nu eşti decât un biet snob al decadentismului şi al putreziciunii, un simplu imitator al celor de teapa lui Gide şi al lui Proust, nerozii ăştia intoxicaţi de celebritate, de sterilitate, de estetism, în loc să-şi facă cinstit meseria de bărbaţi, să fie bărbaţi utili celorlalţi, patriei etc. Şi nu numai că am iubit aşa ceva, dar i-am iubit şi opera! Dar, de vreme ce toată atitudinea dumitale faţă de mine şi faţă de societate e nesinceră, la rândul ei opera dumitale trebuie să fie tot astfel. Nu mai pot crede niciun cuvânt din tot ce-ai scris. Opera dumitale nu-i decât retorică, un monument de literatură proastă. Iar dacă mai ai un atom de onestitate, rupe-ţi pana. Nu-ţi rămâne decât să te ascunzi într-o vizuină şi să taci, însoţit de rânjetul bărbaţilor normali şi-al femeilor sănătoase.

Mi-am dăruit dragostea altuia decât cel care *eşti.* Nu ai dreptul la ea, căci nu accepţi o dragoste de care tu eşti nedemn, nu ai dreptul să cultivi prietenia unei fete pure şi caste, când pe de altă

parte... Scrisorile mele au fost adresate unei aparenţe, înapoiază-mi-le, o pretind: au încăput în mâinile dumitale din eroare. Şi mă ruşinez de ele. Ceea ce am iubit e bărbatul din opera dumitale, bărbatul minciunii dumitale. Am impresia că m-am dăruit în cursul nopţii cuiva pe care credeam că-l cunosc, iar la ivirea zorilor îmi dau seama că am mângâiat nu ştiu ce fiinţă, o fiinţă doar pe jumătate, un hermafrodit hidos. Ştii că într-o împrejurare ca asta, într-o oroare ca asta, poţi fi împinsă până la sinucidere? Ştii asta?

Dar, în toată tragedia mea, am o mângâiere. De ce-am scăpat! Când mă gândesc, când mă gândesc că aş fi putut fi atinsă de dumneata! În timp ce eu n-aş vrea să-mi atingi nici măcar mâna, fie chiar şi dac-ai avea mânuşi! Da, de ce-am scăpat!

Te dispreţuiesc.

Miercuri

Nu vreau să mă socoţi o păcălita, dar nicio femeie rea. Vreau să citeşti ce am scris ieri, dar nu vreau să rămâi cu impresia asta.

Îţi scriu cu nespusa tristeţe. Dar nu mai sunt trista pentru mine azi, ci pentru dumneata: da! cum s-au schimbat timpurile! M-ai plâns destul, acum a venit rândul meu să te plâng. M-ai iubit, ca pe o soră, să spunem: eu cred că pot fi în stare să te iubesc, astăzi, cu aceeaşi compătimire şi îndurare ca şi o mamă, iar asta îmi îngăduie să fiu senină.

Da, cât de trist e să fii un monstru. Ţi se strânge inima. Te implor să ieşi din toate astea dacă mai e timp. Eşti nefericit, şi fără îndoiala tocmai pentru că erai nefericit, te-ai refugiat în rafinamentele viciului. Iar acum eşti de doua ori nefericit; dar poate că nu eşti şi vinovat. Îndură-te şi în numele a tot ce e mai sfânt pe lume, în numele amintirilor noastre (căci, în fine, m-ai

iubit; atât doar ca, nu-i aşa, nu puteai merge până la capăt, lucru uşor de înţeles), părăseşte viaţa în care te afli. Dacă scrisorile mele ţi-au fost vreodată pe plac, te-au susţinut, te-au pus pe gânduri, ţine seama de scrisoarea de faţă, care e o implorare supremă. Nu te lăsa dus în Abis. Întoarce-te la omenirea cea adevărată. Redevin-o *un bărbat.*

De n-ar fi decât din pricina talentului dumitale de scriitor. Când te gândeşti că *niciodată n-ai ţinut în braţe o femeie!* Cum de nu simţi că eşti o fiinţă incompletă, că din cauza asta întreaga dumitale părere despre lume e viciată, iar arta dumitale tot pe-atât de diminuată?

Când eşti bolnav, te îngrijeşti. Totul e să vrei să te vindeci. Ai voinţa asta.

Chiar azi dimineaţă i-am vorbit unuia dintre doctorii de aici. Şi mi-a spus că există tratamente, şi fizice şi morale, pentru cei asemănători domnilor de Charlus. Îţi trimit alăturat numele câtorva psihiatri din Paris, care au urmat, din câte se spune, tratamente asemănătoare. Dă-te pe mâna unuia dintre ei. Dar mai întâi de toate spune-ţi, uneori chiar *cu glas tare, după ce-ai inspirat aer adânc în piept:* „Vreau să devin bărbat".

Cum aceste din urmă evenimente m-au zdrobit, m-am îndreptat către credinţă. Căci Dumnezeu *nu înşală.* Ştii că pierdusem aproape în întregime obiceiul practicii religioase. De cinci zile am început iar să mă duc la biserică în fiecare zi. Nu mai spun, ca pe vremuri: „Doamne, fă în aşa fel încât să fiu fericită!" Căci acum mă rog pentru dumneata. Şi mă voi ruga până ce vei fi *mântuit.* Adio. Te iert. Crede în mila mea nemărginită.

A.H.

PIERRE COSTALS
Paris
lui
ARMAND PATIHES
Toulouse

2 iulie 1927

Dragă prietene,

Epigraful acestei scrisori: cuvântul Scripturii: „Dragostea unei femei e mai de temut decât ura unui bărbat”.

Obiectul acestei scrisori: Mânia bărbaţilor se manifestă prin violenţa. Mânia femeilor se manifestă prin prostie. Acest al doilea punct îl vom demonstra.

Îţi trimit, „recomandat” în regula, un document pe care îl socot remarcabil. Mi-l vei înapoia peste zece zile, când voi avea plăcerea să te văd, la Toulouse.

O femeie respinsa, pentru că nu place, ascultă cu încântare de la o bătrână şi nebună femeie de litere o afirmaţie extravagantă despre „cel care i-a adus jignire”. Afirmaţia asta îi dă dreptate, convingând-o că nu din cauza fizicului ei a fost respinsă, şi o răzbună, prezentându-i-l pe acela care i-a adus jignire într-o lumină „infamă”. I se atrage atenţia asupra portretului unui anume ins, care nu seamănă întru nimic cu cel care i-a adus jignire, decât, dacă vrei, prin aceea că atât unul, cât şi celălalt au doi ochi, un nas etc., şi chiar faptul că amândoi au părul de aceeaşi culoare. Orbita de patimă, femeia recunoaşte în portretul acesta pe cel care i-a

adus jignire; dacă s-ar afla în faţa judecătorului, ar jura că e vorba de el. Dar nu-i de ajuns să dispreţuieşti; ai inspirat mila, la rândul tău, trebuie să compătimeşti: îţi transformi dispreţul în milă. În fine, pentru că în ciuda a tot şi toate continua să iubească, iar lumea reală, după ce a dezamăgit-o, a azvârlit-o pe versantul umbrelor, femeia în cauză începe să se roage pentru cel care i-a adus jignire, ceea ce-i îngăduie să-şi încoroneze triumful, atribuindu-şi mărinimie sufletească şi poate chiar putinţa de a continua relaţiile proprii, prin mijlocirea unor scrisori bisăptămânale de douăsprezece pagini, în care va continua să-i vorbească despre el, sub acoperirea Atoatelui. Deoarece, sub tăbliţele atârnate pe cuştile din grădinile zoologice, masculii sunt desemnaţi printr-o săgeată, ceea ce va să însemne că le străpunge inima vizitatoarelor, în timp ce femelele sunt desemnate printr-o cruce, ceea ce va să însemne că se refugiază întru Crucifix.

Cazul Andréei e în mod special remarcabil, deoarece Andrée e o femeie deosebit de inteligentă; în fine, cineva.

Ştii ce cred eu despre automatismul reacţiilor la femei. Toate reacţiile ce se găsesc aici au fost de mult clasate şi descrise. Reacţia prin care o femeie refuzată îl învinuieşte pe cel care i-a adus jignire că e aidoma domnului de Charlus e reacţia 174. Reacţia prin care o femeie nefericita vrea să-l convingă pe bărbatul pe care-l iubeşte că e nefericită, e reacţia 227 *bis.* Reacţia prin care o femeie disperata spune că e bolnavă, pentru a încerca o ultimă oară să stârnească la prietenul ei binecunoscuta „mila pentru femei” respinsă şi în acelaşi timp chemata, e reacţia 214: până acum, trebuie să recunoaştem, în cazul Andréei e doar schiţată. În sfârşit, trebuie să recunoaştem de asemenea că una din reacţiile cele mai tipice, reacţia 175, prin care o femeie respinsă îl învinuieşte pe cel care i-a adus jignire de neputinţa sexuală, încă nu s-a manifestat aici. În

ciuda acestei lacune, exista în curba grafica a Andréei ceva atât de clasic şi de pur, într-un cuvânt: atât de desăvârşit – desăvârşit în vulgaritate – încât şi mintea ţi se simte răsplătită la fel de desăvârşit şi de delicios pe cât poate fi o senzaţie: e soiul de mulţumire pe care trebuie s-o încerce astronomii când contemplă mişcarea astrelor. La fel mă văd şi în postura chimistului care, după ce a pus două corpuri într-o eprubetă, urmăreşte transformările succesive ale combinaţiei; ştie ce va rezulta, câtă vreme profanul nu ştie, şi pentru el totul e plin de neprevăzut; şi în sfârşit vede cum corpurile iau întocmai forma, culoarea şi densitatea pe care trebuiau să o capete după natura lor. Dar ceea ce e mai frumos decât orice, e că reacţia Andréei, care e clasică, e în acelaşi timp şi absurdă. Există în ea ceva descumpănitor şi totodată aşteptat. *Şi tocmai prin asta e însăşi natura.* Andrée nu se teme să scrie că faptul de a mă fi recunoscut în domnul de Charlus i-a „transformat viziunea asupra universului". Îndrăznesc să spun că propria mea viziune, presupunând că aş avea vreuna, ar fi transformată din mai puţin lucru. Pentru a rămâne în acelaşi ton, şi fiindcă însuşi universul e pus în cauză, aş spune că scrisoarea din Cabourg mă face să cred că există *cu-adevărat* o economie în univers, lucru de care până astăzi, în ciuda preoţilor şi în ciuda lui Voltaire, aveam mai curând motive să mă-ndoiesc.

Poate că, de asemenea, toate astea ar pretinde câteva consideraţii despre absenţa psihologiei la femei, absenţă care totdeauna m-a izbit. Cele mai multe dintre ele trăiesc alături de realitate. Dacă am relua încetul cu încetul întreaga atitudine a Andréei, am vedea cum se păcăleşte singură de fiecare dată, cu o regularitate pe cât de izbitoare pe atât de uluitoare: crede că e drăguţă, crede că eu o iubesc, crede că nu am copil, crede că sunt domnul Charlus, crede că sunt nefericit etc. Parc-ar fi un rămăşag.

Şi Andrée, încă o dată, e o fată deşteaptă, aproape excepţionala. Poate că îmi vei spune: „Nu femeia în general e lipsită de psihologie, ci femeia îndrăgostită”. Da, numai că toate sunt îndrăgostite!

Înşelându-se asupra a ceea ce este şi asupra a ceea ce bărbatul gândeşte, femeia se înşală asupra felului în care trebuie să-l cucerească. O femeie te scoate din sărite pentru că intră la tine în camera în timp ce tu lucrezi, ori făcându-ţi mici cadouri, ori te bruftuluieşte prea des, ori aducându-ţi în casă prietenii ei, care nu sunt şi ai tăi. Eşti în relaţii destul de bune cu ea ca să-i spui totul cu sinceritate. Ei bine! după ce o scurta perioada încetează, pe urmă o ia iar de la capăt. O femeie te încântă prin absenţa de cochetărie. I-o tot spui întruna, pe toate tonurile, le faci cu ou şi cu oţet în faţa ei pe femeile cu ifose. Ei bine, după un timp mai mult sau mai puţin îndelungat, începe şi ea să devină cocheta, se deda la tot felul de şiretlicuri. Toate femeile îşi uzează creditul de care se bucura pe lângă tine prin cererile lor necurmate de bani, aşa că vine ziua când otrăvesc de la rădăcină izvorul plăcerii pe care ţi-o dăruiesc; rupi. Pe când dacă n-ar fi cerut nimic, ar fi avut totul, într-atât ai fi fost de impresionat. Dar nu, e ceva mai presus de puterile lor: de-ai zice ca ceva anume le sileşte să fie lipsite de tact.

După cum femeia se înşală în purtările ei faţa de soţ, tot la fel se înşală şi faţă de copil (băiat sau faţă; dar mult mai des faţă de băiat, bineînţeles). Mereu ni se împoaie capul cu „presimţirile” dragostei materne! Minciună sadea. Mama nu ştie nici ce se află în sufletul copilului ei, nici ceea ce trebuie să facă pentru binele lui. Aş putea scrie o carte întreagă pe tema asta, alcătuită numai şi numai din „mici întâmplări adevărate” – dintre care foarte puţine mi-au fost furnizate de mama mea, căci exista excepţii în toate cele. Toţi bărbaţii care îndrăznesc să privească viaţa în faţă, fie ei moralişti,

doctori, educatori (ecleziastici sau laici), psihiatri, vă vor spune acelaşi lucru. Dar vă vor spune-o în particular. Niciodată de faţă cu o femeie, nici în public; nici nu vor publica vreodată lucrurile acestea, prea se tem de opinia publică, făcuta de femei. Până şi marele Tolstoi ştii ce-i mărturisea lui Gorki? „Când voi fi cu un picior în groapă, voi spune tot ce cred despre femei, şi numaidecât apoi voi trage lespedea peste mine!" După ştiinţa mea, numai Herbert Spencer a îndrăznit să scrie: „Intervenţia mamei este cel mai adesea mai dăunătoare decât ar fi fost absenţa ei totală".

Şi fiii cei mari cunosc prea bine toate greşelile săvârşite de mama lor în legătură cu ei, lipsa ei profundă de înţelegere. Dar nici ei n-o vor spune; abia dacă îndrăznesc să şi-o mărturisească lor înşile. Le e milă de ea. Veşnic mila faţă de femei.

Cât despre mine, am un băiat la care ţin mai mult decât la orice altceva pe lume. De aceea am vrut să fie *apărat din partea mamei.* Am făcut în aşa fel încât mama lui să nu aibă niciun drept asupra lui. Şi am pus lângă el o femeie *care nu e mama lui*; în felul ăsta, are şanse să se descurce. Ştii că „intuiţiile" pisicilor nu le împiedică totdeauna să nu-şi mănânce puii: iată simbolul nemaipomenit. Poate că am împiedicat ca puiul meu să fie devorat.

Astea sunt, dragă prietene, reacţiile mele la scrisoarea Andréei, pe plan general. Pe plan personal, îmi stârneşte o adevărată beţie de amuzament. Mă simt în vervă, aşa că o voi comenta în întregime pe acest ton; de pildă: Andrée spune că iubindu-mă, s-a înşelat în privinţa obiectului. Dar asta se întâmplă des: pupi o pisică şi eşti convins că ai pupat o pisică; numai că dacă te uiţi mai de-aproape, vezi că ai pupat un purice. Etc. Toate astea nu duc prea departe, pe mine însă mă amuză la nebunie: ridicolul acestei poveşti mă îmbată de-a binelea.

Niciodată n-am crezut prea tare în prietenia Andréei faţă de mine, deoarece ştiam că mă iubeşte. Mă prefăceam a crede în prietenia ei tot aşa cum, ca scriitor, mă prefac a crede în demonstraţiile de prietenie ale anumitor confraţi, ştiind prea bine ce ură vicleană nutresc faţă de mine. Şi acum, cum am să mă port faţă de ea? Poate că aş fi suportat-o pe fata asta câtă vreme mă insulta: există cineva în mine care se simte amuzat să fie insultat[12], precum rechinul acela faimos despre care ne vorbeşte Alain Gerbault, care, devorat de nu ştiu care alţi peşti „, nu părea să încerce niciun fel de neplăcere pentru a fi fost rupt în bucăţi". Dar n-o suport în prostia ei. Iubesc, venerez aproape cu religiozitate prostia la femeile drăguţe, cu condiţia ca zisa prostie să fie drăgălaşă şi pasivă. Dar când nechează şi vine din partea unei urâciuni, adio. (Ai observat prostia ei, izvorâtă din mânie, o face să nu mai ştie cum se scrie în franţuzeşte – de*cadentism, p*une A majuscul la ab*is e*tc. – ea care aproape totdeauna scria atât de firesc şi de convingător? Şi cu ce beţie scrie cuvântul po*ponar! Se* vede că abia l-a învăţat şi vrea să arate că e la curent. Tot aşa Brunet[13], când avea patru ani şi cineva îl învăţa un cuvânt nou, care-l impresiona, îl mugea neîncetat o după-amiază întreagă. Am să-i trimit Andréei o scrisoare atroce – de cincisprezece pagini la rândul meu – unde în sfârşit am să-i spun tot ce cred despre ea încă de la început.

Şi nu-i vorba numai de prostie. Dacă aş avea optsprezece ani iar Andrée ar fi prima femeie cu care aş avea de-a face, poate că mi-aş spune: „Amorul, asta trebuie să fie. Probabil că automat, într-o bună zi, se transformă în murdărie. E în firea lucrurilor." Dar nu

---

[12] „Stima pe care-o nutresc faţă de mine însumi totdeauna a sporit pe măsura daunelor pe care le aduceam reputaţiei mele." (Saint-Simon)

[13] Copil din flori al lui Costals (15 ani). A se vedea *Fetele.*

mai pot gândi aşa: am văzut destule femei şi fete care, dezamăgite, părăsite, trădate chiar, îşi păstrează întreaga nobleţe (fără a mai vorbi de simţul critic) şi nu vor decât binele celui datorita căruia suferă. Aşadar, nicio milă. Şi-apoi, m-am săturat până peste urechi să iert totdeauna. O scrisoare de cincisprezece pagini, asta-i.

Povestea asta îmi sugerează încă trei observaţii.

Prima e ca niciodată n-am fost insultat de o femeie drăguţa; totdeauna de urâciuni. Când o necunoscută mă insulta printr-o scrisoare, ştiu că e urâtă.

A doua e că sublima Andrée mi se pare numai buna să fie critic literar, vreau să zic: să fie critic literar-parizian, în 1927. Felul în care, identificându-mă cu Charlus, „dovedeşte" că un obiect care e negru, negru ca cerneala, este alb, alb ca creta, arată că e dăruita cu însuşiri pentru meseria asta. Ar putea semna articole foarte drăguţe în care ar demonstra cum cutare roman, pe de-a-ntregul liric, e la o adică operă realista, cum cutare scriitor, un tip euforic, după cum se vede cât de colo, e la o adică un neliniştit; ar zice de ce Morand e un baudelairian, Giraudoux, un scriitor papalist etc. Şi ar ajunge repede să se bucure de consideraţie, pentru ca important în meseria asta (vreau să spun în meseria asta aşa cum se practica ea la Paris în 1927), nu e să scrii lucruri adevărate, ci lucruri care n-au fost încă scrise de confraţi; nu e să faci consideraţii corecte, ci pur şi simplu să produci articole care să fie „reluate" în celelalte ziare.

A treia: ştii cât de secretos sunt şi cât de mult îmi place să încurc urmele după mine. Arabii, care se pricep la treburi dintr-astea, susţin că leul îşi şterge urmele cu coada; iar unul dintre sultanii lor, spune-se, poruncise să-i fie potcovit calul invers. „Ascunde-ţi viaţa aşa cum pisica îşi ascunde murdăria", spune un proverb egiptean. Să ne-nţelegem: secretul care-mi e pe plac nu e cel practicat de

oamenii de rând, ci acela în care te afunzi cu atât mai mult cu cât te confesezi şi faci mărturisiri în dreapta şi-n stânga. După plăcerea „aristocratica" de a displăcea, de care numai Dumnezeu ştie că n-am uzat cu măsură, exista plăcerea de-a trece drept ceea ce nu eşti, cu condiţia să-ţi aducă şi oarecare desconsideraţie; nu ştiu dacă plăcerea asta e aristocratica, dar îmi pricinuieşte o gâdilătură de plăcere. Ei bine, menada din Saint-Léonard mi-a dat o idee: n-aş jura că într-o bună zi n-aş lua un „Charlus" printre măştile mele de schimb. Nimic mai simplu: mi-ar fi de-ajuns să zic de râu despre femei din punct de vedere *intelectual,* iar publicul, inclusiv oamenii de spirit, care e atât de greu la minte – şi pe de altă parte atât de neştiutor faţă de legăturile mele, ţinute veşnic în cel mai mare secret – va deduce din asta ca le dispreţuiesc din punct de vedere *carnal.* Şi-atunci... atunci mi se lărgeşte orizontul. Înţelegi cum? Păi nu-ţi dai seama ca părinţii vor fi mai puţin precauţi faţa de mine, partenomahia[14] îmi va fi cu mult uşurata, de vreme ce voi fi considerat „un domn căruia nu-i plac femeile"? Chiar aşa, poate că Andrée va aduce vieţii mele o noua infuzie de fericire. Va preţui cât zeci de femei, femeia aceasta pe care am respins-o. Dea Domnul să afle şi ea într-o bună zi lucrul ăsta!

(Închipuie-ţi, parcă mă şi văd, când voi ieşi pe stradă cu Brunet, pentru că nu se ştie că am un băiat, lăsând în urma o dâră de zvonuri... O, orizont dumnezeiesc de larg!)

Îţi strâng mâna, dragă prietene, şi închei cu un vers de Juvenal: „Resentimentul unei femei e neîndurător atunci când umilirea îi asmute ura".

---

[14] Din grecescul *parthenos, fecioara,* şi *mache, luptă:* „lupta în vederea dobândirii de fete". (Notă pentru uzul tinerelor generaţii franceze.)

C.

Mi-e totuna!

Vreme de cincisprezece ani, asemeni unei orgi prin care trece aerul, să fiu străbătut de forţa femeilor şi să cânt de pe urma ei; călătoriile lui, umbletul încolo şi-ncoace, dispariţiile, lungile lui „tăceri literare", tot ceea ce pare inexplicabil în viaţa lui, toate astea să nu fi avut niciodată vreo altă cauză decât poporul erotic al femeilor; să fi respins universul (şi încă de câte ori!) în tot ceea ce nu era iubire; să fi sacrificat totul, în afară de arta, vieţii private, iar aceasta viaţa privata să nu fie alcătuită decât din dragoste; să nu fi suferit, o dată din doua, decât de pe urma suferinţei pe care erai silit s-o pricinuieşti femeilor, sau mai curând fetelor, deoarece orice aventură cu o fată care nu se termină prin căsătorie e hărăzită suferinţei şi nefericirii; să fi avut toată viaţa stingherită, slăbită, încetinită de grija de a nu le mai face râu; să nu poţi citi cuvântul „fetiţă" fără să simţi cum ţi se pune un nod în gât, ca atunci când izbucneşti în plâns; să nu poţi auzi despre o necunoscută că a căzut la bacalaureat, fără să-ţi vină s-o divinizezi; să nu poţi da în scrisoarea unei necunoscute peste o greşeală de ortografie, fără să săruţi hârtia pe locul acela, – şi să fii luat drept domnul de Charlus, şi asta de către o femeie deşteaptă, cultivată, plină de lumini, şi care-ţi ştie opera ca pe apă! Observă că nu domnul de Chalus mă sperie. „Numim împotriva-firii ceva ce este împotriva obişnuinţei" (Montaigne). Împotriva-firii e chiar firea însăşi, aşa cum contra-torpilatorul e un torpilor şi nimic mai mult. Îmi vorbeşte, proasta, despre „Abisul" meu: abisul nostru se află într-altă parte decât aici. Nu, ceea ce mă sperie e întunericul în care sufletul rămâne faţă de suflet. N-a înţeles nimic din mine, în ciuda aparenţelor, de vreme ce a putut să se înşele într-atât în privinţa mea. Iar eu n-am înţeles

nimic din ea, de vreme ce niciodată, dar niciodată, n-aş fi crezut-o în stare să se înşele astfel. Baudelaire a spus foarte bine: nimic care să nu se bazeze pe proasta înţelegere. Ştiam asta, dar câte nu uităm, ori mai curând câte nu uită mintea! Uitarea e într-atât de esenţială, încât mintea ar putea spune: uit, deci exist.

PIERRE COSTALS
Paris
către
ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
(de transmis unde se află)

3 iulie 1927

Ei bine, dragă Domnişoară, *ce* mai afurisită de scrisoare mi-ai trimis! Şi totuşi, gratitudinea mea faţă de dumneata e mai puternica; un om care susţine că profesia lui e studierea inimii omeneşti, nu poate decât să jubileze că n-a ratat o ocazie ca asta. Mi-ai dăruit, vreme de cinci ani, prietenia dumitale. Şi tot darnică eşti retrăgându-mi-o.

Cred că pentru moment nu mai avem nimic să ne spunem. Dar cunosc: mi te vei întoarce, fără îndoiala, într-o buna zi. Aşa cum şi pe mine mă cunosc: te voi întâmpina neîndoielnic, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Totuşi, să ne grăbim. Ai nevoie să-ţi tragi sufletul.

Cele mai bune gânduri din parte-mi, dragă Domnişoara. Te urmez cu interes în diversele dumitale transformări.

P.S. – Îţi trimit odată cu scrisoarea şi cartea despre Cosima Wagner, despre care mi-ai pomenit că ai vrea s-o citeşti într-una din scrisorile dumitale din iarna trecută, căci am descoperit-o din întâmplare la buchinişţii de pe cheiuri.

DOAMNA BLANCMESNIL
Avranches (Manche)
DOMNULUI PIERRE COSTALS
Paris

2 iulie 1927

Numele meu nu vă va spune nimic, în schimb numele de Thérèse Pantevin poate că vă va spune ceva.

Vă amintiţi de frazele astea: „Să mă prefac că nu aud aceste strigăte? N-am inima s-o fac... Poate că există în dumneata forţe ce-ar putea fi închinate...” Apoi: „Îmi va fi milă de dumneata sâmbătă, la ora şase după-amiază”. Apoi a urmat o lună de tăcere – de care poate că nici nu v-aţi dat seama: ce vă pasă dumneavoastră de Thérèse Pantevin! Corespondenţa aceea nu era pentru dumneavoastră decât un joc. Dar ceea ce trebuie să ştiţi e rezultatul acestui joc şi motivul tăcerii: în urmă cu trei săptămâni, nefericita mea vară a fost internată la azilul de alienaţi din Avranches. Va mai ieşi vreodată de-acolo?

Thérèse Pantevin, fată de fermieri înstăriţi, nutrea încă din copilărie un orgoliu nemăsurat, căci se credea un geniu, din cauză că obţinuse diploma de învăţătoare. O diplomă pentru ciclul gimnazial. Nu care cumva să vă închipuiţi că o pizmuiesc. S-o pizmuiesc pe-o biată nebună. Lene şi dispreţ faţă de munca

manuală. Bigotism. Absurde pretenţii intelectuale: ne dispreţuia! Izolare în ferma ei, Paluelle. Respingere continuă a tot ce venea din exterior. Descoperirea cărţilor lui Costals. Costals, singurul, unicul bărbat care-ar putea-o înţelege! Rupe orice legătura cu prietenii, cu elevele cele mai îndrăgite, cu totul, pentru a vă citi şi a medita la cele citite zile întregi la ea în camera, pentru a vă contempla toate fotografiile luate de prin ziare, pe care le punea peste ea... în sfârşit, vă scrie.

Iar dumneavoastră, deşi sunteţi tânăr şi nu cunoaşteţi deloc viaţa, în ciuda pretenţiilor pe care le-aveţi (nu v-am citit decât o carte, dar mi-a fost de-ajuns ca să vă urăsc), dumneavoastră, care nu puteaţi fi într-atât de orb încât să nu ghiciţi din scrisorile verişoarei mele starea în care se afla, adică nebunia, în loc să-i azvârliţi scrisorile la coş, îi răspundeţi, turnaţi gaz peste foc! Din trufie, din sadism: ce alt sentiment vă putea îndemna la un asemenea gest? Vă ştiaţi la adăpost, ştiaţi prea bine că ţărăncuţa asta cu părul tras spre ceafă (vă trimisese fotografia) n-o să vină din capătul ei de Ţară să vă sâcâie sub lambriurile aurite ale locuinţei dumneavoastră; şi-apoi, chiar dacă ar fi avut impertinenţa să vina, ar fi fost de-ajuns să puneţi lacheii s-o dea afara.

În aprilie, pleacă de-acasă ca să ia trenul şi să vină să vă vadă la Paris. Mama ei o prinde la timp şi o închide. În mai, fuge din nou: o prinde la Vire, cu ajutorul jandarmilor. Se arunca în genunchi în faţa jandarmilor, zicându-le: „Lăsaţi-mă să-l văd doar cinci minute, pe uimă n-aveţi decât să mă arestaţi!" Am fost nevoiţi s-o lăsăm să doarmă la închisoare, până când am venit s-o luăm acasă. În iunie, o criză de isterie. Iată ce-aţi făcut, domnule.

Fără să mai vorbesc de biata ei mamă: plânge întruna, şi-a vândut ferma ca să aibă cu ce plăti azilul pentru nebuna, şi, la cei şaizeci de ani trecuţi, s-a apucat să citească toate cărţile lui Pierre

Costals, ca sa afle cine e omul acesta care i-a nenorocit fata, nenorocind-o şi pe ea.

Şi-acum, după ce v-am silit, domnule mare Scriitor (!) să luaţi cunoştinţa de răspunderea pe care-o aveţi în toate cele întâmplate, ce veţi face? Pentru cazul în care ar exista în dumneavoastră ceva omenesc, lucru de care mă îndoiesc, vă înştiinţez că vărsământul victimei dumneavoastră la azil este de o mie cinci sute de franci pe an. Dacă socotiţi că e de datoria dumneavoastră să vă aduceţi contribuţia, v-aţi putea înţelege direct cu mine. I-aş înmâna doamnei Pantevin cele ce mi-aţi achita, ea fiind prea puţin la curent cu asemenea lucruri pentru a se ocupa de ele personal. Dacă preferaţi să nu-mi răspundeţi, avem scrisorile pe care i le-aţi adresat Theresei Pantevin şi vom şti ceea ce avem de făcut.

ANTOINETTE BLANCMESNIL

Scris de Costals pe pagina albă a scrisorii:

„Corespondenţa asta nu era pentru dumneavoastră decât un joc." M-am jucat cu Andrée, da, uneori. Dar cu Thérèse Pantevin, niciodată. Contrariul jocului. Am pus-o în gardă să nu confunde sacrul cu profanul. Am repezit-o ca s-o dezgust de mine. Am împins-o nu spre mănăstire, ceea ce ar fi fost o indiscreţie din partea mea, ci să se ducă să vadă un călugăr, care i-ar fi putut spune ce-i cu ea. I-am creat impresia că e o persoană (ceea ce şi era cu-adevărat). Numai milă. Milă pe toată linia, fără un atom de ceva vătămător. Milă, simpatie, înţelegere şi respect.

Imprudenţă? Fie. *Dar orice legătură cu o fiinţă omenească înseamnă imprudenţă.*

Imprudenţa generozităţii mai curând, asta da. O acţiune întreprinsă din pură generozitate se întoarce totdeauna împotriva autorului ei, la fel de automat precum bumerangul se întoarce la cel care l-a aruncat. Fără *nicio* excepţie. Persoanele care au imbolduri generoase pot fi din oficiu şi cu anticipaţie clasate printre victime.

Aşa stând lucrurile, drama nu constă în faptul că afacerea Pantevin îmi aduce o asemenea scrisoare: e doar consecinţa logică a premiselor. Drama, tragedia e că fără îndoială Thérèse Pantevin nu e nebună deloc. Ci sechestrată – la douăzeci şi cinci de ani – pentru că frecventa regiunile înalte ale sufletului: fiind altfel decât ceilalţi; a fost pizmuită, deci urâtă. Thérèse Pantevin e sechestrată de către cei din mediul ei pentru a se fi dovedit superioară.

Şi ce importanţă are pentru mine chiar dacă va fi fost nebună, de vreme ce suferea!

M-aş ruga pentru ea, dacă aş fi credincios.

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

8 iulie 1927

Dragă Costals,

Nu mai ştiu în ce stadiu sunt relaţiile mele cu dumneata, după cum nu mai ştiu *nici dumneata ce anume eşti,* şi-ţi scriu ca să ţi-o

spun, deşi simt cât de mult cobor în ochii dumitale prin aceste veşnice „ultime scrisori". Ca şi cum n-ar fi fost de-ajuns că m-ai zdrobit la Paris, a mai trebuit să mi se dea lovitura de graţie prin revelaţia de la Cabourg. Pe urmă iată ce s-a întâmplat: în indignarea mea, am scris mai multor persoane pe care le cunosc la Paris, şi care sunt informate. Le-am scris: „De ce nu m-aţi pus la curent în legătură cu Costals?" Mi-au răspuns făcând-o nebuna pe baroana Flechier şi spunându-mi că ar fi „culmea grotescului să dau crezare unei asemenea insanităţi". Aşa că nu mai ştiu ce să cred. Sunt totuşi momente când cred că femeia aceasta spunea adevărul: poate că sunt şi momente în care sufăr cel mai mult, atâta tot. Altele în care mă îndoiesc. Presupun că incertitudinea asta trebuie să-i fie pe plac celui care mi-a scris, că ceea ce merită cel mai mult a fi iubit e „marginea incertă prin care un lucru pătrunde într-altul".

Între timp a survenit ceva nou care mă susţine. Nu mai sunt domnişoara de treizeci de ani pe care niciun bărbat n-o luase vreodată pe după umeri şi să-i fi spus: „Fetiţă dragă". Am şi eu clipele mele de fericire, acum[15], care preţuiesc tot pe-atât cât ale dumitale, oricare ar fi acestea (o, ce furioasă sunt că nu ştiu nimic despre fericirile astea ale dumitale, de ce natură sunt...). Am şi alţi prieteni în afară de dumneata, care nu mă invită în restaurante cu douăzeci de franci meniul! Aşa că nu mă dispreţui prea tare. Dar află că, chiar dacă mă mărit, noaptea de dragoste pe care ţi-am cerut-o va continua să fie pentru mine o speranţă. Viaţa mea nu se pune în mişcare decât atunci când dumneata însuţi te vei mişca. Dacă nu eşti ceea ce am crezut la Cabourg, dacă într-o bună zi îţi

---

[15] Pură invenţie. „Bărbatul" acesta care ar fi, chipurile, în viaţa Andreei, nu exista.

vei da seama că ţii le mine, că mă doreşti în viaţa dumitale, trup şi suflet, că îţi sunt de neînlocuit, aşa cum dumneata eşti pentru mine de neînlocuit, dacă ţi se va părea că merit agitaţia şi grija pe care le aduce cu sine, într-adevăr, dragostea celui care iubeşte o femeie, şi socoate că ea le merită, atunci cheamă-mă şi voi fi a dumitale, oricărui bărbat voi aparţine în clipa aceea şi oricare ar fi legăturile ce m-ar lega de el.

Adio. Te-am iubit mult, mult, şi te iubesc şi-acum. Iar pe dumneata, nimic nu te poate împiedica să te laşi iubit. Simt că dacă cineva te-ar ataca de faţă cu mine, cum s-a întâmplat mai serile trecute la cazinoul din Cabourg, n-aş putea suporta, şi n-o voi mai suporta cu niciun preţ. Oricât de aprigă ar fi rana pe care mi-ai făcut-o, există ceva de la mine spre dumneata, şi de la dumneata la mine, care nu va putea fi, niciodată, nici distrus, nici pierdut. Şi-apoi, poate că vei da numele meu personajului pe care-l vei alcătui după mine în romanul pe care mi l-ai făgăduit[16].

A.H.

Când mă gândesc că poate într-o zi te vei căsători! Dacă ai lua o femeie bogată, treacă-meargă, m-aş consola zicându-mi că îţi dă ceva ce eu nu ţi-aş fi putut da. Dar dacă te-ai căsători cu o femeie la fel de săracă pe cât sunt eu! Să înnebuneşti, nu alta.

(Scrisoarea a rămas fără răspuns.)

Există ceva dumnezeiesc în bolile cele grave.

[16] Altă invenţie. Costals nu i-a făgăduit nimic, absolut nimic, de felul acesta.

SAINT-CYRAN[17]

Costals primi un bilet de la domnul Dandillot, prin care-i spunea că ar fi fericit dacă l-ar vedea peste două zile, la ora patru după-amiază: „Vom fi singuri”. Prin urmare, fata îi spusese: „Vino, vom fi singuri”. Iar tatăl: „Vino, vom fi singuri”. Ce ţi-e şi cu familia. În vreme ce mulţi muribunzi scriu cu un scris mai hotărât şi mai bine conturat decât de obicei, deoarece îşi fac un punct de onoare din a se constrânge (precum o persoană împătimită de caligrafie), scrisul domnului Dandillot se dezlâna, o lua razna în toate părţile: un cadavru de scris, înaintea celuilalt. Biletul era scris cu creionul.

Domnul Dandillot nu mai ieşea din camera lui. Când Costals intră, un infirmier ieşi, pe care (văzându-l cum arată) n-ai fi voit să-l întâlneşti noaptea, prin pădure. Primele cuvinte ale domnului Dandillot au fost:

— Ce zici, se simte după miros că e odaia unui om bolnav, nu-i aşa? Pun sa se ardă hârtie aromatizată, dar nu ştiu dacă... Ah, vezi dumneata, singura demnitate adevărata e sănătatea. Şi numai Dumnezeu ştie ce om sănătos am fost. Dar acum!

Vocea i se ascuţise puţin şi era mai slăbită, ca a cuiva care aproape că nu mai vorbeşte deloc, pentru că nu mai are putere, şi căruia de altminteri nu-i mai pasă de sunetele pe care le scoate. Ochii îi păreau şterşi, ca de-o albeaţă. Nu era ras. Explică:

— Prea am făcut multe pentru oameni. Să fiu bun pentru ei! Acum văd că nu trebuie să încercăm să le facem bine celor pe care nu-i iubim. Nimic nu cere mai mult firesc şi spontaneitate ca

---

[17] Saint-Cyran nu e un sfânt, ci un jansenist francez. (Notă pentru uzul tinerelor generaţii franceze.)

făcutul binelui. Şi-apoi, binele pe care-l facem e otrăvit de faptul că-l săvârşim greşind.

„Nu trebuie să încerci să faci bine celor pe care nu-i iubeşti", îşi repeta Costals, gândindu-se la Andrée.

Încă de la prima lor întâlnire, Costals înţelesese că domnului Dandillot nu-i păsa decât de el, trăsătură ce-i era pe plac. Şi care sporea tot mai mult, pe măsură ce moartea se apropia. Totdeauna socotise un lucru normal faptul că bătrânii sunt egoişti. Era în spiritul naturii. Cum naiba să poţi iubi lumea, după ce ai experienţa unei întregi vieţi?

— Cel mai vechi prieten al meu abia a plecat de-aici, zise domnul Dandillot, gând în gând cu Costals, fără să ştie. Sunt cincizeci de ani de când ne tutuim. Ştii despre ce-am vorbit? Timp de un sfert de ceas, mi-a descris planurile lui de călătorie în Egipt, în India şi Ceylon, extaziindu-se în legătură cu frumuseţea călătoriei. Un alt sfert de oră mi-a cerut scrisori de recomandare pentru băiatul lui. Iar în ultimele cinci minute – adică în ultimele cinci minute ale prieteniei noastre, pentru că eu voi fi mort la întoarcerea lui – m-a ocărât straşnic pentru că nu mai ies de la mine din cameră şi stau cu obloanele trase. Iată ce-i spune un prieten prietenului lui de-o jumătate de secol, care o să moară.

— E pur şi simpla un om lipsit de imaginaţie.

În jerbe dense, strigătele rândunelelor răzbăteau dinspre copacii de pe bulevard.

— Şi veronalul?

— La locul lui.

— N-o să-l luaţi. Aveam pe vremuri, la noi acasă, o pisică bătrână. Cum îşi făcuse o rană de nevindecat scărpinându-se, i-am dat un rotocol de otravă. Pe urmă, mama a avut remuşcări. „Chiar aşa rănită cum era, ar mai fi putut avea câteva ceasuri plăcute."

Când veţi fi pe punctul să înghiţiţi veronalul, o să vă spuneţi: „Poate că tot o să mai am câteva ceasuri plăcute”.

— Dacă nu iau otrava înseamnă că chinul pe care-l îndur e încă suportabil. Mai cu seamă, mă simt obosit. Obosit! Şi ştii ce anume mă oboseşte într-atât? Că am făcut prea mult bine în viaţă, că am obligat prea mulţi oameni. Mai deunăzi îmi distrugeam corespondenţa. Ei bine, mi se întâmpla să citesc zece, cincisprezece scrisori la rând în care fie că mi se cerea un serviciu, fie mi se mulţumea pentru un serviciu făcut. Iar dacă eşti de acord că o persoană din două nu mulţumeşte pentru binele ce i l-ai făcut, vei avea socoteala celor pe care i-am obligat – şi pentru ce, Doamne sfinte! Domnule Costals, ţine minte un lucru: oamenii cărora le faci un serviciu nu-l merită *niciodată.*

— Am fericirea de-a nu fi serviabil. Aşa că nu sunt persoana potrivită pentru a judeca lucrurile. Dar cum se face că un om de calitatea dumneavoastră...? Numai nerozii suferă de pe urma nerecunoştinţei. Sau generozitatea nu-i decât ceva „de returnat trimiţătorului”?

— Ceea ce m-a obosit nu e deloc nerecunoaşterea cu care mi-a fost răsplătită generozitatea, ci generozitatea însăşi. Atât de inutilă! Atâta timp pierdut! Ah, fii egoist, domnule Costals!

— Aşa şi sunt!

— Dacă-i aşa, a dumitale e viaţa!

Domnul Dandillot a pretins mai apoi că e atât de obosit, încât era mulţumit că moare. Şi-a expus, ca şi cum ar fi fost a lui, teoria lui Meşnikov: omul nu moare decât fiindcă o vrea cu tot dinadinsul. Proclamă: „Îi urăsc pe cei cărora le e frică să moară, precum Pascal etc.” Costals a fost fericit de dispoziţia aceea a domnului Dandillot, care-i îngăduia să nu se prefacă, după cum ar fi cerut-o împrejurarea.

— Astea fiind spuse, mă întreb la ce bun am trăit, încheie muribundul, cu privirea aţintită în gol.

— Aţi trăit fiindcă nu puteaţi face altfel, zise Costals, nerăbdător. Aproape că nu-i om care să nu-şi strice viaţa, într-atât simte nevoia de a-şi justifica existenţa. Femeile suferă mai puţin de pe urma acestei metehne.

— Dacă aş fi fost fericit, n-aş încerca să-mi justific existenţa: şi-ar ajunge sieşi. Dar n-am fost fericit, ba chiar am descoperit că tocmai din cauza asta, pentru că n-am fost fericit, mor la şaizeci şi unu de ani, în loc să mor la şaptezeci sau la şaptezeci şi cinci, cum ar fi fost logic, ţinând seama de principiile de viaţă care m-au călăuzit. Îţi dai seama ce înseamnă să fi trăit patruzeci de ani fără să fi întâlnit un om inteligent? Şi sunt atât de obosit de pe urma celor lipsiţi de inteligenţă...

— Ca să dai de cineva inteligent trebuie să cauţi mult, mult...

— Şi tocmai când e să mor, dau de dumneata!

— Mai bine aşa. Nu ne-am fi înţeles.

— De ce? întreba domnul Dandillot cu timiditate.

— Pentru că aş fi obosit de dumneavoastră.

— Cum îmi poţi spune aşa ceva? protestă domnul Dandillot, cu un aer năucit.

— Pentru că ştiu că n-aţi înţelege.

— Da, sunt prost, nu-i aşa? Şi mai cu seamă plictisitor. (O înspăimântătoare expresie de amărăciune i se întipări pe faţă.) Plictisitor, deseori mi s-a dat de înţeles acest lucru. Şi totuşi, aş fi vrut să ştiu dacă nevastă-mea credea de-adevăratelea că sunt prost, sau doar se prefăcea, numai ca să mă sâcâie. E foarte adevărat că mă prostesc de-a binelea când sunt de faţă cu ea.

— Nu simţiţi că sunteţi mai inteligent de când v-aţi îmbolnăvit?

— Ba da, gândesc mai mult.

— Scuzaţi-mă, nu cred că gândiţi. Ceea ce se cheamă a gândi. Nici eu nu gândesc. Am încercat de nenumărate ori să văd limpede, dar timpul trece şi tot nu pricep nimic.

— Şi găseşti că eu gândesc ca un amator, nu-i aşa? Cei din familie totdeauna m-au socotit amator. Dacă aş fi avut o situaţie, o ocupaţie, lucrurile ar fi stat altfel. De vreo zece-doisprezece ani, şi-au luat obiceiul să nu dea nicio atenţie la cele ce spun. E o pantă care, chiar de-ar mai fi timp, şi tot n-ar mai putea fi urcată la loc. Chiar dacă ministrul în persoană ar veni să mă decoreze aşa cum stau aici în fotoliu, ai mei *n-ar înţelege.* Oare ţi-am arătat scrisoarea pe care i-am adresat-o ministrului, ca să refuz *Crucea de onoare?* (Intonaţie de dispreţ pentru *Crucea de onoare.)*

— Da, mi-aţi arătat-o.

— Scuză-mă, am goluri de memorie, spuse cu privirea absentă. Dar istoria cu domnul care prefera să fie mare-ofiţer al Legiunii de onoare, decât să trăiască zece ani în plus, ţi-am povestit-o?

Semn din cap că nu.

— Unul dintre prietenii mei are un frate de şaptezeci şi doi de ani. Fratele ăsta e supărat deoarece i se pare că, ţinând seama de haremurile amănuntelor reglementare, el ar trebui să fie de doi ani mare-ofiţer al Legiunii de onoare. Prietenul meu i-a spus în glumă: „Cred ca ai prefera să mori peste un an şi să dobândeşti decoraţia numaidecât, decât să mai trăieşti încă zece fără tinichea.

— Bineînţeles", i-a răspuns fratele fără urma de zâmbet.

— Ba da. Eu de-aş fi creat lumea, şi tot n-aş fi făcut-o mai bine.

Domnul Dandillot zâmbi închipuindu-şi ca-i vorba de-un blasfem. Nu-şi dădea seama că lui Costals catolicismul îi plăcea mult. Apoi se încrunta, îşi chemă privirea, care iarăşi i se pierduse în gol, rătăci pe toate obiectele din birou până când se opri, în sfârşit, pe sertarul unei cartoteci.

— Vrei să scoţi sertăraşul din cartoteca asta? Sunt toate scrisorile pe care mama mi le-a trimis şi pe care i le-am trimis eu ei, când eram tânăr. Aş vrea să ţi le dăruiesc. O sa facem un pachet. Dacă *cineva* intră aici şi te întreabă ce-i cu pachetul ăsta, să spui că sunt tăieturi din ziare privind educaţia fizică.

„Cineva!" Costals continua să fie surprins de felul în care domnul Dandillot îşi *anula* fiica, trecând-o sub tăcere sau dând de înţeles ca aparţine celor pe care-i dispreţuia. Şi aşa cum fusese contrariat mai zilele trecute de intrarea intempestivă a Solangei în cameră, în timp ce el vorbea cu tatăl ei, la fel s-ar fi întâmplat şi astăzi, ei doi şi-ar fi continuat conversaţia cu glas scăzut, dacă vreunul dintre ei ar fi pomenit numele fetei: lui Costals i se părea că ea e prea neînsemnată faţă de ceea ce-i preocupa pe domnul Dandillot şi pe el; ba mai mult, prea neînsemnată chiar pentru domnul Dandillot în persoană.

— Nu m-aţi văzut decât de două ori şi vreţi să-mi dăruiţi scrisorile mamei dumneavoastră!

— În cine să avem încredere, dacă nu în necunoscuţi?

— O să mi le daţi într-altă zi.

— Poate că n-o să mai existe „altă zi".

— Ba da, se poate?

— Vasăzică socoţi că aş mai putea trăi o vreme? zise domnul Dandillot, şi faţa i se lumină toată. Asta în ciuda faptului că, puţin mai înainte, afirmase că-i mulţumit să moară.

Domnul Dandillot ceru hârtie, sfoară, şi începu să împacheteze scrisorile. Le scăpa din mâini, cum se mişca răsturna câte ceva.

— Cad toate... cad toate... Lucrurile fug de mine. Adulmecă leşul.

În timp ce Costals se apropiase de el ca să-l ajute la împachetat, îl întrebă:

— Aş vrea să-mi spui sincer dacă îmi pute gura. De când m-am îmbolnăvit, m-am schimbat atât de mult. Acum şase luni, faţa mea arăta cu totul altfel, să ştii. Mi se dădea cincizeci şi trei, cincizeci şi patru de ani.

Printre scrisori, Costals observă şi tăieturi din ziare. Erau cronici mondene datând de la 1890, iar numele domnului Dandillot fusese subliniat cu creion roşu, de el. Îşi renegase perioada mondenă, încât îşi vânduse cu emfază fracul, şi totuşi vanitatea era într-atât de puternică în el că păstrase vreme de patruzeci de ani cronicile acelea jalnice ale seratelor mondene de provincie, numai pentru că numele lui se afla tipărit pe ele. Ah, natura se înşelase cu-adevărat refuzându-i domnului Dandillot darul de-a se exprima. Era născut să fie om de litere.

— Cu ce intenţie îmi dăruiţi scrisorile acestea? Să le distrug? Să le păstrez fără să le citesc, şi-atunci la ce bun mi le-aţi mai da? Să le citesc, dar în calitate de ce aş face-o?

— Le dăruiesc romancierului. Le vei citi şi poate că vei găsi în ele lucruri ce-ţi vor sluji în romanele dumitale.

„Asta-i bună! Aşa sunt toţi!", îşi spunea iarăşi Costals, întrucâtva mirat. „Ştiu prea bine că cititoare cu care n-ai dat ochii niciodată trimit caiete întregi în care-şi povestesc cu mii de detalii intime viaţa conjugala, «ca să folosească la ceva». Dar un bărbat! Şi ce vină are răposata doamnă Dandillot, în toate astea? I-ar fi plăcut să ştie că scrisorile trimise fiului ei vor fi date într-o buna zi de către acesta, unui necunoscut – pentru că asta sunt, la urma urmei, pentru el – cu scopul «să se folosească de ele»?

— Omenirea? O magmă de fiinţe inconştiente."

Domnul Dandillot îşi duse mâna la frunte.

— Ce zarvă fac şi rândunelele astea! Rândunelele, soarele, tot ce-i plăcut mă deranjează. Adineauri, un lucrător cânta pe coridor: ai

văzut că se zugrăveşte scara. N-ai idee ce corect cânta, încât îmi spuneam: „E în haine de lucru, nu se spală, e un om grosolan, dar are o voce atât de frumoasă, cântă atât de bine!... O voce de pe alta lume."

— Şi vocea asta vă obosea?

— Nu.

— Mi se părea, după cum aţi început fraza, că aveaţi de gând să-mi spuneţi că şi cântecul lucrătorului vă oboseşte, ca tot restul.

— Iartă-mă, dar nu mai ştiu cum am început fraza. Golurile astea blestemate de memorie...

Se porni să pipăie tot felul de sticluţe cu doctorii de pe-o măsuţă ce fusese apropiată de fotoliul în care stătea.

— Ce mai, nu ştiţi dacă cântecul lucrătorului vă deranjează cu cruzime sau dacă vă face bine. După cum nu ştiţi dacă într-adevăr moartea vine tocmai la timp, aşa cum mi-aţi spus adineauri, sau dacă vă îngrozeşte, după cum iarăşi mi-aţi spus-o. Vă îngrozeşte, şi în acelaşi timp o acceptaţi. Aşa cum vocea lucrătorului vă obosea şi în acelaşi timp vă era pe plac.

— Nu ştiu, spuse domnul Dandillot, ca un şcolar pe care-l întrebi în ce sens curge curentul Gulfstream. Înainte de-a spune asta, îşi încleştase mâinile (unghiile trebuie să-i fi intrat în carne) ca şi cum ar fi făcut o sforţare, sprijinindu-se în pumnii strânşi.

— Mă întrebam de ce vă iubesc, spuse Costals, privind dintr-o parte unul din motivele de pe covor. Acum ştiu. Pentru că semănaţi cu mine. Iar dumneavoastră, de vreme ce-mi încredinţaţi scrisorile pe care le-aţi scris mamei, o faceţi tot din acelaşi motiv: ştiţi că vă semăn; abia în clipa asta am înţeles acest lucru.

— O, Doamne, fă să trăiască veşnic! spuse într-o şoaptă pătimaşă, cu ochii aţintiţi pe covor.

Domnul Dandillot tresări.

— Ce-ai spus? Dar asta înseamnă că tot mai crezi!...

— Eu, să cred? şuieră Costals, cu un dispreţ atroce. Cuvintele mi-au venit aşa, pe buze, fără nicio premeditare.

— Data trecută când am vorbit, m-ai încurajat în necredinţă. Şi iată că în clipa de faţă repui totul sub semnul întrebării. Şi asta acum! Când sunt atât de slăbit! Oamenii, ca şi popoarele, decad neîncetat din ziua în care au auzit vorbindu-se de Dumnezeu. Ce pot eu să fac, de vreme ce există o drojdie morală a omenirii care nu se poate lipsi de religie? Dar dumneata, dacă te închini unei religii, măcar ruşinează-te, ascunde-o.

— Sunteţi pe moarte. Nu vă puteţi ocupa de ceva mai important decât Dumnezeu? Îmi spuneaţi cu puţin timp în urmă că aţi fost un om sănătos. Un om sănătos nu se ocupă de Dumnezeu.

— Dar dumneata ai... Dumneata te pretinzi ateu şi te gândeşti tot timpul la Dumnezeu.

— Ceea ce spuneţi e grotesc. De multă vreme aşteptam locurile astea comune din partea unei psihologii ieftine.

— Cum îţi mai place să insulţi! spuse domnul Dandillot cu glasul îndulcit şi chiar cu o luminiţă amicală în ochi.

— Da, îmi place să fiu grosolan faţă de dumneavoastră. Şi asta pentru că deseori spuneţi lucruri care mă scot din sărite. Sunteţi pe moarte şi încercaţi să răsturnaţi în viteză, dând cu piciorul în ea, concepţia dumneavoastră despre viaţă, ca un licean care se grăbeşte să treacă materia în revistă cu trei zile înainte de bacalaureat. Dar fiţi liniştit. Chiar dacă nu mă dau în lături să vă insult, asta nu schimbă cu nimic sentimentele mele faţă de dumneavoastră.

— Sunt liniştit. Nu mă îngrijorezi deloc. Te miră? Dar de ce mă dispreţuieşti?

— Am dreptul, dacă mă dispreţuiesc pe mine însumi, şi-o fac. După cum am dreptul să ucid, dacă nu mă tem să fiu ucis. (Se gândi că într-o bună zi, poate, va trebui s-o omoare pe Solange.)

— Nu dispreţui într-atât natura omenească. Ştii doar că dispune de însuşiri admirabile.

— O dispreţuiesc şi pentru însuşirile ei.

— De ce zâmbeşti?

— Pentru că mă văd în oglindă, zise Costals, care tocmai îşi dăduse seama că se putea vedea în oglinda, şi se amuza.

— Bacul meu! da, chiar aşa! exclamă domnul Dandillot zâmbind şi el un pic. Voi trece sau voi fi respins la bacalaureatul paradisului? Oricum ar sta lucrurile, eternitatea mi se deschide în faţă. Dumneata, în schimb, socot că, chiar dacă ai crede, n-ai avea încredere într-o eternitate ce n-ar fi făcută pe măsura dumitale...

Continua să mute din loc sticluţele şi capsulele de pe măsuţa din faţa lui. O sticla căzu.

— Mă tem mai cu seamă de eternitatea în sine. Dacă Dumnezeu ar exista, ar fi prin definiţie inteligent, şi, inteligent fiind, n-ar face niciodată nimic definitiv.

— Iată încă o dovada a Inexistenţei Lui.

— Îmi închipuiam că „dovezile" existenţei lui Dumnezeu sunt culmea prostiei omeneşti, dar văd că cele ale Inexistenţei pot merge încă şi mai departe.

— N-are a face, îmi place dovada dumitale.

— Iar eu, când e vorba de porto, îl prefer sec, zise Costals, sperând că domnul Dandillot îi va oferi un pahar. O sudoare blestemată răzbătea prin cămaşă, îi muia faţa, de parcă s-ar fi scăldat dintr-un râu, iar acum ieşea afară şiroind. Viaţa îi ieşea din trup insolentă, sub forma acestei ape.

— E adevărat, domnule Costals, e adevărat că nu era decât un fel de-a vorbi?

— V-o jur. Ar dura prea mult să vă explic...

Îi veneau pe buze cuvintele acestea: „Peste trei săptămâni o să fiţi mort. La ce bun să-mi mai dau osteneala să vă explic orice-ar fi? Şi-apoi, ce mă interesează pe mine toate astea? Mie nu-mi pasă decât de pasiunile mele." N-a spus-o, dar se depărta de el, aşa cum zeii greci se depărtau de cadavre. Dar în acelaşi timp avea sentimentul oribil că iubea ceea ce era osândit în omul acela.

— Spune-mi că nu crezi în nimic, zise domnul Dandillot apucându-i mâna spasmodic.

— Nu cred în nimic. Şi pentru că nu cred în nimic sunt fericit.

— Fericirea omului lipsit de Dumnezeu! Îţi mulţumesc, îi spuse domnul Dandillot privindu-l în ochi cu o insuportabilă expresie de recunoştinţă. Oh, rândunelele astea! De ce rândunele în iulie? În septembrie se adună, înainte de-a pleca. Numai că totul s-a dat peste cap, nu-i aşa?

— Eşti de-aceeaşi părere cu mine, nu-i aşa? insistă el. Nu există legi care cârmuiesc lumea. Gândul ăsta e atât de odihnitor pentru mine!

Tăcu, dar curând faţa, care-i era destinsă, exprimă o stare neplăcută. În câteva secunde deveni livid, iar fruntea i se acoperi de broboane.

— O să muriţi? întreba Costals pe şoptite.

— Nu, dar sună, te rog... repede! Trebuie să mă duc la closet, numaidecât. Da, am crizele astea de... Nimic nu mai merge cum trebuie înlăuntrul meu... Du-te, te rog. Oh, îţi cer iertare! Şi nu uita de scrisori...

Costals sună, ieşi, îl chemă pe infirmier, apoi plecă la repezeala. „Oare când o să moară? se gândi el, la fel de vlăguit ca şi

muribundul. De-aş putea să nu mai sufăr de pe urma lui. De-aş putea să-mi pot spune că *într-adevăr* e prea târziu!" Ajuns pe bulevard, se nărui pe-o bancă şi-şi făcu vânt cu pălăria. Apoi aprinse o ţigară. „Nu mi-a oferit ţigări, sub pretext că o să moară." Deasupra creştetului său, rândunelele piuiau în neştire.

Desfăcu unul din pachetele cu scrisori. Citi primele zece din ele, apoi le străbătu în diagonala pe următoarele treizeci (erau mai bine de-o suta). Însemna o „încălcare" a unuia din domeniile ce trec drept cele mai sfinte din lume: relaţiile pline de încredere şi tandreţe dintre mamă şi fiu. O încălcare a iubirii, a iubirii în tot ce are ea mai curat şi intangibil. Şi totuşi, insignifianţa întruchipată, prostia curată; nu era nimic, nimic şi iar nimic de capul lor. O gura de canal se afla în apropiere. Costals legă pachetul la loc şi azvârli în canal dragostea dintre doamna Dandillot şi fiul ei.

Peste o săptămână, la 15 iulie, la post-restant în Toulouse, Costals, printr-o telegrama de la Solange, afla de moartea domnului Dandillot.

Moarte naturala? Sau luase veronal? Naturala, fără nicio îndoiala. Şi-apoi, întrebarea era lipsita de orice fel de interes. Murise; asta era tot.

A mers mult pe străzi, la întâmplare, ţinând telegrama în mână. Îşi simţea trupul moale. L-ai fi putut îmbrânci, fără să reacţioneze. Curând, lacrimile i-au umezit ochii. „Niciun trecător nu se îndoieşte, nu-i aşa? că plâng fiindcă o femeie m-a înşelat."

Continua să discute cu domnul Dandillot. Îi spunea: „Plângându-vă de dumneavoastră, care fără îndoială că n-aţi plâns niciodată pe nimeni, egoist cum v-am văzut... încercaţi să-mi redaţi apetitul faţă de viitorul meu, viitor despre care ştiaţi că nu-l veţi mai cunoaşte."

La restaurant, n-a putut mânca. Faţa întunecata, suferinţa de nedescris: „Lumea îşi închipuie, probabil, că am necazuri băneşti". Dar se felicita că se va afla la Toulouse în ziua înmormântării. Pentru nimic în lume n-ar fi luat parte la mascarada aceea.

Întors la hotel, a vrut să le scrie Solangei şi mamei ei. Dar, pe plic, mâna lui contura literele: „Domnu..." Şi-atunci, pe un alt plic, a scris: „Domnului Charles Dandillot" şi adresa, apoi rămase cu plicul în faţă. Îşi spunea că niciodată n-avea să mai scrie adresantul acesta, iar lacrimile l-au podidit iar. „De ce să plângi un om după moarte? În timpul vieţii şi pentru viaţa pe care-o ducea trebuia plâns. Mai bine mort, decât să trăieşti ca un mort." Îşi aminti de lacrimile pe care le vărsase, cu câţiva ani în urmă, la moartea unui mare scriitor, lacrimi ce se linişteau, apoi se revărsau din ceas în ceas, ca şi cum între timp izvorul s-ar fi umplut la loc, într-atât încât până la urmă mama lui îi spusese supărată: „N-ai plâns aşa nici când a murit tatăl tău!" Costals gustă pe de-a-ntregul întreaga savoare a cuvintelor: „N-am să mai am prieteni niciodată, prea suferi când îi pierzi"; aşa spuneau cucoanele bătrâne atunci când murea căţeluşul-scumpic-al-lui-mămica (dar oare domnul Dandillot era prietenul lui?). Hotărî să le trimită doar o telegramă Solangei şi mamei ei. Ele nu-l interesau.

În pat, neînstare să doarmă, îşi mişca întruna picioarele în aşternut, aşa cum fac caii, atunci când mor. O mare simpatie în suferinţa între el şi caii care mor. Un lanţ prelung mergea de la el până la caii care mor.

În sfârşit, îşi aminti cât îl impresionaseră cele scrise de fiul lui într-una din scrisori. Un micuţ coleg de-al lui Brunet murise de meningită, şi copilul scrisese: „Sunt tare îndurerat, dar trebuie să sper că o să-mi treacă". Şi Costals nădăjdui că o să-i treacă repede. „Natura mă răneşte. Şi tot natura o să mă vindece, prin uitare. Într-

o bună zi, moartea domnului Dandillot îmi va fi la fel de indiferenta pe cât de indiferenta îmi va fi şi amintirea fiicei lui. De vreme ce acelaşi motiv care mă face să plâng astăzi, mâine mă va face să nu plâng, nu e, aşadar, decât un joc dacă plâng astăzi."

La ora patru dimineaţa Costals se trezi şi-şi zise: „O fată care trăieşte singura cu mama ei, aproape sigur va cădea. Un băiat la fel. Într-atât o mama e lipsita de putere, de nu cumva puterea ei e rea. Solange însă a şi căzut. Ce prostie, domnul Dandillot a murit degeaba." Şi adormi la loc.

SOLANGE DANDILLOT
Paris
lui
PIERRE COSTALS
Post-restant
Toulouse

18 iulie 1927

De ce tăcerea asta, nimic altceva decât telegrama adresată mamei, oare nu mi-ai promis la plecare să-mi scrii peste trei zile? Nu simţi că din oră în oră aştept să vină factorul?

De cinci zile ţine situaţia asta intolerabilă, te implor, fă să înceteze. Te implor să-mi vii în ajutor. Sunt la capătul puterilor.

Sau ai plecat de-a binelea şi vrei să mă părăseşti. Dar atunci spune-o, e mai bine decât să nu ştiu.

Te sărut.

ROSEBOURG

a dumitale

Îţi pun în plicul cu scrisoarea un alt plic timbrat, cu adresa mea pe el şi cu hârtie înăuntru, dacă te plictiseşte să-mi scrii, n-ai decât să-ţi scrii numele pe hârtie fără nimic altceva, şi voi înţelege că nu mă părăseşti.

Bietul tata a fost înmormântat azi-dimineaţă. Ce gol pentru noi amândouă! Am să-ţi scriu ca să-ţi spun cum a murit. Suntem foarte mulţumite că a primit să vadă preotul.

CARNETUL DE ÎNSEMNĂRI AL LUI COSTALS

Ei da, şi pe Rosebourg cea rece!

Cu scrisoarea de la ea în mână, mergeam prin mulţime, cu ochii plecaţi şi muşcându-mi buzele de emoţie.

Iat-o cum, la rândul ei, a început să strige ca un animal, a început să strige ca o pisică închisă în pivniţă. Înnebunită şi ea, la rândul ei. Andreei i-au trebuit patru ani să înnebunească. Lui G.R. Un an. Undstein, şase ani. Claire, un an. Dar ea, ea a înnebunit în două luni. Uite ce vasăzică să fii o fetiţă liniştită.

Când deznădejdea Andreei se domoleşte, asta abia începe. Veşnic lamentaţia asta femeiască, zgomotul de flaut şi de plâns ce mă însoţeşte de-a lungul vieţii.

(Nu ştie ce înseamnă punctuaţia.)

Precum ucenicul vrăjitor, am dezlănţuit această dragoste virgină, acest element smintit pe care nu-l mai pot stăpâni. La Operetă, ea era în urma mea. Pe urmă a recuperat, a recuperat, a

mers mai repede decât mine, m-a ajuns din urmă, acum mi-o ia înainte. Aproape că am impresia că pleacă pe când eu abia am sosit.

Să fie un pic de exagerare în scrisoarea asta? Ca mine, la şaisprezece ani, când îmi datam scrisorile de dragoste ora două noaptea, iar ele erau scrise la două după-amiaza? Gheizerul ăsta brusc e atât de uimitor! Dacă Solange s-ar fi arătat mai „demonstrativă" cu mine, o asemenea bănuială nu mi-ar fi venit în minte. Dar vai! biata copilă plăteşte, poate, pentru a fi fost discretă şi rezervată. Ar fi culmea nedreptăţii. Dar ce pot face?

Să accept dragostea.

Accept să intru în lumea îndatoririlor.

Blânde îndatoriri, de vreme ce o iubesc. Şi totuşi îndatoriri, iar îndatorirea n-a fost niciodată o izbutită pentru mine.

În sfârşit, îi accept dragostea. Cu respect. Cu gravitate – gravitatea mea cu intermitenţe, dar care, la urma urmei, funcţionează totdeauna când trebuie, fie şi în ultima clipă. Cu... nu găsesc cuvântul; aş vrea să arăt că dragostea ei nu-mi displace, că fac mai mult decât s-o accept: îi ies în întâmpinare.

Şi-acum, altceva.

Cât de indiferenta poate fi în faţa morţii tatălui ei! Ce mai *post-scriptum!* Nu mă priveşte decât pe mine, iar mie mi-e ruşine pentru amândoi. Şi totuşi e o fata binecrescuta. Fireşte, un tata nu-i făcut să fie iubit de copiii lui. Natura îşi spune cuvântul, iar Brunet, ca mâine, cu toată drăgălăşenia lui... Dar să te obişnuieşti cu natura nu e un lucru lipsit de dureri. Pretindem totdeauna că ceea ce-i neobişnuit ne descumpăneşte, în vreme ce tocmai ceea ce e obişnuit e înspăimântător.

Ori de câte ori am vizitat văduvele sau orfanii de curând aflaţi în situaţia asta, pe cineva care îmi era aproape indiferent, am simţit că sunt mai emoţionat – mai sincer emoţionat decât ar fi fost cazul: păream să-i mustru. Şi *totdeauna* ei cei dintâi schimbau vorba, vorbeau despre altceva.

PIERRE COSTALS
Toulouse
către
SOLANGE DANDILLOT
Paris

20 iulie 1927

Linişte, fetiţă dragă. Linişte, linişte, linişte la nesfârşit fetiţelor. Ce-i cu astea? Un viermişor are întotdeauna sânge rece.

Îmi spui că vrei să te apăr: te apăr. Linişte, fetiţă dragă şi scumpă. Linişte pentru prezent. Linişte în viitor, oricât de departe ţi-ar plăcea să mă vezi în acest viitor. Linişte totală şi absolută. Afecţiune şi libertate de spirit în încredere şi linişte.

Te-am ţinut pe inima mea, pe când mă aflam în culmea singurătăţii, iar dumneata te aflai la rândul tău singură, şi totuşi însoţită. Poţi rămâne acolo oricât de mult vei voi, nu mă voi retrage. Te iubesc şi, lucru şi mai rar, iubesc ataşamentul dumitale faţă de mine. Nu te voi părăsi câtă vreme dumneata nu mă vei fi părăsit.

Am auzit spunându-se că pe o femeie aflată în situaţia în care dumneata te afli, trebuie s-o pui la încercare. Eu nu pun la încercare ceea ce iubesc.

Am auzit spunându-se că pierzi o femeie dacă o iubeşti prea mult, că o prefăcută slăbire a sentimentelor, din când în când, prinde bine. *Et caetera.* N-am să joc jocul ăsta cu dumneata. Şi niciun altul. Nu sunt dintre cei care socot că dragostea e o luptă; mi-e groază de părerea asta. Dragostea să fie cu adevărat dragoste, adică linişte, sau să nu fie deloc.

De ce teama că n-aş mai fi lângă dumneata? Ce-ţi aducea în plus prezenţa mea? Eşti lângă mine, prostuţo, oare chiar nu ştii? Ziua, aidoma unei mici umbre, te strecori cuminte lângă mine. În fiecare noapte adorm cu dumneata în braţe.

Şi trupul meu se gândeşte la dumneata. Se trezeşte noaptea şi se întinde spre dumneata, ca un câine care întinde gâtul să i se dea de băut.

Am voit să urmez ordinea preocupărilor dumitale, aşa cum apar ele din scrisoarea pe care mi-ai trimis-o. Am vorbit mai întâi despre dumneata şi despre mine. Şi-acum, un cuvânt despre tatăl dumitale.

Nu ştiu dacă îţi iubeai tatăl, dar eu l-am văzut numai de două ori şi-l iubeam. Nu ştiu dacă îţi respectai tatăl, dar eu l-am văzut numai de două ori şi-l respectam. Am impresia că era o persoană superioară dumitale.

Nu te gândeşti decât la mine, şi-abia dacă mă cunoşti. Felul detaşat în care vorbeşti despre moartea tatălui dumitale în scrisoare m-a şocat, deşi îl înţeleg; întocmai cum am spus: înţeleg şi sunt şocat. Înţeleg, eşti „îndrăgostită". Află însă că dragostea nu-i o scuză, ci o situaţie agravantă. Întocmai ca şi beţia, pe care nesăbuita dreptate a oamenilor o socoate drept circumstanţă atenuantă, dar e de fapt o circumstanţă agravantă.

Oare eu trebuie să te fac să înţelegi cât preţuia un om ca tatăl dumitale?

Vreau să fii ceea ce se cuvine să fii. Şi nu se cuvine să fii *întocmai* cea care a scris ultima dumitale scrisoare.

Ei hai, te sărut, fetiţă dragă. Alţi bărbaţi te pot iubi, poate, mai mult decât mine. Eu unul te iubesc atât cât sunt eu în stare să iubesc. Nu pot mai mult.

C.

Punctuaţia din scrisoarea dumitale e aiurea.

PIERRE COSTALS
Toulouse
DOMNIŞOAREI RACHEL GUIGUI
Paris

20 iulie 1927

Dragă Guiguite,

De două luni nu ne-am văzut şi nu ţi-am scris!

Când am descoperit îngerul de care ţi-am vorbit, am avut reflexul să te las baltă; cui pe cui se scoate. Am adunat din dreapta şi din stânga toate afecţiunile pe care le împrăştiasem, ca să le concentrez puternic asupra îngerului, aşa cum lupa concentrează căldura. Aventura asta mă capturase total; eram plin de ea. În realitate, însemna să nu cunosc nu doar propria mea natură, ci şi natura însăşi. Natura cumulează, iar un bărbat bine înzestrat face aşijderea: în el, ca şi în natură, e loc pentru tot. Îngerul e ceea ce e; tu însă eşti *altceva,* iar acest singur lucru e de ajuns, ca să vreau să

te am şi pe tine. Fac aşadar apel la bunătatea ta, ca, atunci când vei găsi cu cale, să-ţi reiei locul printre bucuriile mele.

Bineînţeles, şi-ţi aminteşti şi tu, prevăzusem că vom relua totul. Dar credeam că va fi după ce voi li obosit de înger. Dimpotrivă, însă, niciodată n-am nutrit faţă de ea un sentiment atât de serios, de profund şi de solid: afecţiune, susţinută, ca două coloane, de stimă şi dorinţă. Şi tocmai pentru că sunt purtat de marea înclinare ce-o am, în timpul din urmă, spre ea (ca urmare a unui bilet pe care l-am primit ieri de la ea), îmi regăsesc geniul ce-mi este propriu şi-mi regăsesc principiul superior în numele căruia nu vreau ca în viaţa mea să existe numai o femeie.

În afară de asta, iubesc inteligenţa. De aceea, oricare ar fi echipa mea de moment, totdeauna trebuie să am şi o metresă evreică. Deoarece ea mă ajută să le suport pe celelalte.

Voi fi la Paris pe 25. Vino marţi 26, de Sfântul Barnabe, la ora opt seara, în bulevardul Port Royal. O să cinăm, pe urmă o să vezi ce-o să vezi.

La revedere, draga mea; mâna mea te mângâie. Ba chiar te şi sărut, căci la mine voluptatea se însoţeşte cu duioşia, precum ştii. Şi tu eşti o curajoasa, de asta simpatia ce ţi-o port e adevărată. Dar pregăteşte-te să mă faci fericit, căci râvnesc să fiu fericit. Gândindu-mă la tine, mă trece un spasm de bucurie întunecată, asemănătoare cu elanurile resimţite de mistici, ori cu tresărirea flăcării când se stinge. Şi, în sfârşit, după atâta sublim, tânjesc după un amor care să nu fie dezinteresat. Căci amorul tău nu e astfel.

C.

PIERRE COSTALS
Toulouse
DOMNIŞOAREI DU PEYRON DE LARCHANT[18].
Cannes
(„de dat lui Brunet”)

20 iulie 1927

Pisoiaşule,

Nu vreau să fac anumite lucruri care te privesc, în spatele tău; mai mult: nu pot să fac aşa ceva. Află deci că acum cinci zile i-am scris domnişoarei du P., ca s-o întreb dacă din întâmplare n-ai făcut vreo năzbâtie din cale-afară de urâtă, şi s-o rog să-mi spună adevărul gol-goluţ. Iar ea mi-a răspuns că nu s-a întâmplat nimic deosebit în mersul porcăriilor tale obişnuite.

Iată, aşadar, de ce i-am scris. Nu e zi în care să nu mă gândesc îndelung la tine, iar momentul în care mă gândesc la tine e cel mai plăcut din toată ziua, oricât de plăcut ar fi restul. De data asta, însă, te visasem. Am visat că ai profitat de-o clipă când comoda din camera domnişoarei du P. Nu era încuiată cu cheia, că răscoleai şi că luai bani. Iar visul asta a fost atât de izbitor, de plauzibil, atât de coerent de la un cap la altul, încât m-am întrebat de nu cumva era un avertisment misterios, aşa încât ţi-am scris.

Visul m-a impresionat adânc, aproape că m-a răscolit. Mai mult ca oricând, am simţit ce lovitură cumplită ar fi pentru mine dacă ar trebui să încetez de-a te mai stima.

---

[18] Domnişoara bătrână, prietenă cu Costals, căreia acesta i l-a încredinţat pe fiul lui (vezi *Fetele).*

Sunt mai multe persoane faţă de care nutresc afecţiune. Dar afecţiunea asta, deşi e adevărată, merge numai până la un anumit punct. Ca o maşină despre care ştii că n-are mai mult de-atâţia cai-putere în pântecul ei. Şi dimpotrivă, afecţiunea pe care o am faţă de tine nu se poticneşte de nimic; niciodată n-atinge o anumită limită. E de o cu totul altă natură, infinit superioară.

Afecţiunea pe care o am faţă de persoanele astea îngăduie să mă pot lipsi de ele, să le tachinez, chiar să le şi rănesc, să le văd necăjite fără ca eu să sufăr şi fără să fac nimic ca să le scap de necaz. Afecţiunea pe care ţi-o port ţie, în schimb, n-ar îndura nimic din toate astea. Niciodată în viaţa mea nu mi s-a întâmplat ori să caut să te necăjesc, ori, putând să împiedic să fii necăjit, să n-o fac, ori numai să te las să aştepţi plăcerea pe care îmi venea uşor să ţi-o dărui chiar în clipa aceea. Căci e de o cu totul altă natură, infinit superioară.

Când ies din atmosfera pe care o creează persoanele acestea şi intru în atmosfera ta, totul, cu tine, mi se pare atât de simplu! Asta pentru că pe tine te iubesc cu adevărat şi nimic nu e mai simplu decât să iubeşti, nimic nu simplifica lucrurile mai mult.

Şi totuşi, afecţiunea mea pentru tine nu e întru totul la adăpost. Cea pe care le-o port diverselor persoane se află la bunul plac al acestora, căci ele îşi pot pierde stima şi consideraţia faţă de mine, dar în acelaşi timp depinde şi de toanele mele, de oboseala mea, de nevoile muncii mele şi de independenţa mea. Afecţiunea mea faţă de tine nu depinde decât de bunul tău plac. Asta înseamnă că numai într-un singur caz ar putea slăbi; dacă tu ai fi nedemn de ea.

S-a întâmplat un fel de minune: de cincisprezece ani (să spunem opt, de când ai ajuns la „vârsta judecăţii"), n-am avut nimic să-ţi reproşez, n-ai făcut nimic împotriva mea. Privesc asta aşa cum priveşti exerciţiul periculos al unui gimnast, şi-ţi spui: „Doamne,

de-ar ţine-o aşa până la capăt!" Şi cu ultimele puteri, îţi spun: schimbă-te, de vreme ce totul în natură se schimba şi mai cu seamă pentru că la vârsta ta te poţi schimba pe de-a-ntregul în două săptămâni; schimbă-te, dar în ceea ce e esenţial în tine rămâi aşa cum eşti. Fie ca în nebuloasa ta să existe pentru totdeauna un nucleu solid şi constant (cere-i domnişoarei du P. Să-ţi explice ce-i aceea o nebuloasă; aş face-o eu bucuros, dar mă plictiseşte de moarte, şi-apoi, m-aş simţi teribil de încurcat). Ştii că există un câmp considerabil de prostii pe care ţi le îngădui şi pe care niciun tată nu i le-ar îngădui fiului lui; şi asta pentru că, după părerea mea, prostiile astea nu zdruncină nimic din ceea ce e important. Dar când e vorba de lucruri importante, abţinete, te rog. Ceea ce aş vrea din răsputeri e să ajung la stadiul în care *nici măcar să nu concep că m-aş putea îngrijora din pricina ta,* în legătură cu calitatea ta; stadiu în care tu să-mi dărui o linişte desăvârşită şi-o siguranţă desăvârşită; faptul că o fiinţă, alta decât eu însumi mi-ar dărui o linişte desăvârşită şi-o siguranţă desăvârşită – e lucrul cel mai nemaipomenit pe care l-aş putea imagina, pentru că, într-adevăr, aproape că nici nu poate exista aici, pe pământ. Dar aş voi să-mi fie dăruită mie de tine şi numai de tine: m-aş lipsi de ceilalţi. Eşti singura fiinţă care mi-a dăruit stabilitate, mie, într-atât de neînstare să mă stabilesc asupra unei persoane. În realitate nu te iubesc decât pe tine, de vreme ce a iubi se poate spune numai despre această afecţiune care se pierde propriu-zis în infinit, căreia îi poţi pretinde la infinit, fără strop de stinghereală, de vreme ce ar fi totuna cu a-i cere apă mării. Dacă sentimentele mele faţă de tine ar fi în situaţie să se năruie sau numai să se fisureze, întreaga mea fiinţă s-ar fisura sau s-ar nărui. Aş fi zdrobii.

Când iubeşti cu-adevărat pe cineva, n-ai nevoie să i-o spui: să lăsăm asta pe seama celor inferiori. Şi tu ştii că eu nu ţi-o spun

niciodată. Dar visul acela m-a înspăimântat, încât am simţit nevoia să-ţi aştern câteva cuvinte pe hârtie. Păstrează hârtia asta (poate că îţi cer mult) şi să trecem acum la povestea absurdă cu bicicleta ta[19].

DOMNIŞOARA MARCELLE PRIÉ
Strada Croix-des-Petits-Champs
Paris
DOMNULUI JACQUES PICARD[20]
la domnul Pierre Costals
Bulevardul Henri-Martin
Paris

20 iulie 1927

Jacquot,

Ca şi duminica trecută sunt la cafenea, singură, bineînţeles, de vreme ce m-ai părăsit. De şase zile te-aştept. Ce înseamnă tăcerea asta a ta, băiatule? Dacă voiai să nu mai dai ochii cu mine, atunci de ce m-ai chemat? Ia zi, ţi-ai bătut, cumva, joc de mine? Nu sunt de acord cu o ruptură ca asta, drăguţule. Trebuie să ne vedem, înţelegi. Vino marţi la ora 10 seara.

Ştii când mi-am dat seama prima oară că te-ai săturat de mine? În metrou, când ne-ntorceam de la box. Eu voiam să te sărut, şi tu îţi depărtai faţa. Ţi-am spus: „Vasăzică, nu mă mai iubeşti?

— Ba da, da' nu mă săruta aşa, în metrou. E greţos.

---

[19] Urmarea scrisorii nu figurează în povestirea noastră.

[20] Valet.

— Ţi-e ruşine?

— Da, mi-e ruşine." Era clar.

Te rog, poartă-te frumos cu mine. Sunt victima smintelii mele pentru tine. Voiam să te iubesc, să te călăuzesc niţel prin viaţă. Tu ai douăzeci de ani, eu douăzeci şi cinci, dar în realitate sunt cu mult mai mare decât tine. Oh, aş fi pus cruce măritişului, de vreme ce tu nu voiai, dar am fi putut fi împreună, ori barem să ne vedem duminica, tot era ceva. Şi-acum nu mai vrei. Eşti liber? Dar o să-ţi pară rău mai târziu. Tinereţea ta ar fi însemnat pentru mine întreaga mea fericire. Nu m-ai înţeles, iar acum mă chinui cum nu mi s-a mai întâmplat, de-mi sângerează inima că sunt aşa de singură, veşnic aşteptând şi asta pentru că nu mă pricep să mă fac înţeleasă. Zău aşa, Jacques, vino pentru o ultimă oară, pe urmă te las liber de tot, să faci cum ţi-o fi voia.

Dacă mâine nu poţi veni, am să te-aştept toată săptămâna până duminică.

O sărutare pe ochii tăi pe care-i iubeam.

MARCELLE

(Scrisoarea a rămas fără răspuns.)